

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΟΝΟΛΟΓΟΥΣ ΤΟΥ ΙΕΡΕΜΙΟΥ*

ΥΠΟ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Π. ΜΠΡΑΤΙΩΤΟΥ

ΙΙ ΜΕΡΟΣ

Α' ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ

ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΜΟΝΟΛΟΓΩΝ ΤΟΥ ΙΕΡΕΜΙΟΥ

Ἐν τῷ κατ' ἐξοχὴν προφητικῷ βιβλίῳ τοῦ Ἱερεμίου δὲν περιλαμβάνονται μόνον προφητεῖαι ὑπὸ τὰς γνωστὰς ἐκ τῶν παλαιωτέρων προφητῶν μορφάς, ἀλλὰ καὶ σειρά ἄλλων στοιχείων μὴ ἐχόντων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, σχέσιν πρὸς τὴν ἐν αὐστηρᾷ ἐννοίᾳ λαμβανομένην προφητείαν. Τὰ δὲ στοιχεῖα ταῦτα, ἅτινα ὁμοιάζουν περισσότερο πρὸς τὰ ποιητικὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης, εἶναι κυρίως αἱ ἐξομολογήσεις καὶ οἱ μονόλογοι, καθὼς ἐπίσης καὶ σειρά ἄλλων φιλολογικῶν εἰδῶν¹. Ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐργασία πρόκειται νὰ ἀσχληθῶμεν μόνον περὶ τοὺς μονολόγους τοῦ Ἱερεμίου, εἰς οὓς καθ' ἡμᾶς ἀνήκουν αἱ ἐξῆς ἐνότητες: δ' 19-21, 30-31, ε' 4-6, ζ' 10-12β, 28-30, η' 18-23, θ' 1-5, ιδ' 17β-18, ιε' 10, κ' 7β-11, 14-18, κγ' 9.

1. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ Πρὶν ἢ εἰσελθῶμεν εἰς τὴν ἐπὶ μέρους ἔρευναν τῶν μονολόγων τοῦ Ἱερεμίου, θεωροῦμεν ἐπιβεβλημένην σύντομον ἀνασκόπησιν τῆς ἱστορίας τῆς ἐρέυνης τῶν ἐν λόγῳ μονολόγων. Δεδομένου ὅμως ὅτι μέχρι τοῦδε, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον εἶναι εἰς ἡμᾶς γνωστόν, οὐδεμίαν ἀδ ἡοο ἐργασία ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ὑπάρχει, ἡ ἀνασκόπησις ἡμῶν θὰ περιορισθῇ εἰς τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα, ἅτινα εὐρίσκονται ἐν ταῖς κατὰ καιροὺς ἐπὶ συναφῶν θεμάτων εὐαρίθμοις μελέταις, καὶ εἰς ὅσα ἐν γένει ἐσταχυολογήσαμεν ἐκ τῶν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας, ἐν ἐρμηνευτικοῖς κυρίως ἔργοις, γραφέντων καὶ ὀπωσδήποτε πρὸς τοὺς μονολόγους τοῦ Ἱερεμίου σχετιζομένων.

Ἐξ ἀπλῆς ἀναγνώσεως τῶν διαφόρων Εἰσαγωγῶν εἰς τὴν Π. Δ., Ὑπομνημάτων, βιογραφιῶν καὶ μονογραφιῶν, αἵτινες ἀφοροῦν εἰς τὸν Ἱερεμίαν καὶ εἰς τὸ βιβλίον του, διαπιστοῦται ὅτι ὁ ὅρος « μ ο ν ὀ λ ο γ ο ς » πρὸς χαρακτηρισμὸν ὀρισμένων ἐνοτήτων τοῦ βιβλίου τοῦ Ἱερεμίου, καίτοι σπανίζει, δὲν εἶναι ἄγνωστος εἰς τοὺς κυριωτέρους ἐκπροσώπους τῆς φιλολογικῆς ἐρέυνης τῆς Π. Δ. Οὕτω τὸν ὅρον « μ ο ν ὀ λ ο γ ο ς » ἐν τῇ ὡς ἄνω ἐννοίᾳ, μεταχειρί-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 312 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

1. Ταῦτα διέκρινεν ἤδη ὁ J. Wellhausen: *Israelitische und Jüdische Geschichte*, Berlin 1914⁷, σελ. 140.

ζονται οἱ μὲν R. Kittel¹, Skinner², Eissfeldt³, Gelin⁴, Steinmann⁵, ὁ κ. Β. Βέλλας⁶ κ. ἄ. αὐτολεξεί, οἱ δὲ Volz⁷, Nötscher⁸ κλπ. ἐν μεταφράσει⁹. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν σημασίαν τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὸν ὄρον « μ ο ν ὀ λ ο γ ο ς », παρατηρητέον ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Eissfeldt φαίνεται ταυτίζων μονόλογον καὶ ἐξομολόγησιν, ἔταν ὁμιλῆ περι « Monologen oder Konfessionen » τοῦ Ἱερεμίου¹⁰, ἐξετάζει δὲ ὑπὸ τὸν ὡς ἄνω τίτλον τὰς ἐξομολογήσεις; αἰτινὲς ἀνήκουν εἰς τὴν προσευχὴν, ἔχουσαν διαλογικὴν μορφήν, ὡς εἶπομεν ἐν τοῖς πρόσθεν. Ἀντιθέτως οἱ λοιποὶ τῶν μνημονευθέντων ἐρμηνευτῶν δὲ φαίνονται ταυτίζοντες τὰ δύο φιλολογικὰ εἶδη¹¹. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ ὁ Herm. Gunkel, ὁ εἰδικῶς εἰς τοιαῦτα θέματα ἐγκύβας ἰδρυτῆς τῆς γνωστῆς « Formgeschichtliche Schule », παρ' ὅλον ὅτι δὲν χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρον « μ ο ν ὀ λ ο γ ο ς » οὔτε αὐτολεξεί οὔτε ἐν μεταφράσει, διακρίνει τὰς πλείστας σχετικὰς ἐνότητας (δ' 19-21, ε' 4 ἐξ., ζ' 10 ἐξ., η' 18-23 κλπ.) ὡς ἰδιαιτέραν ὁμάδα, δι' ἣν καὶ μεταχειρίζεται τὸν ὄρον « Persönliche Ergüsse »¹² (προσωπικαὶ ἐκχύσεις), ὅστις ἀποδίδει τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐν λόγῳ ἐνοτήτων καὶ ἀφορᾷ εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν τούτων.

Τέλος ἐνταῦθα πρέπει νὰ μνημονευθῇ ἀφ' ἑνός ὁ W. Baumgartner¹³, ὅστις ἠσχολήθη περὶ τὰ ἐπὶ μέρους φιλολογικὰ εἶδη τοῦ Ἱερεμίου, ἐρευνήσας τὰ θρηνώδη ποιήματα τούτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ τελευταίως περὶ τὰς ἐξομολογήσεις τοῦ Ἱερεμίου διὰ βραχέων ἀσχοληθεὶς J. J. Stamm¹⁴. Ἀμφότεροι ἐν ταῖς ἐν λόγῳ ἐργασίαις των, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἐνοτήτων, ἐξετάζουν καὶ

1. Gestalten und Gedanken in Israel, σελ. 370, πρβλ. 361.

2. Prophecy and Religion, σελ. 202 κλπ.

3. Einleitung in das A. Testament, σελ. 425.

4. Jérémie (D B) στ. 881.

5. Le prophète Jérémie, σελ. 51 κλπ.

6. Θρησκευτικαὶ προσωπικότητες τῆς II. Διαθήκης, σελ. 306, 311. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ: Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος κατὰ τοὺς προφήτας τῆς II. Διαθήκης, σελ. 33 κλπ. Τὸν ὄρον « μονόλογον », διὰ νὰ χαρακτηρίσουν ἐνότητάς τινας τοῦ Ἱερεμίου, ἐχρησιμοποίησαν καὶ τινες ἄλλοι, π.χ. ὁ A. Neher: L'Essence du Prophétisme, Paris 1955, σελ. 324 κ. ἄ.

7. Der Prophet Jeremias (KAT), σελ. XL.

8. Das Buch Jeremias (HS), σελ. 14 κλπ.

9. « Selbstgespräch ».

10. Μνημ. ἔργ., σελ. 425 ἐξ.

11. Τὴν διάκρισιν εὐρίσκομεν καὶ παρὰ Hyatt J. - Hopper St.: The Book of Jeremiah (IB): « They are usual called his « confessions » but the term is not very appropriate. Some of the passages have the form of a monologue or rather, outcry of the prophet... », τόμ. V, σελ. 782.

12. Einleitungen εἰς H. Schmidt: Die grossen Propheten, σελ. LX.

13. Die Klagededichte des Jeremia.

14. Die Bekenntnisse des Jeremia. Πρβλ. καὶ E. Leslie: Intimate papers of Jeremiah.

τινας ἐκ τῶν μονολόγων, οὐς ὅμως δὲν περιλαμβάνουν οὔτε εἰς τὸ φιλολογικὸν εἶδος τῶν θρήνων οὔτε εἰς τὸ τῶν ἐξομολογήσεων, δεχόμενοι τὰς ἐνότητας ταύτας ὡς αὐτοτελεῖς ἐναντι τῶν ἄλλων φιλολογικῶν εἰδῶν. Ἐν τούτοις οἱ ἐν λόγῳ ἐρευνῆται ἀποφεύγουν τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν ἐνοτήτων τούτων ὡς « μονολόγων », ἀρκοῦμενοι εἰς τὴν σύντομον ἀνάλυσιν καὶ τὴν εὑρεσιν διαφορῶν καὶ ὁμοιοτήτων πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐξεταζόμενα εἶδη. Ἐπίσης καὶ ὁ Gerhard v. Rad συνεξετάζει καὶ ταυτίζει οὐσιαστικῶς τὸν μονόλογον πρὸς τὰς ἐξομολογήσεις, ἐν ἰδιαιτέρῳ περὶ αὐτῶν ἐργασίᾳ, θεολογικῷ μᾶλλον διαφέροντος¹. Ἄλλ' ἐν τῇ μελέτῃ του ταύτη δὲν διακρίνει, ὡς εἰ δύο τελευταῖοι, ἐνότητος ἀνηκούσας εἰς τοὺς μονολόγους ἀπὸ ἐνοτήτων ἀνηκουσῶν εἰς τὰς ἐξομολογήσεις. Ἡ δὲ παρούσα μελέτη ἔχει σκοπὸν νὰ ἐξετάσῃ αὐτοτελεῶς τὰς ἐνότητας, τὰς ἀποτελούσας τοὺς μονολόγους τοῦ Ἱερεμίου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐνομίσαμεν ὅτι ἔδει νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ ἄλλας τινας, οἷαι εἶναι αἱ δ' 19-21, 30-31, ε' 4-6, ς' 10-12β, 28-30, ἡ' 18-23, θ' 1-5, ιδ' 17β-18, καὶ κγ' 9, αἵτινες ὑπὸ ἄλλων παραβλέπονται ἢ ὀπωσδήποτε παραλείπονται.

2. ΟΙ ΜΟΝΟΛΟΓΟΙ ΤΟΥ ΙΕΡΕΜΙΟΥ Ἐνταῦθα θὰ παραθέσωμεν ἓνα ἕκαστον τῶν μονολόγων τοῦ Ἱερεμίου κατ' ἐλευθέραν πῶς μετάφρασιν ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου, ὡς καὶ τὰς κυριωτέρας διορθώσεις τοῦ κειμένου τούτου, ἀκολούθως δὲ τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' καὶ ἐρμηνευτικὰς παρατηρήσεις, ὡς καὶ ἀνάπτυξιν ἑκάστης ἐνότητος, οὕτως ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ πληρεστέρα κατανόησις ἐνὸς ἑκάστου μονολόγου. Εἰς δὲ τὴν ἐπὶ μέρους ἐξέτασιν χωροῦμεν καθ' ὁμάδας².

α) Ὁ Προφήτης καὶ ὁ Θεός. 1) Αἰθλιβεραὶ διαπιστώσεις περὶ τῆς γενικῆς διαφθορᾶς (ε' 4-6):

*Στίχ. 4 Καὶ ἐγὼ εἶπα μόνον οἱ μικροὶ κάμνον ἀνοησίας,
ἐπειδὴ ἀγνοοῦν τὸν δρόμον τοῦ Γιαχβέ,
τὰ καθήκοντα πρὸς τὸν Θεόν των.*

*5 Ὅα ἐλάγω λοιπὸν πρὸς τοὺς μεγάλους καὶ θὰ ἐμιλήσω μετ' αὐτῶν,
διότι αὐτοὶ γνωρίζουν τὸν δρόμον τοῦ Γιαχβέ,
τὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ των.*

1. Die Confessionen Jeremias. Πλὴν τῶν τριῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἐρευνητῶν, εἰδικῶς ἐπὶ τῶν ἐξομολογήσεων ἔγραψαν καὶ οἱ S. H. Blank, The confessions of Jeremiah and the meaning of prayer (ἐν HUCA 21, 1948) καὶ J. Leclercq: Les «confessions» de Jérémie, (ἐν Etudes sur les prophètes d'Israël, Lectio Divina, 14), Paris 1954.

2. Περὶ τῶν ὁμάδων τούτων θὰ γίνῃ καὶ κατωτέρω λόγος (B' Κεφ. § 1: ΑΙΣΘΗΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ).

Ἀκριβῶς ὁμως ὅλοι αὐτοὶ ἔσπασαν τὸν ζυγὸν
καὶ συνέτριψαν τὰ δεσμά.

6. Δι' αὐτὸ καὶ τοὺς κτυπᾷ ὁ λέων ἀπὸ τοῦ δάσους,
ὁ λύκος τῆς στέππης θὰ τοὺς καταστρέψῃ,
ὁ πάνθηρ θὰ παραμονεῇ ἔξω ἀπὸ τὰς πόλεις των.
Ὅποιοις ἐξέρχεται ἀπὸ αὐτὰς, θὰ κατασπαράσσεται.
Διότι πολλαὶ εἶναι αἱ ἁμαρτίαι των,
δεινὰ αἱ παγεκτροπαὶ των.

Ο'

- Στίχ. 4 Καὶ ἐγὼ εἶπα ἴσως πτωχοὶ εἰσιν, διότι οὐκ ἐδυνάστησαν,
ὅτι οὐκ ἔγνωσαν ὁδὸν Κυρίου καὶ κρίσιν Θεοῦ.
5 Πορεύομαι πρὸς τοὺς ἄδρους καὶ λαλήσω αὐτοῖς, ὅτι αὐτοὶ
ἐπέγνωσαν ὁδὸν Κυρίου καὶ κρίσιν Θεοῦ· καὶ ἰδοὺ ὁμοθυμαδὸν
συνέτριψαν ζυγὸν, διέρρηξαν δεσμούς.
6 Διὰ τοῦτο ἔπαισεν αὐτοὺς λέων ἐκ τοῦ δρυμοῦ, καὶ λύκος
ἕως τῶν οἰκιῶν ὠλέθρευσε αὐτούς, καὶ πάρδαλις ἐγρηγόρησεν
ἐπὶ τὰς πόλεις αὐτῶν· πάντες οἱ ἐκπορευόμενοι ἀπ' αὐτῶν
θηρευθήσονται, ὅτι ἐπλήθυναν ἀσεβείας αὐτῶν, ἴσχυσαν ἐν
ταῖς ἀποστροφαῖς αὐτῶν.

Ἡ ἐνότης αὕτη εἶναι παρένθεσις, τρόπον τινά, μεταξύ λόγων τοῦ προφήτου πρὸς τὸν Γιαχβὲ καὶ λόγων τοῦ Γιαχβέ, δὲν εἶναι δὲ διάλογος¹, ἀλλὰ μονόλογος². Διάλογον ἔχομεν ἐν τῷ προηγηθέντι στ. 3. Παρὰ πᾶσαν ἀντίθετον γνώμην³, ὁ στ.6 ἀνήκει εἰς τὴν ἐνότητα ταύτην, διότι, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐν αὐτῷ μονολογεῖ ὁ Ἱερεμίας⁴, συνεχιζὼν οὕτω τὴν ἤδη ἀπὸ τοῦ στ. 4 ἐξαγωγὴν τῶν συμπερασμάτων τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ παρατηρήσεων περὶ τῶν κοινωνικῶν τάξεων τῶν συμπατριωτῶν του. Εὐρίσκεται ἴσως ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς δυσκόλου ἀποστολῆς καὶ εἶναι νέος τὴν ἡλικίαν⁵, καθὰς δὲ παρατηρεῖ ὁ B. Duhm⁶, μόλις ἔχει ἔλθει εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῆς, ἐπλησίασε τοὺς μικροὺς, τ. ἔ. τὰς χαμηλὰς

1. Ὡς διάλογον μετὰ τοῦ Θεοῦ δέχονται τὴν ἐνότητα ταύτην καὶ οἱ R u d o l p h : Jeremia (HAT), ἢ IB κ.ά.

2. Πρβλ. Steinmann : Le prophète Jérémie.

3. Πρβλ. P. Volz : Der Prophet Jeremias (KAT), W. R u d o l p h : ἔνθ' ἄνωτ., F. N ö t s c h e r : Das Buch Jeremias (HS), κλπ.

4. Πρβλ. γνώμην τοῦ B. Duhm (Das Buch Jeremia), καθ' ἣν τὸ ἡμῖς τοῦ στίχου εἶναι τοῦ Ἱερεμίου καὶ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ Γιαχβέ.

5. Ὁ Leslie τὴν ἐνότητα ταύτην τοποθετεῖ μεταξύ 624-621. (Jeremiah).

6. Mn. ἔ., σελ. XIV κλπ. Ἀντιθέτως ὁ Erb1 τοποθετεῖ τὴν ἐνότητα ταύτην εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰωακεὶμ (Jeremia und seine Zeit, σελ. 137).

κοινωνικάς τάξεις, δὲ εὔρε δὲ παρ' αὐτοῖς τὴν ἀπαιτουμένην κατανόησιν. Εἶναι ὅμως χαρακτηριστικὴ ἡ κατανόησις, τὴν ὁποίαν δεικνύει ὁ προφήτης πρὸς τοὺς « μικροὺς ». Δὲν θυμώνει, οὐδὲ ἀγανακτεῖ, ἀλλὰ μόνον λυπεῖται καὶ συμπονεῖ διὰ τὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἐκούσιον ἄγνοιαν των. Καθ' ἑαυτὸν λοιπὸν ὁμιλῶν καὶ κάμνων, τρόπον τινὰ, εἶδος ἀπολογισμοῦ, ἐξηγεῖ τὴν κατάστασιν ταύτην τῆς ἀμεριμνησίας καὶ ἀμβλυνοίας τῆς κατωτέρας κοινωνικῆς τάξεως, χωρὶς ὅμως νὰ δικαιολογῇ αὐτήν. Ἡ ἐνοχὴ διὰ τὴν ἔλλειψιν ἠθικότητος (ἠθικῆς) καὶ φιλαληθείας (ἠλικῆς)¹ βαρύνει τοὺς μεγάλους, τοὺς ὁποίους κατὰ σειράν ἐπεσκέφθη ὁ προφήτης. Ὁ δὲ στ. 6 δεικνύει, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ τὰς ἐλπίδας, ἃς εἶχε στηρίζει ὁ προφήτης εἰς τοὺς συμπατριώτας του τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῆς νέας ταύτης ἐπαφῆς ὑπῆρξαν ἀποκαρδιωτικά. Κατ' αὐτήν ὁ νεαρὸς προφήτης δὲν εὐρέθη ἀντιμέτωπος ἀγνοίας, ὡς ἐν τῇ προηγουμένη περιπτώσει συνέβη, ἀλλὰ πρὸ πωρώσεως γενικῆς. "Απαντες οἱ γνωρίζοντες τὸν θεῖον νόμον καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ Γιαχβέ, ἔθραυσαν τὸν ζυγὸν του καὶ διέρρηξαν τοὺς μετ' αὐτοῦ δεσμούς.

Εἰς τοὺς δύο πρώτους στίχους (4-5) ἔχομεν τὴν δυνατότητα νὰ ρίψωμεν σύντομον, ἀλλὰ καὶ διαφωτιστικὸν βλέμμα εἰς τὸν τρόπον τῆς προφητικῆς δράσεως. Ὁ προφήτης πλησιάζει τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὰς κοινωνικὰς τάξεις, ἃς διακρίνει ἀναλόγως τῆς γνώσεως ἢ μὴ τοῦ θείου θελήματος. Ἐκεῖ ὅμως, ὅπου ἐνοῦνται αἱ δύο τάξεις, εἶναι ἡ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποστασία καὶ ἡ διάρρηξις τῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ δεσμῶν. Ταῦτα εἶναι τὰ συμπεράσματα τῆς πρώτης ἐπαφῆς πρὸς τοὺς συμπατριώτας του, καθ' ἣν ὁ Ἰερემίας ὑπῆρξεν πρωτίστως παρατηρητῆς, ἔκαμε δηλ. ἀναγνώρισιν τοῦ ἐδάφους, ἐκτίμησιν τῆς κρατούσης ἠθικῆς καταστάσεως καὶ ἀξιολόγησιν τοῦ ὕλικου, ὅπερ ἐκλήθη νὰ διαμορφώσῃ. Ὡς ἄνθρωπος κλείει τὸν ἀπολογισμὸν του ἐν τῷ τέλει τοῦ στ.5, ὅπου διατυπώνει τὰ ἤδη λεχθέντα θλιβερά συμπεράσματα. Τὸν λόγον ἔχει πλέον ὁ προφήτης, ὅστις ἐν τῷ στ.6, ὡς ἐν κατακλειδί τοῦ μονολόγου του, ὁμιλεῖ καὶ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα ἔχει ἡ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποστασία. Τὰ δὲ ἐπακόλουθα ταῦτα διατυπώνει ὁ Ἰερემίας κατὰ τρόπον μὴ ἐπιτρέποντα νὰ ἴδωμεν, ἐὰν εἶναι ἤδη παρόντα ἢ ἐὰν πρόκειται νὰ συμβοῦν λίαν προσεχῶς, "Ἀξίον παρατηρήσεως εἶναι ἐπίσης, ὅτι ὁ προφήτης ἀντιδιαστέλλει τὸν ἑαυτὸν του ἀπὸ τὸν λαόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καταφαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν χρῆσιν τοῦ γ', ἀντὶ τοῦ α' προσώπου, διότι εὐρίσκεται παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Θεοῦ. Τὰ ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ ἀναφερόμενα θηρία (λέων—λύκος—πάνθηρ) εἶναι γνωστὰ καὶ ἐκ τῶν Ψαλμῶν², ὅπου, ὅπως ἐνταῦθα, ὑποδηλοῦν τοὺς διαφόρους ἐχθρούς, μὴ κυριολεκτούμενα. Τοῦτο δὲ διότι καὶ προηγουμένως ὁ προφήτης ἔκαμε

1. ε' 1, 3.

2. Ἠρβλ. A. Weiser: Das Buch des Propheten Jeremias (A.T.D.), IB, κλπ.

χρῆσιν τῶν θηρίων τούτων (λέων ἐν δ' 7, πάνθηρ δ' 16), ἵνα δηλώσῃ τοὺς μέλλοντας νὰ πλήξουν τὴν χώραν ἐχθρούς.

2) Ὁ Θυμὸς τοῦ προφήτου (ς' 10-12β):

Στίχ. 10 Πρὸς ποῖον (πρέπει) νὰ ὁμιλήσω
καὶ (ποῖον) νὰ προειδοποιήσω, διὰ νὰ προσέξῃ;
Ἴδου τὰ ὄτα των εἶναι ἀπερίτμητα
καὶ δὲν ἤμποροῦν νὰ ἀντιληφθοῦν.
Ἴδου ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἔγινε δι' οὗτοὺς καταισχόνη.
Δὲν τοὺς εὐχαριστεῖ.

11 Καὶ ἐγὼ ^α εἶμαι ὁμοῦς πλήρης ἀπὸ τὸν θυμὸν τοῦ Γιαχβὲ
καὶ ἐκουράσθην (πλέον) νὰ τὸν συγκρατῶ.
Πρέπει νὰ τὸν ἐκχύσω ^β εἰς τὰ παῖδια εἰς τὸν δρόμον
καὶ εἰς τὸν κύκλον τῶν νέων.
Διότι ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ ὁμοῦ θὰ αἰχμαλωτισθοῦν,
ὁ γέρον, ὡς καὶ ὁ πλήρης ἡμερῶν.

12β Αἱ οἰκίαι των μεταβαίνουν εἰς ἄλλους,
τὰ χωράφια (των) καὶ αἱ γυναῖκες γ (των) ^δ.

α) Ἐντί: **תָּנִי**, διόρθ. **יָנִי** (Ehrlich, Condam., Nötsch., Rudolph).

β) Ἐντί: **יָבִשׁ**, διόρθ. **יָבֵשׁ** (Volz., Cond., Nötsch., πρβλ. Ο' κ.τ.λ. Ἐντιθ. Gelin,

IB. κ.τ.λ.).

γ) Ἀδικαιολόγητον θεωροῦμεν τὴν ὑπὸ πλείστων ἐξηγ. διόρθ. τοῦ **יָבִישׁ יָנִי תָּנִי**
εἰς **יָבִישׁ יָנִי תָּנִי**

δ) Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ στίχου δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα.

Ο'

Στίχ. 10 Πρὸς τίνα λαλήσω καὶ διαμαρτύρωμαι, καὶ ἀκούσεται; Ἴδου
ἀπερίτμητα τὰ ὄτα αὐτῶν, καὶ οὐ δύνανται ἀκούειν· ἰδου τὸ
ρῆμα Κυρίου ἐγένετο αὐτοῖς εἰς ὄνειδισμόν, οὐ μὴ βουλη-
θῶσιν αὐτὸ ἀκούσαι.

11 Καὶ τὸν θυμὸν μου ἐπλησα καὶ ἐπέσχον καὶ οὐ συνετέλεσα αὐτοῦς
ἐκχεῶ ἐπὶ νήπια ἐξώθεν καὶ ἐπὶ συναγωγὴν νεανίσκων ἅμα,
ὅτι ἀνὴρ καὶ γυνὴ συλλημφθήσονται, πρεσβύτερος μετὰ πλῆ-
ρους ἡμερῶν.

12β Καὶ μεταστραφήσονται αἱ οἰκίαι αὐτῶν εἰς ἑτέρους, ἄγροι
καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτό.

Καὶ ὁ μονόλογος οὗτος εἶναι ἡ συνέχεια μιᾶς ἐκ νέου προτροπῆς τοῦ
Γιαχβὲ πρὸς τὸν προφήτην, καθ' ἣν ὁ Γιαχβὲ μεταχειρίζεται τὴν εἰκόνα τοῦ
ἀμπελουργοῦ, προτρέπων τὸν Ἱερεμίαν νὰ μιμηθῇ εὐσυνειδήτως τὸ ἔργον ἐκεί-

νου, και διὰ τῆς ὁποίας ἐκαλεῖτο οὗτος νὰ ἀναλάβῃ νέαν προσπάθειαν. Οὕτως ἐν τῷ νέῳ μονολόγῳ ἔχομεν τὸν ἀπολογισμὸν τῆς νέας ταύτης προσπάθειας. Πᾶσαι αἱ προσπάθειαι, αἱ ὑπομνήσεις και ἀπειλαὶ ἐγένοντο εἰς μάτην. Καὶ ἤδη ἐρωτᾷ ἑαυτὸν ὁ προφήτης, πρὸς ποῖον πρέπει νὰ ὀμιλήσῃ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον θὰ εἰσακουσθῇ; Τὰ πνευματικὰ τῶν ὄντων διὰ τὴν ἀκρόασιν και ἀποδοχὴν τοῦ προφητικοῦ κηρύγματος εἶναι ἀπερίτμητα, εἶναι κεκλεισμένα, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἢ εἰς αὐτὰ ὑποδοχὴ τῶν θείων λόγων. Ὡς παρατηρεῖ και ὁ Volz, « ὁ λαὸς δὲν στερεεῖται θελήσεως, ἀλλ' ἀντιλήψεως ». Ἡ ἔννοια « ἀπερίτμητα ὄντα » ἀπαντᾷ διὰ πρώτην φοράν ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Π. Δ., δὲν ἐπαναλαμβάνεται δὲ πλέον παρὰ μόνον ἐν τῇ Κ. Δ. ὑπὸ τοῦ ἀρχidiaκόνου Στεφάνου (Πράξ. ζ' 51). Ἡ παροῦσα ἐνότις εἶναι σχετικὴ πρὸς τὴν προηγηθεῖσαν (ε' 4-6). Βεβαίως ἐνταῦθα δὲν ἔχομεν νὰ κάμωμεν πλέον μὲ τὸν ἀντικειμενικὸν μόνον προφήτην, ἀλλὰ και μὲ τὸν φλεγόμενον ὑπὸ τῆς θείας φλογὸς τοῦ θυμοῦ τοῦ Γιαχβέ. Εἶναι δὲ διαφωτιστικὸς ὁ στ. 10, διότι ἐν αὐτῷ μαθητόμενον διὰ πρώτην φοράν περὶ τοῦ προσωπικοῦ μαρτυρίου τοῦ προφήτου, ὅπερ προέρχεται ἀπὸ τὴν πικρὰν διαπίστωσιν, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ἀπέβη εἰς τὸν λαὸν ἀντικείμενον ἐσχάτης περιφρονήσεως. Δηλαδή, ὅ,τι δι' αὐτὸν εἶναι τὸ ἀγιώτατον, εἶναι διὰ τὸν λαὸν ἀντικείμενον εἰρωνείας.

Ἐν στ. 11 ὁ Ἰερεμίας δὲν εἶναι μόνον πλήρης συντριβῆς, ἀλλὰ και πλημμυρίζεται ὑπὸ τῆς θείας ὀργῆς. Εἰς τὸν θεῖον θυμὸν, τὸν ὁποῖον αἰσθάνεται, προστίθεται και ὁ ἰδικὸς του. Διὰ πρώτην φοράν ἐμφανίζεται ὀργισμένος ὁ προφήτης. Ὁ δὲ θυμὸς του δὲν γνωρίζει μέτρον, οὐδὲ ὄρια. Οὐδεὶς εἶναι ἀθῶος, οὐδ' αὐτὰ τὰ νήπια σχεδόν, τὰ ὅποια ἀμέριμνα παίζουν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Ἱερουσαλήμ, εἶναι ἀθῶα, διότι εἶναι τέκνα ἀσεβῶν γονέων. Πρὸς ὄλους ἐκχύνεται ὁ θυμὸς οὗτος, ὅπως πρὸς ὄλους ἐστράφη και τὸ θεῖον κήρυγμα. Καθὼς δὲ ἀπαντες ἐπέδειξαν τὴν αὐτὴν ἀμβλύνοιαν και κοινὴ ὑπῆρξεν ἡ πώρωσις, οὕτω και ἡ αἰχμαλωσία και τὰ πολλὰ δεινὰ ἐπακόλουθά της θὰ πλήξουν πᾶσαν τάξιν και πᾶσαν ἡλικίαν.

Οἱ ἰδιοκτῆται ἐν στ. 12 ἐξαγγέλλεται, ὅτι θὰ ἀπολέσουν πάντα τὰ ἀγαθὰ, δι' ἃ τοσοῦτον ἐμόχθησαν, ἢ τὰ ὅποια ἐκληρονόμησαν. Ἡ ἔννοια τῆς οἰκίας εἶναι και ἐνταῦθα εὐρεῖα, διότι ἐν τῇ οἰκίᾳ εὐρηναὶ πολλὰ κειμήλια και μέρος τῆς περιουσίας τοῦ ἀνθρώπου διαφυλάσσεται ἐν αὐτῇ. Ἀλλὰ και ταύτας θὰ ἀπολέσουν οἱ « ἀπειθεῖς ». Δὲν ἐγκαταλείπουν δὲ ἀπλῶς τὴν ἰδιοκτησίαν των, λόγῳ τῆς αἰχμαλωσίας, οὕτως ὥστε νὰ ὑπάρχη ἡ ἐλπίς νὰ ἐπανεύρουν μέγα μέρος τῶν ἐγκαταλειφθέντων, ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ των. Ἐένοι ἔρχονται και τὰ ἀφαιροῦν ἀπ' αὐτούς. Τὸ πλήγμα εἶναι βαρύτερον και ἐν τῷ τέλει τοῦ μονολόγου γίνεται δυσβάστακτον, ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν του, ὅτι οἱ ἀρπαγες δὲν θὰ φεισθοῦν οὐδὲ αὐτῶν τῶν γυναικῶν των. Διότι και ταύτας θὰ ἀπολέσουν μετὰ τῶν οἰκιῶν και τῶν ἀγρῶν των κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἐνταῦθα εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι ἡ γυνὴ παρουσιάζεται ὡς τὸ πολυτιμότερον και προσφιλέστερον ἀγαθὸν τοῦ ἀνδρός. Ὁ καθ' ἑαυτὸν ὀμιλῶν προ-

φήτης ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ στ. 11 ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν τε αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ, τὰ μέγιστα μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δεινά, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπληττον τὸν Ἰσραήλ. Διὰ τῶν προφητικῶν τοῦ ὀφθαλμῶν βλέπει καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ἀγαθῶν του, ἔτι δὲ καὶ τὴν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἐγκατάστασιν ξένων φύλων, ἧτις θὰ ἐνόθευεν ἐν μέρει τὸν ἐκλεκτὸν λαόν. Τὴν δὲ ταραχὴν τοῦ προφήτου, πρὸς τοῖς ἄλλοις, μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐπανάληψις « γέρων — πλήρης ἡμερῶν » κλπ.

Ὡς πρὸς τὴν χρονικὴν τοποθέτησιν τοῦ μονολόγου τούτου προτιμῶμεν καὶ ἐνταῦθα τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰωσίου, πρὸς ἣν συμφωνεῖ, ἄλλωστε, καὶ τὸ πλεῖστον τῶν ἐρμηνευτῶν ¹. Παραιτούμεθα ὅμως ἀκριβεστέρου προσδιορισμοῦ, ὡς ἐπιχειροῦν τινες ². Τέλος ὡς πρὸς τὴν μορφήν τῆς ἐνόττητος ταύτης, διευτρώθησαν καὶ ἀντιρρήσεις ἐκ μέρους τινῶν ἐκ τῶν παλαιότερων, δεχομένων ταύτην ὡς διάλογον μετὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦτο δὲ διότι καὶ τὸν στ. 9 δὲν δέχονται ὡς ἀφήγησιν, ἀλλ' ὡς ἀπ' εὐθείας λόγους τοῦ Θεοῦ. Ὅμως ὑπὲρ τοῦ μονολογικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐνόττητος ταύτης συμφωνοῦν αἱ σχέσεις πρὸς τε τὴν προηγουμένην καὶ πρὸς τὴν ἐπομένην ἐνόττητα καὶ γενικῶς ἡ ὅλη κατασκευὴ καὶ τὸ περιεχόμενον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔλαβον ὑπ' ὄψιν ἕτεροι ἐκ τῶν ἐρμηνευτῶν ³ καὶ ἐδέχθησαν ταύτην ὡς μονόλογον ⁴.

3) Ὁ Προφήτης δοκιμασθῆς μετὰ ἄλλων (ς' 28-30) :

Στίχ. 27 *Δοκιμαστὴν τοῦ λαοῦ μου σὲ κατέστησα,
ἵνα τὸν δοκιμάσης ἐπισταμένος.*

28 *Ὅλοι τῶν ἔργων ἀποστᾶται, περὶφέρονται σνοκοφανιοῦτες.*

(*Κατήνησαν*) *χαλκὸς καὶ σίδηρος^α, ὅλοι αὐτοὶ (εἶναι) διεφθαρμένοι.*

29 *Ἐφύσησεν ὁ φουσητήρ,*

ἀπὸ τὸ πῦρ ἔμεινεν ἄθικτος^β ὁ μόλυβδος.

Εἰς μάτην ἐχώνευσεν ὁ χωνευτήρ,

ἡ σκωρία δὲν ἀποσπᾶται.

30 *Ἀπεδοκιμασμένον ἄργυρον τοὺς ὀνομάζουσιν,*

διότι ὁ Γιαχβὲ τοὺς ἀπεδοκίμασεν γ.

α) Τὸ **וְכָל תְּשֻׁבָה** ὑπάρχον καὶ παρ' Ο' ἀδίκως διαγράφεται (Volz, Nötsch., Rud. κ. ζ.), ὡς δῆθεν προσελθὸν ἐκ τοῦ α' 18.

β) Ἀντὶ **וְכָל תְּשֻׁבָה**, ὁρθῶς προτιμᾶται ὑπὸ πλείστον ἐξηγ. τὸ **וְכָל תְּשֻׁבָה**

γ) Τὸ **וְכָל תְּשֻׁבָה** ὑπάρχον καὶ παρ' Ο' ἀδίκως διαγράφ. ὑπὸ τινῶν.

1. Ὁ Volz (μν. ζ.) τοποθετεῖ τοῦτον εἰς τὸ 625-622, ὃ δὲ Leslie (μν. ζ.) εἰς τὸ 624-621.

2. Ὡς π.χ. οἱ D u h m : (μν. ζ.), C o r n i l l : (μν. ζ.) κ.ζ. Πρβλ. H e m p e l : Worte der Propheten, σελ. 150, S t e i n m a n n : μν. ζ., I B.

3. V o l z : μν. ζ., C o n d a m i n : Le livre de Jérémie (EB), N ö t s c h e r : μν. ζ., G e l i n : μν. ζ., « Reflexion de Jérémie ».

4. Ὡς μονόλογον δέχονται τὴν ἐνόττητα ταύτην τόσον ὁ Volz (μν. ζ.), ὅσον καὶ ὁ Nötscher (μν. ζ.).

Ο'

- Στίχ. 28 Πάντες ἀνήκοοι, πορευόμενοι σκολιῶς, χαλκὸς καὶ σίδηρος, πάντες διεφθαρμένοι εἰσίν.
- 29 Ἐξέλιπεν φυσητὴρ ἀπὸ πυρός, ἐξέλιπεν μόλιβος· εἰ κενὸν ἀργυροκόπος ἀργυροκοπεῖ, πονηρία αὐτῶν οὐκ ἐτάκη.
- 30 Ἀργύριον ἀποδοκιμασμένον καλέσατε αὐτοῦς, ὅτι ἀπεδοκίμασεν αὐτοὺς Κύριος.

Ἐν στ. 27 ἔχομεν τὴν ἐντολὴν τοῦ Γιαχβὲ πρὸς τὸν προφήτην, ἵνα δοκιμάσῃ ἐπισταμένως τὸν λαόν, διότι καὶ ὡς δοκιμαστὴν μετάλλων ἐκάλεσε τοῦτον ὁ Θεός. Μεταξὺ δὲ τῆς ἀρχικῆς θείας ἐντολῆς (α' 10, 18) καὶ τοῦ μονολόγου τούτου ἐμεσολάβησε διάστημα, καθ' ὃ ὁ προφήτης προσεπάθησεν, ὅσον ἦτο εἰς αὐτὸν δυνατὸν, νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὰ κατὰ τὴν κλῆσιν του παραγγελθέντα ὑπὸ τοῦ Γιαχβέ. Ἦδη μετὰ τῆς νέας ὑπομνήσεως τοῦ Θεοῦ, ὡς πρὸς τὴν ἀποστολὴν του, ἀνέρχεται ὁ αὐθόρμητος οὗτος μονόλογος εἰς τὰ χεῖλη τοῦ Ἰερεμίου. Εἶναι ἡ θλιβερὰ διαπίστωσις, ἣτις ἐπέχει θέσιν ἐσωτερικῆς ἀπαντήσεως εἰς τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεώς του. Ἡ δὲ νέα αὕτη ἐνόητος ἐξέρχεται ὡς συνέχεια, τρόπον τινά, τῶν προηγουμένων (ε' 4-6, ς' 10-12β), πρὸς ἃς καὶ ἐξ ἐπόψεως ἰδεῶν συμφωνεῖ.

Ἀποκαρδίωσις χαρακτηρίζει τὰς πρώτας λέξεις τοῦ προφήτου (στ. 28). Ὁ λαὸς δὲν εἶναι διὰ τίποτε πλέον ἱκανός, ἀλλὰ ὄριμος μόνον διὰ τὴν θείαν τιμωρίαν. Ἡ συκοφαντικὴ διάθεσις του εἶναι ἐν ἑκ τῶν κυριωτέρων χαρακτηριστικῶν τῆς ἠθικῆς ἐκλύσεως, τῆς ὁποίας ἕτερον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ ἀπίθεια. Ὁ χαλκὸς καὶ ὁ σίδηρος, πρὸς οὓς παρομοιάζεται ὁ λαός, εἶναι χρησιμώτατα μέταλλα, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχουν διαφθορὰν τελείως ἀπὸ τὴν ὀξειδωσιν, διότι ὅταν τοῦτο συμβῇ, εἶναι οὐχὶ μόνον τελείως ἄχρηστα, ἀλλὰ καὶ εἰς ὄρισμένας περιπτώσεις θανατηφόρα. Ἐν τῷ στ. 29 ὁ Ἰερεμίας δὲν εἶναι πλέον ὁ παρατηρητής, ὅπως ἐνεφανίσθη εἰς ἡμᾶς προηγουμένως, ἀλλ' ὁ δοκιμαστής τῶν μετάλλων. Δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν ἀξιολόγησιν, ἀλλὰ προβαίνει καὶ εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ παραληφθέντος ὑλικοῦ. Διὰ τοῦτο κινεῖται ὁ ἴδιος μεταξὺ τοῦ λαοῦ του καὶ διερευνᾷ ἕνα πρὸς ἕνα τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα καταλήξῃ εἰς τὴν τελικὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς ἀξίας ἢ ἀπαξίας των. Ἐν τῇ ὑπαίθρῳ, ἐν τῇ πόλει κατοπιν, ἐπιδίδεται εἰς τὸ βαρὺ ἔργον του. Οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν παύει ὁ προφήτης νὰ ἐργάζεται καὶ ἀναλίσκῃται ὡς ὁ φυσητὴρ, ὅστις εἶτε καίεται ἀπὸ τὸ πῦρ, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος προσεκάλεσεν, εἶτε φθείρεται ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν χρῆσιν. Τὸ ἔργον του εἶναι ἐπίμοχθον· εἶναι τὸ ἔργον τοῦ σιδηρουργοῦ, ὅστις καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν δοκιμάζεται καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν πολλὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἰδιάζουσαν φύσιν τῆς, ὅπως καὶ τὰ μέταλλα, ἅτινα κατεργάζεται. Παρ' ὅλην δὲ τὴν ὑπερβολικὴν θερμότητα τῆς πυρᾶς καὶ τὸν ἐξαιρετικὸν ζῆλον τοῦ μεταλλουργοῦ, οὐδὲν τὸ εὐγενὲς ἐξέρχεται,

εἰμὴ μόνον μόλυβδος. Εἰς τὰ πρὸς χώνευσιν ὑλικά δὲν ὑπάρχει τίποτε πλεόν τὸ ἄξιον λόγου. Τίποτε δὲν ἔχει μείνει σῶον ἀπὸ τὴν φθοροποιὸν ἐπίδρασιν τῆς σκωρίας. Τὸ ἄλλοτε χρησιμώτατον καὶ εὐγενές μέταλλον, ὁ Ἰσραήλ, δὲν εἶναι πλεόν ἄλλο τι παρὰ ἀλλεπάλληλα στρώματα σκωρίας (ἀμαρτίας), τὰ ὁποῖα τὸ πῦρ τοῦ Θεοῦ λόγου καὶ ὁ σιδηρουργός - προφήτης δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποσπάσουν, ὥστε νὰ ἐμφανισθῇ τι τὸ εὐγενές, ὅπερ εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν ὑπάρχει πλεόν. "Ὀλη ἡ ἐργασία αὕτη γίνεται ἐπὶ ματαίῳ. Σκωρία καὶ σίδηρος ἔχουν γίνει ἕδη ἓν σῶμα. Ἐν δὲ τῷ στ. 30 ὁ μονολογῶν προφήτης ἐκφράζει τὸ τελικόν του συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον καὶ ἤχει ὡς καταδικαστικὴ ἀπόφασις. Ὁ Ἰσραήλ δὲν ἀπώλεσεν τὴν εὐγενικὴν καταγωγὴν του καὶ ἔνεκα τούτου διατηρεῖ τὴν ὀνομασίαν «ἄργυρος» (ἡρῶ), ἄχρηστος ὅμως, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔχει ἀπορριφθῆ ὑπὸ τοῦ Κυρίου, διότι ἀπώλεσε τελείως τὴν ἀξίαν του. Ἐνῶ ὁ συγγενὴς μονόλογος ζ' 10-12β, εἶναι πλήρης συναισθήματος, ἐνταῦθα κυριαρχεῖ ἡ ἀντικειμενικὴ σοβαρότης. Δὲν ὑπάρχει πλεόν ὁ θυμός, ὁ πληρῶν τὴν προφητικὴν καρδίαν καὶ θέλω νὰ ἐκχυθῇ πρὸς ὄλους. Ἦδη, καθὼς προσφεύστατα παρατηρεῖ ὁ Volz¹, πνέει ὁ ψυχρὸς ἄνεμος τοῦ θανάτου. Εἰς τοῦτο δὲ ἀκριβῶς ὁ μικρὸς οὗτος μονόλογος ὑπενθυμίζει ἓνα ἄλλον μονόλογον τοῦ Γιαχβὲ ἐν τῷ κη' κεφ. τῆς Γενέσεως, πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ ὑπάρχει σχέσις περιεχομένου. Ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις τῶν τελευταίων λέξεων τοῦ προφήτου, ἥτις εἶναι ἐπανάληψις τῆς θείας κρίσεως, ἤχει εἰς τὰ ὄρα τοῦ Ἱερεμίου, ὡς ἄλλοτε ἡ ἀπόφασις ἐκεῖνη τῆς καταστροφῆς εἰς τὰ ὄρα τοῦ Ἀβραάμ. Τὸ κείμενον εἶναι παρεφθαρμένον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐν πολλοῖς ἀσαφές εἰς τὰ ἐπὶ μέρους. Δὲν συμμεριζόμεθα ὅμως τὴν γνώμην τοῦ Skinner, καθ' ὃν, «λόγῳ τῆς καταστάσεως ταύτης τοῦ κειμένου καὶ τοῦ ἀβεβαίου μέτρου εἶναι ἀδύνατος ἡ διακρίβωσις τῆς ἀκριβοῦς σημασίας τῆς χρησιμοποιηθείσης εἰκόνας»², ἀλλὰ προτιμῶμεν μᾶλλον τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Hertzberg, ὅτι «ὄσον ἀσαφές εἶναι τὸ κείμενον, τοσοῦτον ἀπολύτως καθαρὰ εἶναι ἡ ἔννοια τῶν λόγων τοῦ Ἱερεμίου»³, τὴν ὁποῖαν ἄλλωστε εἶδομεν καὶ ἀνωτέρω. Τέλος, ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησιν καὶ τοῦ μονολόγου τούτου, προτιμητέα ἡ πρώτη περίοδος τῆς δράσεως τοῦ Ἱερεμίου, ἥτοι ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἰωσίου.

4) Ἡ Τελεία ἀπογοήτευσις ἀπὸ τὸν λαὸν (θ' 1-5) :

Στίχ. 1 Ποῖος θὰ μοῦ εἶδεν εἰς τὴν ἔρημον διὰ κατάλυμα μίαν καλόβην, νὰ ἐγκατέλειπον τὸν λαόν μου καὶ νὰ ἐφευγον ἀπὸ αὐτούς.

Διότι μοιχοὶ εἶναι ὅλοι των, συνάθροισις ἀπατεῶνων.

1. Mn. ξ.

2. Prophecy and Religion, σελ. 156. Πρβλ. Condamin : μν. ξ., Erbt : μν. ξ., σελ. 134, Volz : μν. ξ.

3. Prophet und Gott, σελ. 77.

- 2 *Τεντόνων τὴν γλῶσσάν των (ὡς) τὸ τόξον των.
Ψεῦδος καὶ ἔχι εἰλικρίνεια^α κυριαρχεῖ^β εἰς τὴν χώραν.
Σπεύδουν ἀπὸ κακίας εἰς κακίαν
καὶ ἀγνοοῦν τὸν Γιαχβέ^{γ,δ}.*
- 3 *Φυλαχθήτε ἀπὸ τὸν φίλον σας
καὶ μὴ ἐμπιστευέσθε εἰς σὸδένα^ε ἀδελφόν.
Διότι πᾶς ἀδελφός πανούργως ἀπατᾷ
καὶ πᾶς πλησίον πορεύεται, ἵνα συκοφαντήσῃ.*
- 4 *Ὁ εἰς ἀπατᾷ τὸν ἄλλον,
καὶ δὲν λέγουν τὴν ἀλήθειαν.
Τὴν γλῶσσάν των ἐσυνήθισαν εἰς τὸ ψεῦδος,
ἐνεργοῦν διεστραμμένως, δὲν θέλουν⁵ νὰ ἐπιστρέψουν.
Καταπίσεις^ς ἐπὶ καταπίσεως, ἀπάτη ἐπὶ ἀπάτης!
Ἀποποιοῦνται τὴν γνώσιν τοῦ Γιαχβέ^{ζ,δ}.*

α) הַיָּמִינִים ὀρθῶς κατὰ τοὺς Ο' ἀπαλείφεται τὸ י

β) Ἀντί יָרֵב , διόρθ. הָרֵב καθ' Ο' (πρβλ. Volz, Nötsch., Rud. κ.δ.),

γ) אֲתִי διόρθ. הַיָּהִי־תָשׁ μετὰ τῶν πλ. ἐξηγ.

δ) הַיָּהִי־תָשׁ ἐλλείπτον καὶ παρ' Ο' διαγράφ. μετὰ τῶν πλ. ἐξηγ.

ε) לֵךְ ἐλλείπτον παρ' Ο' διαγράφ. ὑπό τινων (Volz, Steinm. κ.δ.)¹, ἄνευ ἀποχρ. λόγου.

ς) Διόρθ. καθ' Ο' (πρβλ. Ewald, Nötsch., Rud. κ.δ.)².

הַיָּהִי־תָשׁ

ζ) Ἀντί יָרֵב , διόρθ. הַיָּהִי־תָשׁ μετὰ πλ. ἐξηγ.

Ο'

Στίχ. 1 Τίς δόξη μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ σταθμὸν ἔσχατον καὶ καταλείψω τὸν λαόν μου καὶ ἀπελεύσομαι ἀπ' αὐτῶν; Ὅτι πάντες μοιχῶνται, σύνοδος ἀθετούντων.

2 Καὶ ἐνέτειναν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ὡς τόξον· ψεῦδος καὶ οὐ πίστις ἐνίσχυσεν ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι ἐκ κακῶν εἰς κακὰ ἐξήλθον καὶ ἐμὲ οὐκ ἔγνωσαν.

3 Ἐκαστος ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτοῦ φυλάξασθε καὶ ἐπ' ἀδελφοῖς αὐτῶν μὴ πεποιθάτε, ὅτι πᾶς ἀδελφός πτέρνη πτερνιεῖ, καὶ πᾶς φίλος δολίως πορεύσεται.

4 Ἐκαστος κατὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ καταπαίξεται, ἀλήθειαν οὐ μὴ λαλήσωσιν· μεμάθηκεν ἡ γλῶσσα αὐτῶν λαλεῖν ψευδῆ, ἠδίκη-

1. Πρβλ. Α. Χαστούπη: Τὸ φιλολογικὸν πρόβλημα τοῦ βιβλίου τοῦ Ἱερε-

μίου, σελ. 41.

2. Πρβλ. Α. Χαστούπη: ἐνθ. ἀν. σελ. 147.

σαν καὶ οὐ διέλιπον τοῦ ἐπιστρέψαι.

5 Τόκος ἐπὶ τόκῳ, δόλος ἐπὶ δόλῳ· οὐκ ἤθελον εἰδέναι με.

Μετὰ τὰς ἐνόητας ε' 4-6, ς' 10-12β καὶ 28-30 ἀκολουθεῖ καὶ ὁ νέος οὗτος μονόλογος ¹. Ἐν ἀρχῇ ἤδη παρουσιάζεται ὁμοιότης πρὸς τὸν κατωτέρω ἐξετασθησόμενον (η' 18-23), ἥτις ὅμως δὲν ἀφορᾷ, εἰ μὴ μόνον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν των; οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὴν οὐσίαν, ἥτοι τὸ περιεχόμενον καὶ τὰς ιδέας, περὶ ὧν ἰδὲ καὶ κατωτέρω.

Ἡ ἀθυμία τοῦ Ἱερεμίου εἶναι καταφανής, προέρχεται δὲ ἀπὸ τὴν ἠθικὴν ἐξαθλίωσιν τοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία τὸν κάμνει νὰ ζητῇ νὰ φύγῃ ἀπὸ αὐτοῦ, εἰ δυνατόν εἰς τὴν ἔρημον. Παρὰ τὴν κατανόησιν καὶ τὴν ὑπομονὴν του, παρ' ὅλον τὸν θυμὸν του καὶ τὰς ἐπανειλημμένας συστάσεις καὶ ἀπειλάς του, ἡ κατάστασις δὲν βελτιοῦται, ἀλλ' ἀποβαίνει κυριολεκτικῶς ἀφόρητος διὰ τὸν προφήτην, ὅστις μὴ δυνάμενος νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἠθικὴν ἐξαχρείωσιν, ἡ ὁποία τὸν περιβάλλει, ζητεῖ εἰς τὴν φυγὴν τὴν λύτρωσίν του, ὡς ἄλλοτε ἐπραξε τοῦτο ὁ Ἡλίας εἰς παρομοίας περιστάσεις εὐρισκόμενος (Α' Βασιλ. ιθ' 4). Ἄλλως τε εἶναι δυνατόν ὁ Ἱερεμίας νὰ εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν του τὸ παράδειγμα ἐκείνου. Ἐν τούτοις ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο, διότι ὁ μὲν Ἡλίας φεύγει πράγματι πρὸς τὸν Κάρμηλον, ἐνῶ ὁ ἡμέτερος προφήτης, πειθαρχικὸς καὶ πλήρης αὐτοθυσίας, παραμένει πλησίον τοῦ λαοῦ, πιστὸς εἰς τὸ καθήκον του. Δὲν εἶναι δὲ ἡ ἐπιθυμία ἢ ἡ ἀγωνία τοῦ θανάτου, ἥτις ὤθησεν ἄλλοτε τὸν Ἡλίαν, ἀλλ' ἡ ἀηδία, ἢ ἀσφυξία ἐν μέσῳ ἀτμοσφαιρας τοσοῦτον ἀποπνικτικῆς. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον βλέπομεν ἤδη ἀπὸ τοῦ ε' 4-6 καὶ τῶν ἄλλων δύο μονολόγων τὴν αὐξουσαν δυσθυμίαν τοῦ Ἱερεμίου, ἥτις θὰ κορυφωθῇ εἰς τοὺς μονολόγους τοῦ ιε' καὶ κ' κεφαλαίων. Τὰ αἰτία τῆς δυσθυμίας ταύτης εἶναι ἡ ἠθικὴ κατὰπτωσις, ἥτις συνίσταται εἰς τὴν ἔλλειψιν πίστεως, εἰς τὴν ἄγνοιαν τοῦ Γιαχβὲ καὶ τὴν ἠθικὴν ἐξαχρείωσιν. Ἡδη ἐν τῷ στ.1 ζητεῖ ὁ προφήτης τὴν **רַחֲמֵי**, δηλαδὴ τὴν ἀπόλυτον μόνωσιν τῆς ἐρήμου (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἐν ιε' 5 ἐξ.). Ἐκεῖ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἥτις θὰ ἔχῃ σχέσιν καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν, καθ' ἣν τὸ Ἰσραηλιτικὸν ἔθνος εὐρίσκετο ἐν τῇ ἐρήμῳ μὲν, ἀλλ' ἐν ἀσυγκρίτως ἀνωτέρῳ ἠθικῇ καταστάσει ἀπὸ τὴν ἐποχὴν, εἰς ἣν εὐρίσκετο ὁ προφήτης, θέλει μίαν **עִירָא חַיִּל**, τοῦτέστιν ἐν κενὸν πρόχειρον εἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον προσφέρει μόνον στέγην καὶ ἀπολύτως οὐδεμίαν περιποίησιν. Οἱ Ο' ἀνέγνωσαν φαίνεται **חַיִּתָּא** (ἔσχατον) ², ὅπερ καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπιτείνει τὴν ἔννοιαν καὶ ἐκφράζει τὴν ἐρήμωσιν τῆς ψυχικῆς καταστάσεως τοῦ προφήτου μας. Ἐν τοιοῦτο κατάλυμα ζητεῖ εἰς τὴν ἔρημον, πολὺ μακρὰν ἀπὸ τὸν λαόν του, τοῦ ὁποῖου αἱ

1. Πρβλ. Β. Βέλλια : Ὁρησκευτικαὶ προσωπικότητες Π. Δ., σελ. 206 ἐξ.

2. Πρβλ. Α. Χαστούπη: μν. ξ. σελ. 143.

πολυάριθμοι παραβάσεις συνεχίζονται περιλαμβανόμεναι εἰς τὴν διπλὴν ἔννοιαν τοῦ μοιχοῦ καὶ τοῦ ἀπατεῶνος. Εἶναι μοιχοὶ ἐν πραγματικῇ καὶ μεταφορικῇ ἔννοια, ἥτοι καὶ ἐν τῇ σχέσει πρὸς τὸν Θεόν, γνωστῇ καὶ ἐκ τῶν παλαιότερων προφητῶν (Ὡσηέ, Ἡσαΐου). Ἡ δὲ ἀπάτη εἶναι ἡ δημιουργοῦσα τὴν ἀποπνικτικὴν ἀτμόσφαιραν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ζητεῖ νὰ φύγῃ ὁ Ἱερεμίας.

Ἐν στ. 2 συνεχίζεται ἡ ἔκθεσις τῶν αἰτίων, ἅτινα ὠθοῦν τὸν προφήτην νὰ ἐπιθυμῇ διακαῶς τὴν μόνωσιν τῆς ἐρήμου. Ἡ γλῶσσα παρουσιάζεται ὡς ἡ μεγάλη ἀμαρτωλὴ, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Volz, καὶ παρομοιάζεται πρὸς τόξον ἐξαποστέλλον θανατηφόρα βέλη, ἥτοι τὰ φαρμακερὰ λόγια, τὰ πλήρη συκοφαντίας, μίσους, ψεύδους καὶ ἀπάτης κλπ., ἅτινα δηλητηριάζουν τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ καταστρέφουν τὴν ἔννοιαν τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως. Ἡ παρομοίωσις αὕτη δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν χρησιμοποιεῖται (Ψαλ. ι' 2, λς' 14, Μιχ. ζ' 5). Ἡ ἀπάτη δημιουργεῖ ἀτμόσφαιραν ἐλλείψεως ἐμπιστοσύνης, ἥτις κυριαρχεῖ εἰς τὴν χώραν, ἀντὶ τῆς πίστεως μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ πίστεως πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον δὲν θέλουν νὰ γνωρίζουν, παραμένοντες ἐθελουσίως κωφοί. Ἄνευ δὲ ἠθικοῦ τινος φραγμοῦ σπεύδουν ἀπὸ κακίας εἰς κακίαν. Ἄλλ' ἡ ἀθλία αὕτη κατάστασις τῆς ἐλλείψεως τῶν κοινωνικῶν ἀρετῶν καὶ τῆς κυριαρχίας τῆς ἀπάτης, τοῦ ψεύδους καὶ τῆς συκοφαντίας, ἥτις συνεχίζεται καὶ ἐν στ. 3-5, εἰσέρχεται καὶ εἰς τὰς στενάς μεταξὺ φίλων σχέσεις καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν οἰκογένειαν. Τὸ τέλος τοῦ στ. 3 εἶναι σχῆμα χιαστί. Καὶ ἐνταῦθα ἐπιπολάζει ἡ ἀπάτη, ἡ ὑπουλία, ἡ συκοφαντία, ἡ διαβολή. Τὸ **ברג** (**ברג** = ἐξαπατᾶν), τοῦ στ. 3, ὅπερ ἀπαντᾷ ἐπίσης ἐν τῇ Γενέσει (κε' 26, κς' 36, πρβλ. Ὡσ. ιβ' 4) καὶ συνδέεται μετὰ τῆς ἀπάτης τοῦ Ἰακώβ, ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, μετὰ τῶν Erbt, Rudolph κ.ἀ., ὅτι ἀκριβῶς τοῦτο τὸ ἐπεισόδιον ὑπαινίσσεται ὁ προφήτης, τὸ ὁποῖον ἐπανελήφθη εἰς ἀσυγκρίτως μεγαλύτερον βαθμὸν εἰς βάρος αὐτοῦ τοῦ ἰδίου (Ἱερ. ια' 18 ἐξ., ιη' 18 ἐξ.). Εἶναι δὲ χαρακτηριστικόν, ὅτι καὶ εἰς ἐπισήμους μεταφράσεις (πρβλ. Zürcher Bibel κ.ἀ.) ἀναφέρεται αὕτη ὀνομασί.

Τὸ ψεῦδος δηλητηριάζει τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου (στ. 4), ἔχει ἀποβῆ δευτέρα φύσις πλεόν, καὶ ἴσθιν τῆς συνεχοῦς ἀσκήσεως. Δὲν δύναται νὰ κάμουν τίποτε ἄλλο. Βία ἐπὶ τῆς βίας, ἀπάτη ἐπὶ τῆς ἀπάτης. Εἰς πᾶσαν περιστασιν γίνεται ἀντιληπτὴ ἡ ἀπάτη (στ. 5) καὶ ὅπου ἂν στρέψῃ τὰ βλέμματά του ὁ προφήτης, ἀντικρύζει τὴν καταπίεσιν. Ἡ θλιβερά διαπίστωσις τοῦ στίχου, ὅτι εἶναι πάντες τελείως διεφθαρμένοι, ἔχει τὴν βᾶσιν τῆς ἐν τοῖς προηγουμένοις μονολόγοις, ὅπου καὶ θεμελιούται ἡ πεποίθησις του αὐτοῦ περὶ τῆς πωρώσεως τῶν συμπατριωτῶν του, οἵτινες δὲν θέλουν νὰ γνωρίζουν τίποτε περὶ τοῦ Θεοῦ. Δὲν φθάνει ὅμως ἡ ἀνηθικότης ἐν στενῇ καὶ εὐρείᾳ ἔννοια, ἀλλ' εἰς αὐτὴν προστίθεται καὶ ἡ περιφρόνησις τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο εἶναι καὶ ἡ ἀποκορύφωσις τῆς ἀπογοητεύσεως τοῦ πρώτου σταδίου

τῆς ἀπελπισίας τοῦ προφήτου ἀπὸ τὸν λαόν του. Ὁ Ἱερεμίας ἀπέκαμιν.

Ὁ μονόλογος οὗτος πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς β' περιόδου τῆς προφητικῆς δράσεως, τοῦτο δὲ διότι ἡ ἀπογοήτευσίς ἀφορᾷ μόνον εἰς τὸν λαόν. Τὴν γνώμην ταύτην ὑπεστήριξεν καὶ ὁ Nötscher, ὅστις ἐν τῇ περιγραφομένη καταστάσει βλέπει τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰωακείμ καὶ δὴ καὶ τὰ πρῶτα ἔτη αὐτῆς, ὡς καὶ ὁ κ. Βέλλας¹, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλους τινὰς δεχθέντας τὴν α' περίοδον².

β) Ὁ Προφήτης καὶ ὁ λαός του. 1) Ὁ Ἱερεμίας βλέπει καὶ ἀκούει τὸν ἐχθρὸν (δ' 19-21) :

στ. 19 *Εἰς τὰ σπλάγχνα μου, εἰς τὰ σπλάγχνα μου πονῶ,
τὰ τοιχώματα τῆς καρδίας μου.*

Ἡ καρδία μου^α τρέμει μέσα μου.

Δὲν (ἤμπορῶ) νὰ σιωπήσω.

*Διότι φωνὴν σάλπιγγος ἀκούει^β ἡ ψυχὴ μου,
πολεμικὴν ἰαχὴν.*

20 *Συντριμμάτα ἐπὶ συντριμμάτων ἀγγέλλονται,
(διότι) ἠρημώθη ὅλη ἡ χώρα.*

*Αἰφνιδίως κατεστράφησαν αἱ καλόβαι μου,
ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ αἱ σκηναὶ μου.*

21 *Ἔως πότε (πρέπει) νὰ βλέπω σημαίας,
νὰ ἀκούω φωνὴν σάλπιγγος ;*

α) Τὸ δις ἀπαντῶν **יָבֵב** καὶ τὸ κατώτερον **יָשַׁב** ἔχουν τὴν θέσιν των ἐνταῦθα, συμφωνούντων καὶ τῶν Ο', καὶ δὲν εἶναι ὀρθὴ ἡ διόρθωσις τοῦ δευτέρου **יָבֵב**, εἰς τὸ κατώτερον ἀκολουθοῦν **יָשַׁב** (Erb1, Volz κ.ξ.).

β) Ἀντὶ **יְהַרְשֵׁב**, διόρθ. κατὰ τοὺς Ο' **יְהַרְשֵׁב**

Ο'

Στίχ. 19 Τὴν κοιλίαν μου, τὴν κοιλίαν μου ἀλγῶ, καὶ τὰ αἰσθητήρια τῆς καρδίας μου· μαιμάσσει ἡ ψυχὴ μου, σπαράσσεται ἡ καρδία μου, οὐ σιωπήσομαι, ὅτι φωνὴν σάλπιγγος ἤκουσεν ἡ ψυχὴ μου, κραυγὴν πολέμου.

20 Καὶ ταλαιπωρίαν, συντριμμὸν ἐπικαλεῖται, ὅτι τεταλαιπώρηκε πᾶσα ἡ γῆ· ἄφνω τεταλαιπώρηκεν ἡ σκηνή, διεσπάσθησαν αἱ δέρρεις μου.

21 Ἔως πότε ὄψομαι φεύγοντας ἀκούων φωνὴν σαλπίγγων;

1. Ὁρησκειντικαὶ προσωπικότητες τῆς Π. Δ., σελ. 206 ἐξ.

2. Ὁ Skinner (μν. ξ.) τοποθετεῖ τοῦτον εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς α' περιόδου καὶ ὁ Leslie (μν. ξ.) μεταξὺ τῶν ἐτῶν 624-621.

Τὸ εἶδος τοῦ μονολόγου τούτου εἶναι καθαρῶς προφητικόν. Διότι ἐν αὐτῷ ὁ Ἱερεμίας βλέπει ἐν πνεύματι καὶ ἀκούει ὠρισμένα συμβησόμενα, ὡς ἤδη συμβάντα. Εἰς τοῦτο δὲ ἐγκρατεῖται καὶ ἡ ἰδιάζουσα σημασία τοῦ μονολόγου τούτου. Δὲν εἶναι ἡ χώρα (στ. 19) ἢ ὁ λαός, ἐξ ὀνόματος τῶν ὁποίων ὀμιλεῖ ἐνταῦθα ὁ προφήτης, ὡς ὑπεστήριξαν τινες (Giesebrecht, Volz, Nötscher κ. ἄ.), ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Ἱερεμίας ἐκφράζει τὰ ἰδικά του προσωπικὰ βιώματα καὶ τὸν σωματικόν του πόνον, ὡς δέχονται οἱ πλεῖστοι τῶν ἐρμηνευτῶν¹ καὶ βεβαιοῖ καὶ τὸ Ταργκούμ, ὅπερ ἐπιγράφει τὴν ὅλην ἐνότητα διὰ τοῦ **נְבִי יְרֵמְיָהוּ**². Ὁ Ἱερεμίας λοιπὸν ἀκούει καὶ βλέπει τὸν ἐχθρὸν ὡς ἤδη ἐπελαύνοντα. Ἀκούει τὰς σάλπιγγας, βλέπει ἀκόμη καὶ τὰς σημαίας των. Εἰς τὰ ὄψα του ἀντηχοῦν αἱ πολεμικαὶ ἰαχαί. Τὰ ὄραματα ταῦτα καὶ τὰ φοβερὰ ἀκούσματα δημιουργοῦν εἰς αὐτὸν σωματικὰ αἰσθήματα. Πονοῦν τὰ σπλάγχχνα του καὶ ὁ πόνος εἶναι πραγματικός. Ἡ καρδιά τοῦ προφήτου πάλλει ἐντός του, σπαράσσεται κυριολεκτικῶς καὶ τείνει νὰ ἀποκολληθῇ ἀπὸ τὰ τοιχώματά της. Εἶναι δὲ τοῦτο μία ἀπὸ τὰς παραστατικωτάτας ἐξηγήσεις τοῦ σωματικοῦ πόνου τοῦ Ἱερεμίου εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην. Τὰ πάντα συντρίβονται, δόλοκληρος ἡ χώρα ἐρημοῦται. Ἡ τε ὑπαιθρος καὶ αἱ πόλεις καταστρέφονται. Καὶ ὁ προφήτης εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ζήσῃ δύο φεράς τὰς τρομακτικὰς ταύτας στιγμὰς. Τώρα τὰς ζῆ ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἐν πνεύματι, λόγῳ τῆς προφητικῆς του ιδιότητος, ὅταν δὲ θὰ ἔλθουν πράγματι αἱ συμφοραί, θὰ εἶναι ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος θὰ πονέσῃ καὶ θὰ θρηγήσῃ, ὡς θέλομεν ἶδει. Τὸ **πῦρ** εἶναι τὰ καὶ ἀνωτέρω μνημονευθέντα σπλάγχχνα, ὡς ἔδρα τῆς μητρότητος κ.λ.π., εἶναι ὅμως συγχρόνως ἔδρα τῶν ἐσωτάτων αἰσθημάτων καὶ συναισθημάτων, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Orelli. Ὁ προφήτης δὲν συμπονεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ συμπάσχει ἠνωμένος μετὰ τοῦ λαοῦ του εἰς ἐν σῶμα. Ὁ Ἡσαίας ἢ ὁ Ἀμώς θὰ περιορίζοντο ἴσως εἰς μίαν λέξιν, διὰ νὰ ἐκφράσουν τοιαῦτα συναισθήματα. Ἡ τρυφερὰ ὅμως καρδιά τοῦ Ἱερεμίου «μᾶς ἀφήνει νὰ ἴδωμεν εἰς τὸ ἐσωτερικόν της καὶ νὰ ἀκούσωμεν καὶ τὸν προσωπικὸν σωματικὸν τῆς πόνον»³ ἢ δὲ λεπτοτάτη καρδιά του καταγράφει ὡς σεισμογράφος τὰς ἀλλεπαλλήλους συγκρούσεις, παρατηρεῖ προφανεστάτα ὁ Skinner⁴.

Τὸ **ἡῖν** (καλύβη) καὶ τὸ **ἡῖν** (σκηναί) ἦσαν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐπεισαν τοὺς Giesebrecht, Volz καὶ ἄλλους νὰ δεχθοῦν ἐνταῦθα ὡς ὀμιλοῦσαν τὴν χώραν. Τόσον ὅμως αἱ καλύβαι (οἱ Ὅ' ἔχουν, ὡς εἶδομεν, « δέρρεις »), ὅσον καὶ αἱ σκηναὶ τῆς χώρας καὶ τοῦ λαοῦ (Ἀββὰκ. γ' 7) εἶναι ἐπίσης καλύβαι

1. Orlin: μν. ξ., Orelli: μν. ξ., Duhm: μν. ξ., Condamin: μν. ξ., Skinner: μν. ξ., Rudolph: μν. ξ., Weiser: μν. ξ., Gelin: μν. ξ., Leslie: μν. ξ., σελ. 54 κλπ.

2. Παρὰ Cornill: μν. ξ., σελ. 52.

3. Hempel: μν. ξ., σελ. 49.

4. Μν. ξ., σελ. 38.

καὶ σκηναὶ καὶ τοῦ προφήτου¹. Ἐν στ. 21 ἤκούσαμεν τὸ ἀγωνιώδες ἐρώτημα τοῦ πληγέντος λαοῦ καὶ τοῦ βαθέως ἀλγοῦντος προφήτου νὰ ὑψοῦται ἐν μέσῳ τῶν μοναδικῶν εἰς ζωηρότητα καὶ συναισθηματικότητα ὀραματικῶν ἀφηγήσεων² περὶ συγκρούσεων, ἰαχῶν πολέμων, πολεμικῶν σαλπύγγων κλπ. «Ἐως πότε» (**יְהִי־עַד**). Ἐως πότε δηλαδή ἡ ἀπάνταστος αὕτη κατάστασις; Τὸ **יְהִי־עַד** τοῦτο εἶναι τὸ δεύτερον κατὰ σειρὰν. Τὸ πρῶτον ἦτο τοῦ Γιαχβέ, ὁ ὁποῖος ἠρώτα περὶ τῆς ἐξαχραιοῦσεως καὶ ἠθικῆς ἐκλύσεως τοῦ λαοῦ του (δ' 14 β), τὸ δὲ παρὸν εἶναι ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ θεῖο ἐκεῖνο «ἕως πότε». Τὸ μαρτύριον τοῦ προφήτου εἶναι πράγματι φρικτόν. Ὡς κινηματογραφικὴ ταινία ἐκτυλίσσονται τὰ καταστρεπτικὰ γεγονότα. Παρελαύνουν οἱ ἐχθροί, ἀκούονται αἱ γοεραὶ κραυγαὶ τοῦ λαοῦ, οἱ θρῆνοι τῶν γυναικῶν, αἱ σπαραξικάρδιοι οἰμωγαὶ τῶν πληγωμένων, τὸ θέαμα τῶν νεκρῶν, τῶν καπνίζόντων ἔρειπίων καὶ ὅλα ἐκεῖνα, ὅσα τὸν συνταράσσουν βαθύτατα, μάλιστα δὲ εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ λαὸς οὐδὲ κἂν ὑποψιάζετο τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς, τὴν ὅποιαν προσεξήγγειλεν ὁ προφήτης.

Περὶ τοῦ μονολόγου τούτου, ὅστις πρέπει νὰ κατάγῃται ἐκ τῶν πρώτων χρόνων τῆς προφητικῆς του δράσεως, δεόν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι συνδέεται μεθ' ἑνός ἐκ τῶν ἀλύτων σχεδὸν προβλημάτων τῆς Ἑβραϊκῆς ἱστορίας. Ἦτοι, ἀφορᾷ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦ ποῖοι ἦσαν οἱ ἐχθροί, οὓς ἔχει ὑπ' ὄψιν του ἐδῶ ὁ προφήτης. Πολλοὶ ἐδέχθησαν τοὺς Σκύθας, ἐξ οὗ ἐδόθη καὶ τὸ ὄνομα εἰς μίαν σειρὰν ποιημάτων τοῦ προφήτου, εἰς τὰ ὅποια περιλαμβάνεται καὶ τὸ παρὸν. Τοῦτο δὲ διότι ἐστηρίχθησαν ἐπὶ τοῦ Ἡροδότου (I 10,3)³, ὅστις ὁμιλεῖ περὶ ἐπιδρομῆς τῶν Σκυθῶν, οἵτινες ἔφθασαν μέχρι τῆς περιοχῆς τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς καὶ ἠπέιλησαν καὶ αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλήμ. Τὴν γνώμην ταύτην, ἣν ὑπεστήριξαν πολλοὶ ἐκ τῶν παλαιότερων διαπρεπῶν ἐρμηνευτῶν⁴, ἀποκρούουν οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν νεωτέρων⁵ εὐλόγως, ὡς νομίζομεν, προτιμῶντες τὴν ἐκδοχὴν, ὅτι πρόκειται περὶ τῶν Χαλδαίων, οἵτινες καὶ πράγματι προσέβαλον τὴν χώραν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἱερεμίου. Ἀλλὰ ταῦτα εἰρήσθω μόνον ὡς ἐν παρόδῳ ἐνταῦθα.

2) Ἡ π λ ἡ ρ η ς θ λ ἰ ψ ε ω ς ε ἰ ρ ω ν ε ἰ α τ ο ὕ π ρ ο φ ἦ τ ο υ (δ' 30—31):

Στίχ. 30 Καὶ σὺ^α τί κάμνεις, ποὺ ἐνδύεσαι πορφύραν,
ποὺ στολίζεσαι μὲ χρυσᾶ κοσμήματα,
ποὺ μεγαλώνεις μὲ ψιμύθιον τοὺς ὀφθαλμούς σου;

1. D u h m : μν. ξ., Weiser : μν. ξ.

2. Πρβλ. H. S c h m i d t : Die grossen Propheten, σελ. 208.

3. Ὡς πρὸς τὴν βιβλιογραφίαν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου βλέπε R u d o l p h : μν. ἐργ.

4. Ἡδὴ διεξοδικῶς ὁ D u h m (μν. ξ.).

5. Πρβλ. B. B ἔ λ λ α : μν. ξ., σελ. 287 ἐξ., V o l z : μν. ἐργ., σελ. 57 ἐξ.

Μάταια καλλωπίζεσαι!

*Σὲ περιφρονοῦν οἱ ἔρασταί σου,
τὴν ζωὴν σου ζητοῦν.*

31 *Ναὶ κραυγὴν ὡς ὠδινούσης (γυναϊκός) ἀκούω,
στεναγμὸν ἢ ὡς διὰ πρώτην φορὰν τικτούσης,
ἢ φωνὴ τῆς θυγατρὸς Σιών (ἢ ὁποία) στενάζει,
ἐκτείνει τὰς χεῖράς της.*

«ὦ ἀλλοίμονόν μου χάνεται ἡ ζωὴ μου ἐν μέσῳ φονέων»!

α) Τὸ **קִינָה** ἔλλειπον παρ' Ο', δὲν ἔχει θέσιν ἐνταῦθα (Volz, Notsch., Rud.)¹.

β) Ἀντὶ **קִינָה**, διόρθ. **קִינָה** (Ehrl., Volz, Rud. κλπ. Πρβ. Ο').

Ο'

Στίχ. 30 Καὶ σὺ τί ποιήσεις, ἐὰν περιβάλῃ κόκκινον
καὶ κοσμήσῃ κόσμῳ χρυσοῦ καὶ ἐὰν ἐγχρίσῃ
στῖβι τοὺς ὀφθαλμούς σου; Εἰς μάτην ὁ ὠραϊσμός σου
ἀπώσαντό σε οἱ ἔρασταί σου, τὴν ψυχὴν σου ζητοῦσιν.

31 Ὅτι φωνὴν ὡς ὠδινούσης ἤκουσα, τοῦ στεναγμοῦ σου
ὡς πρωτοτοκούσης, φωνὴ θυγατρὸς Σιών
ἐκλυθήσεται καὶ παρήσει τὰς χεῖρας αὐτῆς.
Οἴμοι ἐγώ, ὅτι ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τοῖς ἀνηρημένοις.

Ὁ Ἱερεμίας ἐν τῷ νέῳ τούτῳ μονολόγῳ μετὰ φαινομενικῆς εἰρωνείας, ἀλλὰ πράγματι μετὰ προσπαθείας νὰ συγκαλύψῃ τὸν βαθὺν ἀπὸ τὴν ὄλην κατάστασιν πόνον του, ἀπευθύνεται πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν τῷ προσώπῳ τῆς ὁποίας βλέπει ὄλον τὸν λαόν. Εἶναι βαθὺς ὁ πόνος τοῦ προφήτου, ὅστις ἐξ ἐνὸς μὲν βλέπει τὸν ἐπερχόμενον ἐχθρόν, ἐξ ἐτέρου δὲ τὴν ἀθλιότητα καὶ ἐξαχρείωσιν τοῦ λαοῦ του, ὁ ὁποῖος μέχρι τελευταίας στιγμῆς ἔχει ἀπόλυτον πεποίθησιν εἰς τὴν διπλωματικὴν ἱκανότητά του, κυριαρχούμενος ὑπὸ πνεύματος αἰσιοδοξίας. Ἡ προσπάθεια τοῦ λαοῦ νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν ἐπαπειλούμενον κίνδυνον τὸν ὀδηγεῖ εἰς τὰς συνήθεις ὑποχωρήσεις, εἰς βάρος τῶν ἔθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν του παραδόσεων. Ὁ λαός, θέλων νὰ γίνῃ εὐάρεστος καὶ νὰ ὁμοιάσῃ πρὸς τὰς μεγάλας τότε δυνάμεις, λησμονεῖ τὴν καταγωγὴν του καὶ μιμεῖται τοὺς εἰδωλόατρας. Ταῦτα ἔχει ὑπ' ὄψιν τοῦ ὀ προφήτης, ὅταν μονολογῇ. Διὰ τοῦτο προσωποποιεῖ τὴν Σιών καὶ τὴν παρουσιάζει ὡς πόρνην, ἥτις προσπαθεῖ νὰ ἐλύσῃ οὐχὶ τοὺς συνήθεις ἔρασταί της. Ἐδῶ πρόκειται περὶ μεγαστάνων. Ἐνδύεται λοιπὸν πορφύραν, στολιζέται μὲ χρυσοῦς κοσμήματα καὶ προσπαθεῖ διὰ τοῦ **קִינָה** (antimonium ἢ stibium) νὰ μεγαλώσῃ τοὺς ὀφθαλμούς της, δημιουργοῦσα

1. Πρβλ. Ἁ. Χαστούπη: μν. ἔργ., σελ. 48.

μαῦρον κύκλον περίξ ἐκάστου ἐξ αὐτῶν. Οὕτως ἐστολισμένη ἀναμένει τοὺς ἐραστάς της. Φαίνεται ὅτι ὁ προφήτης ἔχει ὑπ' ὄψιν του τὸ ζωντανὸν παράδειγμα τῆς Ἰεζάβελ (Δ' Βασ. θ' 33), συζύγου τοῦ Ἀχαάβ. Εἰς μάτην ὁμως αἱ πολιτικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ παραχωρήσεις. Ἡ ἐμπιστοσύνη της δὲν στηρίζεται εἰς τὸν Γιαχβέ, ἀλλὰ εἰς τὸ ἐπίπλαστον καὶ παροδικὸν κάλλος, τὸ ὁποῖον δὲν ἐκτιμοῦν οἱ ἰσχυροί, ἀλλ' ἀγροῖκοι ἐρασταί. Τὴν καταφρονοῦν. Τί θὰ τοὺς ἐχρειάζετο ἡ φιλία της; Θέλουν τὸν θάνατόν της, τὴν καταστροφήν της, οὕτω μόνον δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ στολισθῆ διὰ νὰ προκαλέσῃ τυχὸν νέους ἐραστάς εἰς πρώτην εὐκαιρίαν. Μετὰ ζωηρότητος περιγράφει ὁ προφήτης τὴν περιφρόνησιν τῶν ἐραστῶν, οἱ ὅποιοι διψοῦν δι' αἷμα καὶ οὐχὶ δι' ἔρωτα. Ἀφήνει δὲ νὰ ἐνοσηθῆ καὶ ὁ βαθὺς πόνος καὶ ἡ μεγάλη ἀπογοήτευσις, ἣτις πλήττει τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τὴν περιφρόνησιν τοῦ κάλλους της. Ἡ προσβολὴ αὕτη διὰ μίαν γυναῖκα εἶναι θανάσιμος¹. Καὶ ἡ εἰκὼν συμπληροῦται ἐν τῇ συνεχείᾳ τοῦ μονολόγου (στ. 31). Ἡ σπαραξικάρδιος κραυγὴ τῆς τικτούσης ἀκούεται. Δὲν ἐμφαίνει ὁμως τὸ χαρμόσυνον γεγονός τῆς γεννήσεως παιδίου, ἀλλὰ τὸν θάνατον τῆς Ἱερουσαλήμ. Τὴν δὲ δύναμιν καὶ τὸν πόνον, ὅστις κρύπτεται εἰς τὴν φωνήν, παριστᾷ εἰς ἡμᾶς ὁ προφήτης χρησιμοποιοῦν καὶ ἄλλας παρομοίας ἐκφράσεις. Ἡ θυγάτηρ Σιών (**יְהוּדָה**) ἐκτείνει τὰς χεῖράς της. Εἶναι ἄραγε ἡ τελευταία προσπάθειά της νὰ ἀπωθήσῃ τοὺς ἐραστάς, οἱ ὅποιοι ζητοῦν τὴν ζωὴν της, ἵνα ὑπεραμυνθῆ τῆς ζωῆς της, ἢ μήπως πρόκειται περὶ τῆς εἰκόνης τῆς τελικῆς συντριβῆς, ὅτε οἱ ἐχθροὶ της δίδουν τὸ κτύπημα, τὸ ὁποῖον τὴν ρίπτει χαμαί, ἵνα μὴ ἐγερθῆ πλέον, ὡς ἄλλοτε ἡ Ἰεζάβελ ἐρρίφθη ἐκ τῶν ἀνακτόρων καὶ εὔρε τὸν θάνατον. Ἡ ἔκτασις τῶν χειρῶν εἶναι εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἐνστικτώδης καὶ λίαν χαρακτηριστικῆ. Τὸν μονόλογον κλείει τὸ «ἀλλοιμόνον μου» (**יְהוּדָה**) τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ τοῦ προφήτου, ὅστις τόσο βαθύως ἀλγεῖ. Τὸ δὲ **יְהוּדָה** συνδέεται καὶ μετὰ τοῦ **יְהוָה** (τῆς παρακλήσεως), καὶ ἀποτελεῖ ἐκφρασιν βαθυτάτου πόνου καὶ ὑστάτης ἐκκλήσεως εἰς βοήθειαν πρὸ τῶν φωνέων. Διὰ τὴν χρονολόγησιν καὶ τοῦ μονολόγου τούτου ἰσχύουν ὅσα περὶ τοῦ προηγηθέντος μονολόγου ἐλέχθησαν, διότι καὶ αἱ δύο αὗται ἐνόητες ἀποτελοῦν μέρη μιᾶς μεγαλυτέρας, ἣτις ἔχει ὡς θέμα τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἀπὸ βορρᾶ ἐχθροῦ.

3) Ὁ βαθύτατος πόνος τοῦ προφήτου διὰ τὰ δεινὰ τοῦ λαοῦ του (η' 18—23):

Στίχ. 18^α Ὁλιψίς μὲ κατέλαβεν,^β ἡ καρδία μου (εἶναι) ὄλη ἀσθενής.

19 Ἰδοῦ, κραυγὴ τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου ζητούσης βοήθειαν ἀπὸ
[τὴν ἐκτεταμένην χώραν γ.

1. Κατὰ τὸν Birmingham (Jeremiah the Prophet, σελ. 55) ἡ ἐνόητος αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὰς γυναῖκας τῆς Σιών.

- «Δὲν εἶναι (πλέον) ὁ Γιαχβὲ εἰς τὴν Σιών;
 Δὲν εἶναι (πλέον) ὁ βασιλεὺς τῆς εἰς αὐτήν;»^δ
 20 Παρῆλθεν ὁ θερισμός, ἔτελείωσε τὸ φθινόπωρον,
 ἀλλ' ἡμεῖς δὲν ἐβοηθήθημεν!»
 21 Διὰ τὴν συντριβὴν τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου συντριβομαι,^ε
 βαθέως θλίβομαι. Τρόμος μὲ κατέλαβεν!
 22 Βάλσαμον δὲν ὑπάρχει (πλέον) ἐν Γαλαάδ;
 ἢ δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ ἰατρός;
 Ἄχ! Διὰ τί δὲν ἔρχεται ἴασις εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ λαοῦ μου;
 23 Ποῖος θὰ εἶδιδε (ἔκαμε) τὴν κεφαλὴν μου (πλήρη ἀπὸ) ὕδωρ
 καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς μου πηγὰς δακρῶν,
 ἵνα θρηγήσω ἡμέραν καὶ νύκτα
 τοὺς πληγέντας τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου;^ς

α) Τὸ מְבַלְיָנִי דֵּן ἔχει θέσιν ἐνταῦθα, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος τοῦ στ. 17 (ἴδῃ ὁ Ehlrl. κ. ἄ.).

β) Ἄντι עַל, διόρθ. הַלַּעַל (Volz, Rothst., Rud., κ. ἄ.).

γ) Τὸ מִקְרַחַת מְרַמָּא ὑπάρχον καὶ παρ' Ο' δὲν εἶναι γλῶσσα (Volz κ. ἄ.), ἀλλ' ἔχει θέσιν ἐνταῦθα.

δ) Τὸ נִכְרַח לִי בְּהַבְּרָה הַלְּיִסְרָה וְנִיִּנְוַעְכֵּה וְנִיִּמְדֵּן δὲν ἔχει θέσιν ἐνταῦθα, συμφωνούντων πάντων σχεδὸν τῶν ἐζηγ.

ε) Τὸ χαρακτηριστικὸν διὰ τὸν Ἱερεμίαν ἡμιστίχιον τοῦτο ἀδίκως διαγράφεται ὑπὸ τινῶν (πρβλ. Volz κ. ἄ.), ὡς δῆθεν ἐξ ἄλλης χειρὸς.

ς) Ὁ στίχος οὗτος εἰς πλείστας ὕσας ἐκδόσεις τῶν Ο' καταχωρεῖται εἰς τὸ θ' κεφ., ὡς πρῶτος στίχος ἐκείνου.

Ο'

Στίχος 18 Ἀνιάτα μετ' ὀδύνης καρδίας ὑμῶν ἀπορουμένης.

19 Ἴδου φωνὴ κραυγῆς θυγατρὸς λαοῦ μου
 ἀπὸ γῆς μακρόθεν μή Κύριος οὐκ ἔστιν
 ἐν Σιών; ἢ βασιλεὺς οὐκ ἔστιν ἐκεῖ;

[Διὰ τί παρώργισάν με ἐν τοῖς γλυπτοῖς αὐτῶν
 καὶ ἐν μεταίσις ἀλλοτριῖσι;]

20 Διῆλθε θέρος, παρῆλθεν ἄμητος, καὶ ἡμεῖς οὐ διεσώθημεν.
 Ἐπὶ συντριμμῶν θυγατρὸς λαοῦ μου ἐσκοτώθη·
 ἀπορία κατίσχυσαν με ὠδίνες ὡς τικτούσης.

22 Μὴ ρητίνῃ οὐκ ἔστιν ἐν Γαλαάδ, ἢ ἰατρός οὐκ ἔστιν ἐκεῖ;
 Διὰ τί οὐκ ἀνέβη ἴασις θυγατρὸς λαοῦ μου;

23 Τίς δώσει κεφαλῇ μου ὕδωρ καὶ ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρῶν,
 καὶ κλαύσομαι τὸν λαόν μου τοῦτον ἡμέρας καὶ νυκτός,
 τοὺς τετραυματισμένους θυγατρὸς λαοῦ μου;

Ἐν ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐρωτημάτων, τὰ ὁποῖα γεννῶνται περὶ τὸν νέον τοῦτον μονόλογον ἤδη ἀπὸ τοῦ πρώτου στίχου, εἶναι τὸ κατὰ πόσον οὗτος εἶναι προφητικός. Τινὲς τῶν ἐρευνητῶν δέχονται, ὅτι ἡ ἐνταῦθα περιγραφομένη συμφορὰ εἶναι μελλοντική¹, καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ συγκινητικωτάτου τούτου μονολόγου εἶναι προφητικός, ὡς καὶ τοῦ δ' 19-21. Ἀντιθέτως ὅμως ἄλλοι δέχονται, ὅτι ἡ χώρα ἔχει ἤδη πληγῆ², τούτέστιν ὅτι ἐνταῦθα ὁ προφήτης συνθρηνεῖ καὶ συμπάσχει μετὰ τοῦ λαοῦ του διὰ παρούσας συμφοράς, ὅπερ καὶ καθ' ἡμᾶς φαίνεται πιθανώτερον. Ἐτερον ἐρώτημα ἀφορᾷ εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς περιγραφομένης δυστυχίας. Τινὲς ὑπέθεσαν τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ 597³. Τὴν ἐκδοχὴν ὅμως ταύτην ἀντέκρουσεν κυρίως ὁ Volz⁴, λίαν πειστικῶς μάλιστα. Πράγματι δὲ ἐν τῷ μονολόγῳ τούτῳ ὁ λόγος εἶναι περὶ πληγέντων καὶ οὐχὶ περὶ ἀπαχθέντων. Ἄλλως τε καὶ ἡ ὄλη ἐνότῃς δὲν φαίνεται εὐνοοῦσα τοιαύτην ὑπόθεσιν. Βεβαίως ἐν στ. 19 γίνεται μνεῖα **קִרְיָתָם יָרָא**, ὅπερ συνήθως ἀποδίδεται ὡς «χώρα μακρυνή», ἀλλὰ ἡ ἐρμηνεία τοῦ Duhm εἶναι ἐπιτυχεστάτη⁵. Ὁ ἐν λόγῳ ἐρμηνευτῆς τὸ **קִרְיָתָם יָרָא** ἀποδίδει διὰ τοῦ «ἐκτεταμένη χώρα», ἥτοι ὀλόκληρος ἡ χώρα, τὴν ὁποῖαν ἐρμηνείαν καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μεταφράσει προτιμῶμεν, χωρὶς ὅμως νὰ δεχώμεθα καὶ τὴν περαιτέρω ἐκδοχὴν τοῦ Duhm, καθ' ἣν ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Σκυθῶν⁶. Ὑπάρχει βεβαίως καὶ τὸ **יָלְהָהּ (לָהָהּ = ὁ φονευόμενος διὰ μαχαίρας ἢ λόγχης)** τοῦ στ. 23, ὅπερ ὅμως, ὡς παρατηρεῖ ὁ Volz, δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀφορᾷ ἀμέσως εἰς πόλεμον, διότι ἐν τοῖς Θρήνοις (δ' 9) π.χ. ἀναφέρεται εἰς τὴν πεῖναν. Ἐτεροὶ πάλιν ἀναζητοῦν στενὴν σχέσιν πρὸς τὸν ἐν ιδ' κεφαλαίῳ περιγραφόμενον λιμὸν⁷. Προτιμότερον νὰ συμφωνήσωμεν μετὰ τοῦ Rudolph περὶ τοῦ ἐνεστῶτος τῆς συμφορᾶς, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποπειραθῶμεν νὰ προσδιορίσωμεν αὐτὴν εἴτε ὡς λιμὸν ἢ λοιμὸν εἴτε ὡς ἐπιδρομὴν. Διότι, ἀποκλειομένης τῆς περὶ αἰχμαλωσίας διατυπωθείσης θεωρίας, εἶναι εὐκολώτερον νὰ εὑρίσκηται ἡ ἀλήθεια εἰς συνδυασμὸν τῶν ἄλλων ὑποθέσεων διὰ τῆς τοποθετήσεως καὶ τοῦ μονολόγου τούτου εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰωσίου.

Ἐν τῷ στ. 18 ἔχομεν τὸν ἀσθενοῦντα εἰς τὴν καρδίαν Ἱερεμίαν, λόγῳ τῆς δεινῆς συμφορᾶς τοῦ λαοῦ του, μὴ δυνάμενον νὰ συγκρατήσῃ τὴν θλίψιν του, ἰστάμενον δὲ παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ λαοῦ του. Ἐν τε τοῖς δύο προηγουμένοις,

1. G. v. R a d : Die Confessionen Jeremias, σελ. 270 ἐξ., πρβλ. D u h m, C o r n i l' Weiser κ. ἄ.

2. Volz, Nötscher καὶ δὴ καὶ ὁ Rudolph (ἐν μν. ἔργ.).

3. Orelli, Giesebrecht, Nötscher (ἐν μν. ἔργ.).

4. Καὶ πρὸ αὐτοῦ ἤδη ὁ D u h m : μν. ἔργ.

5. Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Duhm ἀσπάζονται καὶ πολλοὶ νεώτεροὶ ἐρμηνευταί, ὡς π.χ. ἡ I B, Rudolph κ. ἄ.

6. Πρβλ. E r b t : μν. ἔργ.

7. Πρβλ. V o l z : μν. ἔργ.

ἔσον καὶ ἐν τῷ παρόντι μονολόγῳ, βλέπει τις τὴν μεγάλην ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μονολόγους τῆς α' ὁμάδος, ὅπου ἔχομεν τὸν προφήτην ἰστάμενον παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖ δὲν ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἀγανάκτησίν του διὰ τὴν ἠθικὴν ἐξαχρείωσιν, ἐνταῦθα δὲν δύναται νὰ συγκρατήσῃ τὰ δάκρυά του καὶ τὴν θλίψιν, ἥτις βαθέως τὸν συνταράσσει διὰ τὴν συμφορὰν τῆς «θυγατρὸς τοῦ λαοῦ του». Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ προφήτης πλησιάζει περισσότερο τὸν πληγέντα λαόν του, τοῦ ὁποῖου τὴν συμφορὰν αἰσθάνεται πλέον τελείως ὡς ἰδικήν του, ἐνῶντων καὶ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τοὺς πληγέντας, ὡς εἰκάζομεν ἐκ τοῦ «ἡμεῖς δὲν ἐβοηθήθημεν». Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι «θυγάτηρ λαοῦ μου» ἔγκειται ἡ ζωηρὰ ἀντίθεσις τοῦ Ἰερεμίου πρὸς τε τοὺς προηγουμένους καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν προφήτας. Ὁ λαὸς δὲν ἀναφέρεται, ὡς παρ' ἄλλοις προφήταις, ἀπλῶς ὡς **וַיְהוּדָה**, ἀλλ' ἐπὶ τὸ τρυφερότερον ὡς **יְהוּדָה**, ὅπερ μόνον ἐν τῷ παρόντι μονολόγῳ ἀπαντᾷ τετράκις. Ἀπὸ ὀλόκληρον τὴν χώραν καὶ ἀπὸ ἕκαστον σημειῖόν της ἀκούεται ἡ φωνή, ἥτις ζητεῖ βοήθειαν, διότι ἡ συμφορὰ ἐπληξεν καὶ τὴν ὑπαιθρον χώραν. Ἀκολουθεῖ ἡ διπλῆ ἐρώτησις ἐν στ. 19, ἥτις ἐκ τῆς ἀλληλουχίας τοῦ λόγου ἔχει τὴν μορφήν ποιήματος¹. Ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Σιών ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν καταστροφὴν τῆς χώρας. Ὡς πρὸς δὲ τὸν βασιλέα, ἀσφαλῶς δὲν πρέπει νὰ τὸν ἐκλάβωμεν ὡς τὸν ἐπίγειον, ἀλλ' ὡς τὸν Γιαχβέ, τὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραήλ. (πρβλ. Ἡσ. λγ' 22). Τὸ ἐν τῷ κειμένῳ εὕρισκόμενον «διότι μὲ παρώργισαν μὲ τὰ εἶδωλα των, μὲ τὰς ξένας ματαιότητάς των», ὅπερ κατὰ τὴν γνώμην τῶν περισσοτέρων ἐρμηνευτῶν εἶναι προσθήκη, δὲν ἔχει τὴν θέσιν του ἐνταῦθα καὶ ἐκ ψυχολογικῶν λόγων καὶ ὡς παραβλάπτει τὴν ἀλληλουχίαν καὶ τὴν σημασίαν τῆς ἐνότητος ὡς μονολόγου, προστετέθη δέ, ἵνα ἐξηγήσῃ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Γιαχβέ ἐκ τῆς Σιών κλπ.² Ὡς ἐκ τούτου καὶ ἡμεῖς δὲν τὸ συμπεριελάβομεν ἐν τῇ μεταφράσει ἡμῶν, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἄλλωστε θὰ κατέστρεφε καὶ τὴν μορφήν τοῦ μονολόγου, ὅστις οὕτω θὰ ἀπέβαινεν διάλογος. Οἱ μῆνες διαδέχονται ἀλλήλους «ἐτελείωσεν ὁ θερισμὸς κλπ.» (στ. 20). Εἶναι τὰ λόγια τοῦ λαοῦ, εἰς ἃ ὁ προφήτης προσθέτει καὶ τὰ ἰδικά του. Οὐδεμία ἐλπίς πλέον ὑπάρχει, ~~ἐξέλιπον, ὡς οἱ μῆνες, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην.~~ «Ὅτι ὑπάρχει στενωτάτος σύνδεσμος πρὸς τοὺς προηγουμένους δύο στίχους, μόλις εἶναι ἀνάγκη καὶ νὰ εἴπωμεν. Εἶναι δὲ ἀπορίας ἄξιον, πῶς ὁ Ehb1 δέχεται ἐν τῷ αὐτῷ μονολόγῳ δύο ἐνότητας³. Ὁ προφήτης θρηνεῖ, συντριβεται διὰ τὸν συντριμμὸν τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ του (στ. 21). Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ αὐθορμητοῦ λογοπαίγλιου ἀποδί-

1. Πρβλ. G. Wallis: Die Zeile, das Zeilenpaar und das Doppelzeilenpaar als Ausdrucksformen der althebräischen Dichtkunst (Diss.), Berlin 1954, σελ. 80.

2. Ὁ Volz δέχεται ὅτι τοῦτο ἀναφέρεται εἰς ζ' 18 (μν. ἔργ.). Πρβλ. H e r t z b e r g : μν. ἔργ., σελ. 106.

3. Ἡ μὲν πρώτη καταγομένη ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰσακίμ περιλαμβάνει τοὺς στ. 18-19, ἡ δὲ δευτέρα ἐξ ἄλλης ἐποχῆς περιλαμβάνει τοὺς στ. 20-23 (μν. ἔργ., σελ. 257-258).

δοντος τὴν ὄλην ψυχικὴν κατάστασιν τοῦ προφήτου. Ἐχομεν δηλαδὴ τὴν ρίζαν רבש̄ ὡς οὐσιαστικὸν (רבש̄) καὶ ὡς ρῆμα (ἐν ὄφαι ρבש̄). Τὸ ἐν τῷ νέφ τούτῳ στίχῳ ἀπαντῶν τριπλοῦν ἐρώτημα εἶναι τοῦ Ἱερεμίου ¹. Ἐναὐτῷ (στ. 22α) βλέπουσι τινὲς λαϊκὸν γνωμικὸν διὰ τὰς συμφοράς, ὡς καὶ ἐν στ. 20. Ὁ λαὸς παρουσιάζεται ὡς πληγωμένος καὶ ἡ ἔθνικὴ συμφορὰ ὡς βαρύτερον τραῦμα. Τὸ רבש̄ εἶναι κατὰ τινὰς ² ἡ ρητὴν τοῦ μαστιχοδένδρου ἢ τερεβίνθη μετὰ τῶν θεραπευτικῶν ιδιοτήτων τοῦ βαλσάμου. Ὡς τοιοῦτον τὸ רבש̄ ἦτο καὶ ἐκ τῶν ἐξαγομένων προϊόντων τῆς Παλαιστίνης, παραγόμενον ἀφθόνως ἐν αὐτῇ καὶ ἰδίᾳ ἀφθονοῦν ἐν Γαλαάδ. Ἡ ὄλη ἔκφρασις δηλοῖ τὸ φάρμακον, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς καὶ ἀλλαγῆς ἀπαντώσεως χρήσεώς του, ὃ δὲ ἱατρὸς (נבד) δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἄγνωστος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀνατολῇ, ὡς, πρὸς τοὺς ἄλλοις, ἐπιμαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐν τῷ κώδικι Hammurapi μνεῖα αὐτοῦ³. Δὲν θὰ πρέπη δὲ νὰ συνδεθῇ μετὰ τῆς Γαλαάδ μόνον, ἀλλὰ μεθ' ὄλης τῆς ἰσραηλιτικῆς γῆς. Ἡ βαθυτέρα ἔννοια ἰδίᾳ τοῦ στίχου τούτου εἶναι ἡ ἔλλειψις τῆς δυνατότητος ἀνθρωπίνης βοήθειας πρὸ τῆς συμφορᾶς τῆς πληξάσης τὴν χώραν. Ὁ Duhm προσφυῶς παρατηρεῖ, ὅτι ὁ στ. 23 θὰ ἠδύνατο νὰ εὐρίσκηται ἐν τῷ προηγηθέντι μονολόγῳ δ' 19-21. Εἶναι δὲ ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι, ὡς καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν εἴπομεν, φέρεται ἐν πλείσταις ἐκδόσεσι (Ὁ' καὶ ἄλλας μεταφρ.) προσηρημένος εἰς τὸ θ' κεφ. ὡς πρῶτος στίχος αὐτοῦ, ἴσως καὶ ἐκ τῆς διὰ τοῦ רבש̄ ἀρχομένης προτάσεως, ἥτις ὁμοιάζει πρὸς τὸ θ' 1 ἐξ ἐπόψεως περιεχομένου. Ὁ προφήτης ζητεῖ ἡ κεφαλὴ του νὰ εἶναι πλήρης ὕδατος καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του νὰ μεταβληθῶν εἰς ἀληθεῖς πηγὰς δακρυῶν, ὥστε νὰ κατορθώσῃ νὰ διοχετεύσῃ εἰς αὐτὰς ὄλην τὴν «συντριβὴν» του, περὶ ἧς ἦδη ἀπὸ τοῦ στ. 18 ἐγένετο λόγος. Θέλει νυχθημερὸν νὰ θρηνηῖ, νὰ θρηνηῖ ⁴. Δὲν ἔχει λησμονήσει τὰ ὅσα ἐναντίον τοῦ λαοῦ ἐν τοῖς μονολόγοις τῆς α' ὁμάδος εἶπεν, ὡς διαπίστωσιν τῆς ἐξαχρειώσεως ἐκεῖνου. Εἰς ταῦτα ἄνω προστίθενται αἱ ἀλλεπάλληλοι συμφοραὶ καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ ὕλικὴ δυστυχία τοῦ λαοῦ του, ἧ, ὅπως λέγει, τῆς רבש̄. Εἶναι δὲ λίαν ἐπιτυχῆς ἡ παρατήρησις τοῦ Gerh.v.Rad ⁵, χαρακτηρίζοντος τὸν ὄλον μονόλογον ὡς συντομωτάτην τραγωδίαν, ἥτις ἐξελλίσσεται εἰς πολλὰς πράξεις. Ἡ ἀνάγκη - συμφορὰ, αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐρωτήσεις, ἡ παράκλησις, ἡ ἰδιόζουσα κατάστασις, ἐν τῇ ὁποίᾳ δὲν ἐπιδρᾷ οὐδεμία παρηγορία καὶ τέλος ὁ μονολογικὸς

1. Wallis : μν. ἐργ., σελ. 95.

2. Πρβλ. Orelli, Duhm, Volz (ἐν μν. ἐργ.).

3. § 215-225 (παρὰ Volz : μν. ἐργ., Rudolph : μν. ἐργ. κ.κ.).

4. Εὐλόγως παρετήρηθη ὅτι αἴσως νὰ μὴ ὑπάρχουν χωρία εἰς δόκιλον τὴν Ἀγ. Γραφήν, τὰ ὁποῖα νὰ εἶναι τοσοῦτον συγκινητικά, ἐξαιρέσει τῆς φωνῆς τοῦ Δαυὶδ « Ἀβεσα- λὼμ... » (Β' Βασιλ. ιθ' 1 ἐξ.) καὶ τοῦ ὑψηλοῦ προφητικοῦ θρήνου τοῦ Ἰησοῦ « Ἱερουσα- λὴμ... » (Ματθ. κγ' 37), ὡς παρατηρεῖ ἡ IB

5. Μν. ἐργ., σελ. 269.

θρήνος, ὅστις, κατὰ τὸν προσφύεστατον χαρακτηρισμὸν τοῦ Cornill, εἶναι «... ein erschütender Abschluss eines erschüttenden Abschnittes»¹. Ἐν τέλει, ὡς ὀρθῶς ἤδη ὑπὸ πολλῶν παρετηρήθη, ἡ ὁμοιότης τοῦ Ἱερεμίου πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὑπάρχει καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐνότητι, διότι καὶ ἐκεῖνος ἔμελε νὰ κλαύσῃ διὰ τὴν Ἱερουσαλήμ του (Λουκ. ιθ' 41), ὡς πρὸ αὐτοῦ ὁ Ἱερεμίας εἶχε κάμει ὡς πρόδρομος ἐκείνου.

4) Ὁ Ἱερεμίας θρήνηε τὴν νέαν συμφορὰν τοῦ λαοῦ του (ιδ' 17β-18):

Στίχ. 17β^α Οἱ ὀφθαλμοί μου νύκτα καὶ ἡμέραν ἀναλύονται εἰς δάκρυα καὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ ἡσυχάσουν.
 Διότι σφοδρὰ συντριβὴ ἐπληξε τὴν παρθένον^β κόρην τοῦ πληγῆμα ἐντελῶς ἀθεράπευτον. [λαοῦ μου,
 18 Ἄν ἐξέλθω εἰς τὴν θπαιθρον, ἰδοὺ οἱ διὰ ξίφους διαπερασμένοι, καὶ ἂν ὑπάγω εἰς τὴν πόλιν, ἰδοὺ τὸ βάσανον τῆς πείνης.
 Ναι τόσοσιν ὁ προφήτης, ὅσον καὶ ὁ ἱερεὺς περιπλανῶνται ἀνά γ καὶ δὲν ἔχουν ἐπίγνωσιν. [τὴν χώραν

α) Τὸ **הָיָה בְּרָחֵק מִן הַיָּם** δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα, ἀλλὰ εἰς τὸν προηγούμενον στίχον, κατὰ τοὺς πλ. ἐξηγ.

β) Τὸ **הַיָּתוּמָה** μὴ ὑπάρχον παρ' Ο' ἀδίκως διαγράφ. ὑπὸ Rud. κ.α.

γ) Ἡ διόρθωσις τοῦ **לֵךְ** εἰς **לֵךְ** (Ricciotti, Rud. κ.α.) δὲν εἶναι ἀπαραίτητος.

Ο'

Στίχ. 17β Καταγάγετε ἐπ' ὀφθαλμοὺς ὑμῶν δάκρυα ἡμέρας καὶ νυκτός, καὶ μὴ διαλειπέτωσαν, ὅτι συντριμμάτι συνετρίβη θυγάτηρ λαοῦ μου καὶ πληγῆ ὀδυνηρᾶ σφόδρα.

18 Ἐὰν ἐξέλθω εἰς τὸ πεδῖον, καὶ ἰδοὺ τραυματαῖα μαχαίρας, καὶ ἂν εἰσέλθω εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἰδοὺ πόνος λιμοῦ· ὅτι ἱερεὺς καὶ προφήτης ἐπορεύθησαν εἰς γῆν, ἣν οὐκ ἤδεισαν.

Καὶ ἐν τῷ μονολόγῳ² τούτῳ ὁ προφήτης ἐπιθυμεῖ νὰ κλαίῃ συνεχῶς. Ἡ νύξ ἐν τῷ ἔβρ. κειμένῳ προτάσσεται τῆς ἡμέρας (**מַחֲרָיִם**), ὁ δὲ λόγος εἶναι προφανής, καθ' ὅσον κατὰ τὴν νύκτα, καθ' ἣν εἶναι τις μόνος μετὰ τῆς ψυχῆς του καὶ τῆς δυστυχίας του, κλαίει περισσότερον τῆς ἡμέρας. Ἡ **מַחֲרָיִם**

1. Μν. ἔργ., σελ. 123. Ἐπ' αὐτοῦ καὶ ὁ I. Beyer: (The Literature of the Old Testament, N. York 1945^ο, σελ. 149) παρατηρεῖ «in the judgement of literary critics belong to the finest in the Literature of the World». Πρβλ. Leslie: μν. ἔργ., σελ. 80.

2. Τὸ κείμενον τῶν Ο' δὲν διασώζει τὴν μονολογικὴν μορφήν καὶ τὸ ἐν στίχ. 17β^α προσ. τοῦ Μασωριτ. ἀπαντᾷ παρ' αὐτοῖς ὡς β' κλπ.

κεῖται συντετριμμένη μετ' ἀνίατα τραύματα, ἐτοιμοθάνατος. Ἴδου διατί ὁ προφήτης θρηνεῖ. Ἡ συμφορὰ ἴσως εἶναι μέλλουσα, ἄρα δὲ καὶ ὁ μονόλογος προφητικός. Ἀλλὰ ποίαν ἐθνικὴν συμφορὰν ἔχει ἄραγε ὑπ' ὄψει του ἐδῶ ὁ προφήτης; Πρόκειται περὶ πολιορκίας; Ἀλλὰ τότε πῶς ἐξέρχεται εἰς τὴν ὑπαιθρον; Εἶναι λιμὸς; Οὐδὲ τοῦτον δυνάμεθα νὰ ἀποκλείσωμεν, ὡς θέλει ὁ Duhm· προτιμητέα ὁμῶς ἢ λύσις τοῦ Volz¹, καθ' ἣν οἱ προφητικοὶ ὀφθαλμοὶ βλέπουν ὀλόκληρον τὴν σειρὰν τῶν συνταρακτικῶν γεγονότων, ἥτοι τὰς φάσεις τοῦ ἀπολεσθέντος πολέμου, κατὰ τὸν ὅποιον τόσαι οἰκογένειαι ἐπλήγησαν βαρύντατα, ἀπολέσασαι προσφιλῆ των πρόσωπα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, κείμενα ἄταφα, βορὰ τῶν ἀρπακτικῶν θηρίων κλπ. Οὕτω περιγράφονται αἱ σκηναὶ τῆς πολιορκίας, αἰτίνες, πλὴν τῶν ἄλλων, συνεπάγονται καὶ τὰ δεινὰ τοῦ λιμοῦ καὶ τοῦ λοιμοῦ. Εἰς ὅσους ὁ πόλεμος δὲν ἐσκόρπισε τὸν θάνατον ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς ἐχθρικῆς μαχαίρας, ἔρχεται τώρα ὁ λιμὸς καὶ λοιμὸς διὰ νὰ τοὺς δώσουν τὸν βανανιστικὸν θάνατον καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις. Αἱ θλιβεραὶ σκιαὶ τῶν σκελετωμένων πλέον μορφῶν καταδιώκουν τὴν σκέψιν τοῦ προφήτου νύκτα καὶ ἡμέραν, δίκην τρομακτικοῦ ἐφιάλτου. Ἴσως καὶ ὁ μονόλογος οὗτος νὰ κατάγῃται ἀπὸ τὴν α' περίοδον δράσεως τοῦ προφήτου. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην ἐνισχύει ἡμᾶς καὶ ἡ παρατηρουμένη μεγάλη ὁμοιότης τοῦ μονολόγου τούτου πρὸς τὸν πρῶτον τῆς ομάδος ταύτης.

Πρὸ τῆς περιγραφομένης καταστάσεως τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου σαλεύεται. Οἱ ἄλλοτε ὀδηγοὶ τοῦ λαοῦ, ὁ προφήτης δηλ. καὶ ὁ ἱερεὺς (**יְהוֹנָדָב בֶּן-חֲנָנִי**), ὅλοι ὁμοῦ παραφρονεῖν καὶ περιφέρονται τῆδε κακεῖσε, χωρὶς νὰ γνωρίζουν διατί. Περιπλανῶνται, ὅπως ἄλλοτε καὶ αὐτοὶ ἐπλανήθησαν καὶ ἐπλάνησαν τοὺς ἄλλους μετ' αὐτοὺς παραβάσεις των τοῦ νόμου καὶ τῶν παραδόσεων. Τώρα πλέον ἀπὸ τὰς ἀλλεπαλλήλους συμφορὰς, αἰτίνες ἐπληξάν τὴν χώραν καὶ τὰς ὁποίας καὶ οἱ ἴδιοι δὲν δύνανται νὰ ἀντιμετωπίσουν, μεταβάλλονται εἰς πλανοδίους περιφερομένους ἐν μεγίστῃ ἀμηχανίᾳ, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ βοηθήσουν οὐδένα, χρῆζοντες καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι βοήθειας. Καὶ μετὰ τῆς λογικῆς ἀπόλλυται καὶ ἡ ἀξιοπρέπειά των. Ὁ προφήτης μετὰ συντριβῆς κάμνει τὴν νέαν ταύτην διαπίστωσιν, ἥτις δίδει εἰς αὐτὸν τὸ τελικὸν πλῆγμα. Ὅλα κρημνίζονται διὰ μιᾶς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ νεαροῦ πάντως προφήτου. Εἰς δὲ τὸ βάθος τῆς σκηνῆς κρύπτονται ὅλα τὰ φοβερὰ γεγονότα τῆς συγκεκριμένης συμφορᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς μεγαλυτέρας, ἥτοι τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῶν σπαραξικαρδίων σκηνῶν τῆς ἀλώσεως, τὰς ὁποίας ἐμελλεν νὰ ζῆσῃ ὁ προφήτης, πρὶν ἢ ἀποθάνῃ. Οὐχὶ δὲ μόνον πρὸς τὸν μονόλογον τοῦ δ' 19-21, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν τοῦ ἡ' 18-23 ὑπάρχει στενωτάτη σχέσις, καὶ δὴ τοῦ τελευταίου στίχου ἐκεῖνου πρὸς τὸν πρῶτον τοῦ παρόντος².

1. Πρβλ. Nötscher, Rudolph ἐν μν. ἔργ.

2. Πρβλ. καὶ Skinner: μν. ἔργ., σελ. 128.

γ) Ὁ προφήτης καὶ τὸ ἴδιον ἐγώ. 1) Τὸ παράπονον τοῦ Ἱερεμίου διὰ τὴν ὑπαρξίν του (ιε' 10):

Στίχ. 10 Ἀλλοίμονόν μου μητέρα μου, διότι με ἐγέννησες,
ἄνδρα ξιδος καὶ ἄνδρα^α διαμάχης πρὸς ὄλην τὴν γῆν.
Δὲν ἐδάνεισα οὔτε με ἐδάνεισαν·
(δμως) πάντες με καταρῶνται. ^β

11 Ἀλήθεια, Γιαχβέ, σὲ ὑπερέτησα πάρα πολὺ καλῶς.
Σὲ παρακάλεσα καὶ δι' αὐτὸν τὸν ἐχθρόν.
εἰς τον καιρὸν τῆς δυστυχίας (του) καὶ τῆς ἀνάγκης (του) ¹

α) Τὸ δεύτερον **וְיָנִי** ἀδίκως διαγράφεται ὑπὸ τῶν πλ. ἐξηγ. καθ' Ο'.

β) Ἀντὶ **וְיָנִי** ἄνθ. μετὰ τῶν πλ. ἐξηγ. ³ **וְיָנִי** **מְהִיבֵנִי**

Ο'

Στίχ. 10 Οἶμοι ἐγώ, μητερ, ὡς τίνα με ἔτεκες;
ἄνδρα δικαζόμενον καὶ διακρινόμενον πάση τῇ γῆ·
οὔτε ὠφέλησα, οὔτε ὠφέλησεν με οὐδείς·
ἡ ἰσχὺς μου ἐξέλιπεν ἐν τοῖς καταρωμένοις με.

Μετὰ τοῦ μονολόγου τούτου εἰσερχόμεθα εἰς τὴν γ' ομάδα, ὅπου ἐπικρατεῖ τὸ προσωπικὸν παράπονον τοῦ προφήτου. Ἐνταῦθα ἔχομεν τὸν ἄνθρωπον Ἱερεμίαν, τόσον πολυπαθῆ, ἐν τῷ ὅποιῳ κυριαρχεῖ ἡ ἀπογοήτευσίς. Ἡ βαθεῖα του θλίψις ἀπὸ τὰς καθημερινὰς διαμάχας, ἡ ἀχαριστία ἐκ μέρους τῶν συμπατριωτῶν του, αἱ ἀλλεπάλληλοι συμφοραί, αἵτινες, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶδομεν, τὸν συντρίβουν, καὶ ἡ θεία ἐγκατάλειψις — ἔστω καὶ φαινομενικῆ — δημιουργοῦν ἐν αὐτῷ ἀφόρητον κατάστασιν πόνου καὶ πικρίας, ἡ ὅποια καὶ εὐρίσκει διέξοδον ἐν τῷ νέῳ τούτῳ μονολόγῳ ³. Ὁ προφήτης ἔχει πλέον ἐσωτερικῶς καμφοῦν, ~~ὄλιγον κατ' ὄλιγον, τὸν ἐγκαταλείπουν αἱ ἐσωτερικαὶ του δυνάμεις.~~ Ἀκριβῶς δὲ ἐνταῦθα ἐξέρχονται οἱ λόγοι οὗτοι ἐκ τῶν χειλέων του. εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἀνθρώπινος καὶ ἀναπηδοῦν ἐκ τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ προφήτου καὶ ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἡ ὑπερεκχειλίσις τῆς ψυχῆς τοῦ προφήτου, διὰ τοῦτο χαρακτηρίζονται λίαν ἐπιτυχῶς, ὡς ἀνήκοντες εἰς τὰς «προσωπικὰς

1. Ὁ στ. 11 ὡς προσευχὴ-θρήνος δὲν μετέχει τοῦ μονολόγου, τιθέμενος ἐνταῦθα διὰ τὴν καλυτέραν κατανοήσιν τοῦ προηγθέντος στίχου.

2. Πρβλ. καὶ Ἄ. Χαστοόπη: μν. ἐργ., σελ. 76.

3. Πρβλ. Β. Βέλλας: μν. ἐργ., σελ. 314. Ὁ Balla (Die Botschaft der Propheten, σελ. 211) τὸν χαρακτηρίζει ὡς πιθανὸν ἀπόσπασμα.

ἐκχύσεις» (Persönliche Ergüsse) ¹. Εἰς δυσκόλους στιγμάς καὶ εἰς τὸν ἄνδρα ἀκόμη ἐξυπνᾷ τὸ παιδίον. «Μανοῦλα μου» (מָנוּלָא), θὰ ἐλέγομεν. Καὶ ὁ προφήτης, τὸ «φρουρίον», ὁ «σιδηροῦς στῦλος» καὶ τὸ «ὄρειχάλκινον τεῖχος» (α' 18), εἶναι ἔτοιμος νὰ πέσῃ καὶ νὰ κλαύσῃ ἐπὶ τοῦ μητρικοῦ στήθους. Μόνον ἐκεῖ θὰ εὔρῃ τὴν παρηγορίαν καὶ τὴν ἀνακούφισιν. Μόνον πλησίον τῆς μητρὸς του θὰ εἶναι ἀσφαλής. Ἐκεῖ εἰς τὸν μητρικὸν κόλπον δὲν θὰ ἀκούῃ καὶ δὲν θὰ βλέπῃ τὴν ἀθλιότητα, ἡ ὁποία τὸν συμπνίγει. Ἐκεῖ δὲν θὰ τὸν φθάνουν τὰ φαρμακερὰ βέλη, τὰ ὁποῖα δηλητηριάζουν ὀλόκληρον τὴν ὑπαρξίν του καὶ περὶ ὧν καὶ ἐν ἄλλῳ μονολόγῳ ὠμίλησεν (θ' 1 ἐξ.). Δὲν εἶναι ὁ πρῶτος, οὐδὲ ὁ τελευταῖος, ὁ ὁποῖος ἐπικαλεῖται τὴν μητέρα του (ἄχ μάνα μου!). Οὔτε πάλιν εἶναι ἀνάγκη νὰ ζῆ ἡ μήτηρ του καὶ νὰ εὐρίσκειται ἐκεῖ που πλησίον του, ὡς θέλει ὁ Duhm. Διατί; Μήπως καὶ ὁ γέρον κατὰ τὰς δυσμάς τοῦ βίου του δὲν ἐπικαλεῖται εἰς δυσκόλους στιγμάς τὴν μητέρα του, ἥτις πρὸ πολλῶν δεκάδων ἐτῶν ἴσως, ἔχει ἀποθάνει; Δὲν ἐπιθυμεῖ τὸν θάνατον. Εἶναι ἀηδιασμένος ἀπὸ τὴν ζωὴν, δὲν ζητεῖ δὲ νὰ φύγῃ πλέον εἰς τὴν ἔρημον (θ' 1), ἀλλ' ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ εἶχε οὐδέποτε γεννηθῆ. Ἐπιθυμεῖ τὴν ἀνυπαρξίαν! Προσπαθῶν δὲ νὰ ἀνεύρῃ τὰς αἰτίας τοῦ ἐναντίον του μίσους τῶν συμπατριωτῶν του, παρατηρεῖ μὲ δόσιν τινὰ πικρῶς εἰρωνείας, ὅτι οὐδέποτε ἐδάνεισεν ἢ ἐδανείσθη. Ὡς δὲ σημειώνει ὁ κ. Βέλλας, πρόκειται περὶ «ώραίας παρατηρήσεως ὅτι αἱ χρηματικαὶ διαφοραὶ εἶναι πολλάκις ἀφορμαὶ ἔριδος»². Ὁ Ἱερειῆς κατήνησεν ἀνὴρ διαμάχης καὶ ἔριδος λόγῳ τῆς προφητικῆς του ιδιότητος. Τοῦτο αἰσθάνεται βαθύτατα καὶ εἶναι ὀρθὴ ἡ παρατήρησις, ὅτι ὁ μονόλογος οὗτος, ὡς καὶ ἄλλαι τινὲς ἐνότητες (π.χ. αἱ ἐξομολογήσεις), εἰσάγουν βαθύτατα εἰς τὴν συντετριμμένην καρδίαν τοῦ προφήτου καὶ οὕτως ἐπιτρέπουν νὰ ἴδωμεν, ὅτι οἱ προφήται, οἱ ἐξαγγέλλοντες τὰς θείας βουλὰς, δὲν παύουν νὰ εἶναι ἄνθρωποι αἰσθανόμενοι βαθύτατα τὰ ἐπακόλουθα τοῦ κηρύγματος των. Τὸν δὲ μονόλογον τοῦτον, ὃν ὁ Baumgartner χαρακτηρίζει ὡς «Ἰώβειον ποίημα»³, δὲν θὰ τοποθετήσωμεν εἰς ὠρισμένην ἐποχὴν τῆς προφητικῆς δράσεως τοῦ Ἱερειοῦ, ὡς ἐπιχειροῦν τινὲς, τοποθετοῦντες τοῦτον εἰς τούς χρόνους τοῦ Ἰωακείμ⁴, ἀλλὰ θεωροῦντες μᾶλλον ἀπίθανον τὴν α' περίοδον, προτιμῶμεν τὴν β' ἢ καὶ αὐτὴν ἐπὶ τὴν γ' περίοδον, ὅτε ὁ προφήτης εἶχε πράγματι μαρτυρήσει εὐρισκόμενος ἐν μέσῳ ἀνυπερβλήτων ἀντιξοοτήτων.

2) Τὸ προφητικὸν ἀξίωμα εἶναι δυσβάστακτον (κ' 7β—9):

Στίχ. 7 *Μὲ ἐξηπάτησες Γιαχβὲ καὶ ἐξηπατήθην*

1. ¹ H87 ὁ Giesebrecht : μν. ἐργ., σελ. XIII.

2. Μν. ἐργ., σελ. 312. Τινὲς μάλιστα διαβλέπουν ἐνταῦθα σχετικὸν γνωμικόν, πρβλ. Cornill, Orelli, Giesebrecht, Nötscher (Echt. B.) κλπ.

3. Μν. ἐργ., σελ. 61.

4. Volz, Nötscher, Rudolph κ.κ.

μὲ κατέβαλες καὶ μὲ ὑπερενίκησες! α
 ἔγινα καταγέλαστος ὄλην τὴν ἡμέραν,
 πάντες μὲ χλευάζουν.

- 8 Διότι ὁσάκις ὁμολογῶ, πρέπει νὰ κραυγάζω
 «ἀδικία καὶ βιαιοπραγία» νὰ φωνάζω,
 διότι ὁ λόγος τοῦ Γιαχβὲ ἐγινεν εἰς ἐμὲ ὄνειδος καὶ χλευὴ ὄλην
- 9 Καὶ ἂν εἶπω «δὲν θὰ τὸν σκεφθῶ (πλέον) [τὴν ἡμέραν].
 καὶ δὲν θὰ λαλήσω (πλέον) ἐν τῷ ὀνόματί του»,
 γίνεται (τότε) ὡς πῦρ καίον εἰς τὴν καρδίαν μου β
 περιωρισμένον γ εἰς τὰ ὀσῆ μου.
 Μοχθῶ νὰ τὸν ὑποφέρω
 καὶ ὁμως δὲν ἠμπορῶ.

α) Τὸ α' κῶλον ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Γιαχβὲ, ἄρα δὲν ἀνήκει εἰς τὸν μονόλογον.

β) Τὸ **כָּלֵב** ἐλλείπον παρ' Ο' θεωρεῖται ἀδίκως ὡς γλῶσσα (Duhm).

γ) Τὸ **רָצַח** ἔχει θέσιν ἐνταῦθα καὶ δὲν πρέπει νὰ διαγραφῇ ἢ νὰ διορθωθῇ
 (**כָּרַח** καθ' Ο', Ehrl., Volz κ.ά.).

Ο'

- Στίχ. 7β Ἐγενόμην εἰς γέλωτα, πᾶσαν ἡμέραν διετέλεσα μκκτηριζόμενος:
 8 ὅτι πικρῶ λόγῳ μου γελάσομαι², ἀθεσίαν καὶ τλαιπωρίαν ἐπι-
 καλέσομαι, ὅτι ἐγενήθη λόγος κυρίου εἰς ὄνειδισμόν ἐμοὶ καὶ
 εἰς χλευασμόν πᾶσαν ἡμέραν μου.
- 9 Καὶ εἶπα οὐ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα κυρίου καὶ οὐ μὴ λαλήσω
 ἔτι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ· καὶ ἐγένετο ὡς πῦρ καίόμενον φλέ-
 γον ἐν τοῖς ὀστέοις μου, καὶ παρεῖμαι πάντοθεν καὶ οὐ δύναμαι
 φέρειν.

¹Ο μονόλογος οὗτος εἶναι ἔκφρασις πικροῦ παραπόνου πρὸς τὸν Θεὸν διὰ
 τὰς τλαιπωρίας καὶ τὸ ψυχικὸν μαρτύριον τοῦ προφητικῆς ἔργου. Ἦδη ἐν
 στ. 7α ὁ Ἱερεμίας ἐστράφη πρὸς τὸν Θεόν, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἤρχισεν νὰ πα-
 ραπονῆται μετὰ πικρίας καὶ βαθείας θλίψεως, μεταχειριζόμενος ἔκφρασις
 ἀσυνήθεις ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ³. Εὐθὺς ἀμέσως ὁμως ὁ μετὰ τοῦ Θεοῦ διά-

1. Πρβλ. ἹΑ. Χαστούπη: μν. ἔργ., σελ. 135.

2. Περὶ τῆς ἐνταῦθα παρατηρουμένης οὐσιώδους διαφορᾶς τῶν δύο κειμένων βλ.
 ἹΑ. Χαστούπη: ἐνθ. ἀν.

3. Ὡς παρατηρεῖ δὲ ὁ Rudolph (μν. ἔργ., σελ., 120) «Es sind direkt blasphemische Worte, die Jer. hier gegen Jahwe in den Mund nimmt...».

λογος μετατρέπεται εις μονόλογον¹, ὅπου ἐξιστοροῦνται αἱ συνθήκαι, ὅφ' ἂς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ζῆ ὁ προφήτης. Ὁ βίος του κατέστη πλέον πράγματι ἀβίωτος. Ἡ προφητικὴ του ιδιότης τὸν ἀναγκάζει νὰ κάμῃ πράγματα, τὰ ὅποια εἶναι τελείως ἀντίθετα πρὸς τὸν χαρακτῆρα του. Ἐν τῷ μονολόγῳ τούτῳ ὁ Ἱερεμίας ἀφήνει νὰ ἀκουσθοῦν αἱ σκέψεις του, αἱ διαπιστώσεις του. Ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ ἀπλότης, ἡ εὐαισθησία καὶ ἡ ἀπογοήτευσίς χαρακτηρίζουν τὴν ὅλην ἐνότητα. Τὰ δεινά, τὰ ὅποια τοῦ καθιστοῦν μαρτυρικὴν τὴν ὑπαρξίν του, δὲν εἶναι μόνον σωματικά, ἀλλὰ καὶ ψυχικά, προσβάλλοντα τὸ λεπτότατον μέρος τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ψυχὴν.

Στίχ. 7β. Δὲν ὑπάρχει, ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ προφήτης νὰ μὴ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀκούσῃ τὰς ἀποδοκιμασίας, τὰς ὕβρεις, τοὺς ἐμπαιγμοὺς καὶ τοὺς εἰρωνικοὺς γέλωτας τῶν συμπατριωτῶν του. Ὅπου καὶ ἐὰν διέλθῃ, θὰ πρέπη νὰ ἀκούῃ ψιθύρους, εἰρωνείας καὶ ἀποδοκιμασίας.

Στίχ. 8α. Ὅταν ὁμιλῇ, δὲν θὰ πρέπη νὰ ἀπευθύνεται ὡς πρὸς φίλους. (Πρβλ. ιε' 17, ὅπου ὁ λόγος περὶ τῆς μονώσεως τοῦ προφήτου μας). Δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συζητήσῃ μετὰ τῶν συμπολιτῶν του, ἀλλ' εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ φωνάξῃ, νὰ καταγγείλῃ τὴν ἀθλιότητα, τὴν ἠθικὴν ἔκλυσιν, ἣτις κυριαρχεῖ, συχνὰ δὲ ἐπαναλαμβάνει τὰς λέξεις βία, ἀδικία, καταπίσεις (דַּבָּרִים), βιαιοπραγία (רָעָה), οὕτως ὥστε αὐταὶ ἀπέβησαν χαρακτηριστικαὶ δι' αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνωτέρω περιγραφεῖσα συμπεριφορὰ τοῦ λαοῦ ἐναντι τοῦ προφήτου εἶναι εὐνόητος κατόπιν τῆς συνεχοῦς καὶ αὐστηρᾶς κριτικῆς, ἣν ἀσκεῖ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ ἡ λεπτὴ καὶ πλήρης ἀγάπης πρὸς τοὺς συνανθρώπους τῆς προσωπικότητος αὐτῆ. Ἡ εἰρωνεία καὶ ἡ χλεύη, ὁ συγκεκρατημένος, ἡ καὶ ἠχηρὸς μετὰ θρασύτητος γέλως προσβάλλουν καιρίως τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ Ἱερεμίας εἶναι κατ' ἐξοχὴν εὐαίσθητος ἀνθρωπος, εὐλογον δὲ νὰ κάμπτηται πρὸ τῆς ἀφορήτου ταύτης καταστάσεως, ὅπου κατεξευτελίζεται ἡ προσωπικότης του. Ὁ προφήτης ἐξανίσταται, προσπαθεῖ νὰ ἀνεύρῃ τὰ αἷτια τῆς ἀθλιότητός του. Εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἦτοι ἡ προφητικὴ του ιδιότης, ἐκείνη, ἣτις πταίει! Ἐναντίον αὐτῆς, ὅλως ἀνθρωπίνως, στρέφεται πρὸς στιγμὴν ὁ προφήτης καὶ ἐμμέσως, τρόπον τινὰ, ἐναντίον αὐτοῦ τούτου τοῦ καλέσαντος αὐτόν Θεοῦ. Ὁ Γιαχβὲ, οὕτως εἰπεῖν, εὐθύνεται ὄχι μόνον διότι ἀνέχεται νὰ ἐμπαίζουσιν τὸν ἐργάτην τοῦ ἀμπελωνός του, ἀλλὰ κυρίως, διότι τὸν ἐξαπέστειλεν ὡς κήρυκα τοῦ λόγου του καὶ τοῦ θελήματός του πρὸς τοσοῦτον ἀγνώμονα καὶ πεπωρωμένον λαόν, τοῦ ὁποίου ἐκάστη πρᾶξις εἶναι παράβασις.

Ἐν στ. 9 ἔχομεν σπουδαιότατον χωρίον σχετικὸν πρὸς τὰ προφητικά

1. Πρβλ. Volz (μν. ἐργ., σελ. 206) «Mit 7β wendet sich der Prophet gleichsam von Gott ab zum Selbstgespräch (nicht erst 9β)». Ἐπίσης Neher (L' Essance du Prophétisme, σελ. 324) «Detail émouvant: iln' ose pas en faire la confession à Dieu même, mais à son âme torturée seulement, dans un bref monologue...».

βιώματα, λίαν διαφωτιστικόν, ἂν μὴ καὶ τὸ διαφωτιστικώτατον, ὅσον καὶ συγκλονιστικώτατον τῆς Π. Διαθήκης, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν προφητείαν ὡς φαινόμενον καθ' ὅλου¹. Καὶ ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ ὁ προφήτης ἄρχεται μετὰ τοῦ γνωστοῦ πλέον καὶ ἐξ ἄλλων μονολόγων **יְהוָה** (καὶ εἶπα) καὶ ἀποκαλύπτει καὶ τὰ ἐσώτερα συναισθήματα του καὶ τὰ μυστήρια τῆς ψυχῆς του. Ἐν τῷ μονολόγῳ τούτῳ ὁ προφήτης ὁμιλεῖ τὴν ἀπέριττον γλῶσσαν, τὴν γλῶσσαν τῆς εἰλικρινείας. Τὸ **פָּנָיו** χρησιμοποιεῖται ἐνταῦθα ὡς ἔκφρασις τῶν σωματικῶν αἰσθημάτων. Ἐχουν ἄραγε οἱ προφῆται, πλὴν τῶν ψυχικῶν φαινομένων, καὶ σωματικά ; Ἡ δύναμις τῆς προφητείας εἶναι τοσοῦτον ἰσχυρά, ὥστε δημιουργεῖ, ὡς μανθάνομεν καὶ ἐξ ἄλλων χωρίων, καὶ σωματικά αἰσθήματα². Σχολιάζων δὲ τὸν στίχον τοῦτον ὁ Volz παρομοιάζει τὴν δύναμιν τοῦ προφητικοῦ λόγου πρὸς τὴν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Θὰ ἠδυνάμεθα ἴσως νὰ ὑπενθυμίσωμεν καὶ τὰς διηγήσεις περὶ τῆς Κιβωτοῦ (Α' Βασ. ζ' 19, Β' Βασ. ζ' 7), ἡ ὁποία ἐπέδρα ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὡς τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα. Τὸ Θεῖον ὑπερεκχειλίζει τὴν καρδίαν, τὸν νοῦν καὶ ὀλόκληρον τὸ εἶναι τοῦ Ἰερεμίου, ζητεῖ διέξοδον διὰ τοῦ στόματος τοῦ προφήτου. Θέλει νὰ γίνῃ ὅπως ὁποῦτε ἀκουστὸν τὸ κήρυγμά του. Εἰς μάτην οὗτος κατέβαλε πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν, ἵνα καθυποτάξῃ ἀφ' ἑνὸς τὴν δύναμιν αὐτὴν τοῦ θείου λόγου, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ καταπνίξῃ τὴν θείαν φωνήν, ἥτις τόσας μεγάλας ἐχθρότητας τοῦ ἐδημιούργησεν καὶ φαίνεται αἰτία τοῦ καθημερινοῦ κατεξευτελισμοῦ του. Ἄλλ' ἐστάθη ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ποθοῦμενον. Ὀφείλει λοιπὸν νὰ παραμείνῃ προφήτης, ἀδιακόπως κηρύττων τὰς βουλὰς τοῦ Θεοῦ. Ὅσα λέγει, δὲν εἶναι συνήθως ἰδικά του. Πλὴν ὁμως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ Ἰερεμίας διακρίνει εὐσυνειδήτως τὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου λεγόμενα. Προσπαθεῖ, ὡς ἤδη εἶπομεν, νὰ λησμονήσῃ τὴν κλῆσιν του. Θέλει καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ μὴ σκέπτεται πλέον τὸν Γιαχβέ. Εἰς μάτην ὁμως, διότι μᾶλλον ἐπιδεινώνει τὴν ταλαιπωρίαν του.

Τέλος, ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησιν καὶ τοῦ μονολόγου τούτου, τὸν ὁποῖον καὶ ἡμεῖς διακρίνομεν τοῦ ἐπακολουθοῦντος (κ' 10-11), δεόν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα νὰ τοποθετηθῇ εἰς τοὺς πρώτους χρόνους μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ Ἰωακείμ³.

3) Ἡ θεία μέθη. καὶ τὰ συμπτώματά της (κγ' 9):

Στίχ. 9^α Συντρίβεται ἡ καρδία μου εἰς τὸ ἐσωτερικόν μου.

Τρέμονν πάντα τὰ ὀστᾶ μου.

Εἶμαι ὡς ἄνθρωπος μεθυσμένος

1. Πρβλ. G.v. Rad: *uv. ἔργ.*, σελ. 271 καὶ Duhm, Cornill, Volz, Nötseher (*uv. ἔργ.*).

2. Πρβλ. μονόλογον δ' 19-21.

3. Μετὰ τῶν Erbt, Nötseher (*uv. ἔργ.*) κ.κ.

καὶ ὡς ἀνὴρ κυριευμένος ἀπὸ οἴνου,
ἐμπροσθεν τοῦ Γιαχβὲ καὶ πρὸ τῶν ἁγίων λόγων του.

α) Τὸ προτασσόμενον **יְהוָה** δὲν εὐρίσκετο ἀρχικῶς ἐνταῦθα καὶ δεῦν νὰ διαγραφῇ κατὰ τὸν Volz, ὡς μεταγενεστέρα προσθήκη, διαφωνούντων τῶν Nötsch., Rud., Steinm., Χαστ. κ.κ.

Ο'

Στίχ. 9 Συνετρίβη ἡ καρδία μου, ἐν ἐμοὶ ἐσαλευθῆ πάντα τὰ ὀσῆ μου, ἐγενήθην ὡς ἀνὴρ συντετριμμένος καὶ ὡς ἄνθρωπος συνεχόμενος ἀπὸ οἴνου ἀπὸ προσώπου Κυρίου καὶ ἀπὸ προσώπου εὐπρεπείας δόξης αὐτοῦ.

Μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «εἰς τοὺς προφῆτας» (**יְהוָה**) ἄρχεται ὁ νέος οὗτος μονόλογος. Ἡ ἐπιγραφὴ ὅμως αὕτη δὲν φαίνεται ἔχουσα ἄμεσον σχέσιν μόνον πρὸς τὴν ἀκολουθοῦσαν αὐτῇ ἐνότητα, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλας τινὰς διεσκορπισμένας τῆδε κακεῖσε ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἱερεμίου, ἴσως δὲ νὰ ἐτέθη πολὺ βραδύτερον¹. Ὁ προφήτης φαίνεται ὅτι εὐρίσκεται ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς δράσεώς του² καὶ αἰσθάνεται ζωηρότατα τὰ βιώματα τῆς προφητικῆς του κλήσεως. Ἐνταῦθα ἡ παροῦσα ἐνότης παρουσιάζει σχέσιν στενὴν πρὸς τὸν μονόλογον κ' 9³, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀμφοτέρω ὁμιλοῦν περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς προφητικῆς ιδιότητος, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ αἱ χρησιμοποιούμεναι ἐκφράσεις παρουσιάζουν ὁμοιότητα (π.χ. τὸ **צַוּ** ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰς δύο ἐνότητες). Δημιουργὸς τῆς περιγραφομένης καταστάσεως εἶναι ἡ προφητικὴ ιδιότης, ἥτις τὸν φέρει εἰς ἐπαφὴν ἐξ ἐνὸς μὲν πρὸς τὸν σκληροκάρδιον καὶ ἀποστάτην λαόν, τοῦ ὁποίου αἱ πολυπληθεῖς παραβάσεις συντρίβουν, ὡς εἶδομεν, τὴν προφητικὴν του καρδίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὸν ἅγιον Θεόν, πρὸ τῆς μεγαλειότητος τοῦ ὁποίου, ὡς ταπεινὸς ὑπηρέτης ἴσταται τρέμων, αἰσθανόμενος τὴν ἀναξιότητά του καὶ τὸ μέγεθος τῆς θείας συγκαταβάσεως, ἥτις τὸν μεταχειρίζεται ὡς κήρυκα ἢ μᾶλλον ὡς τὸ στόμα αὐτῆς. Δὲν συμεριζόμεθα δὲ τὴν γνώμην τοῦ Duhm, ὅστις διαγράφει τὸ β' ἡμιστίχιον ὡς μὴ γνήσιον. Ὑπάρχει ἐπίσης σχέσις τοῦ μονόλογου τούτου πρὸς τὸ δράμα τῆς κλήσεως τοῦ Ἡσαίου (ς' 1 ἐξ'), ὅστις ἐπίσης μονολογεῖ. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον, ὅτι ὁ παρῶν μονόλογος εὐρηται ἐν μέσῳ

1. Τὴν γνώμην ταύτην ὑπεστήριξαν ἤδη οἱ Giesebrecht (μν. ξ.) καὶ Mowinckel (Zur Komposition des Buches Jeremias). Πρβλ. Weiser (μν. ἐργ.).

2. Πρβλ. Skinner (μν. ἐργ.), Volz (μν. ξ.), Condamin (μν. ξ.), Rudolph (μν. ξ.), Weiser (μν. ξ.). Ὁ Leslie μάλιστα θέλει αὐτὸν εἰς τὴν ἐποχὴν 626-624. Ὁ δὲ Gelin παρατηρεῖ, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ τοποθετηθῇ καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰωακείμ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Σεδεκίου.

3. Ἀπὸ τοῦ Orelli ἤδη ὑπεστηρίχθη ἡ τοιαύτη σχέσις.

λόγων πρὸς τοὺς ποιμένας καὶ βασιλεῖς. Τοῦτο διότι, παραλλήλως πρὸς τοὺς ἄρχοντας, καὶ οἱ προφηταὶ διεδραμάτιζον σπουδαιότατον μέρος, ὡς πνευματικοὶ ἡγέται, οὐχὶ μόνον τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ πολλάκις καὶ αὐτῶν τῶν ἀρχόντων, ἀναλόγως τῆς εὐσεβείας τούτων. Πολλάκις ὅμως οἱ παρουσιαζόμενοι ὡς προφηταὶ δὲν ἦσαν ἄλλο τι, εἰμὴ ψευδοπροφηταὶ, οἵτινες δὲν διέφερον τῶν αὐλοκολάκων καὶ τῶν κοινῶν ἀπατεῶνων. Καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἱερεμίου ὑπῆρχε πλῆθος τοιοῦτου εἶδους προφητῶν (πρβλ. Ἱερ. λε'). Τούτους ἔχων ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ Ἱερεμίας ἀντιδιαστέλλει ἑαυτὸν πρὸς ἐκείνους. Ἐν τῷ μονολόγῳ τούτῳ ἀντιπαράβαλλει πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς ἐκείνων ἐκδηλώσεις τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐσωτερικὰς. Οὐχὶ μόνον ὁ λαός, ἀλλὰ κυρίως οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ψευδοπροφηταὶ εἶναι οἱ παραβαίνοντες τὸν θεῖον νόμον, οἱ μὴ ἔχοντες οὐδένα ἠθικὸν φραγμόν. Καθημερινῶς ὁ Ἱερεμίας εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ζῆ τὴν σκληρὰν πραγματικότητα τῆς ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως τοῦ λαοῦ του καὶ τῶν ἀρχόντων του. Καθημερινῶς δὲ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἴσταται πρὸ τῆς θείας μεγαλειότητος, νὰ ἐπικοινωνῇ μετ' αὐτῆς ἀκούων τὰς θελήσεις καὶ τοὺς λόγους της, τῶν ὁποίων ὀφείλει νὰ εἶναι διερμηνεύς. Ἡ ἐναλλαγὴ αὕτη ἀπὸ τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀγιότητος εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀμαρτίας προκαλεῖ εἰς αὐτὸν ζάλην, τὸν μεταβάλλει ἀπὸ νηφαλίου εἰς μεθυσμένον (רִיבֹּץ שָׁיִן). Ὁμοιάζει πρὸς τὸν ἄνθρωπον τὸν διαπεποτισμένον ἀπὸ οἶνον, ὅστις παρουσιάζεται ὡς ράκος ψυχικὸν καὶ σωματικόν. Ἡ εἰκὼν τοῦ μεθυσμένου εἶναι λίαν ἰσχυρὰ καὶ ἐμπερικλείει τὴν ἔντασιν καὶ τὸ εἶδος τῶν αἰσθημάτων, ἅτινα εἶναι σωματικά τε καὶ ψυχικά. Ἡ ἀμαρτία καὶ ἡ ἀγιότης ἐπιδρῶν ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς ὁ οἶνος.

4) Ἐν μέσῳ παγίδων μετὰ μοναδικοῦ ὑπερασπιστοῦ τοῦ Γίαχβὲ (κ' 10—11):

Στίχ. 10 Διότι ἤκουσα ψιθυρισμοὺς πολλῶν, τρόμος πέριξ^α.

«Καταγγείλατε (τον)! Θὰ τὸν καταγγείλωμεν!»

Πάντες οἱ φίλιatoi μου παραφυλάττον τὴν πτώσιν μου^β.

«Ἰσως θὰ παραπλανηθῆ καὶ θὰ κατισχύσωμεν ἐπ' αὐτὸν καὶ θὰ λάβωμεν τὴν ἐκδίκησιν ἡμῶν ἀπ' αὐτόν».

11 Ὁ Γιαχβὲ ὅμως (εἶναι) μετ' ἐμοῦ γ ὡς κραταῖος πολεμιστής.

Διὰ τοῦτο θὰ προσκόψουν οἱ διῶκται μου καὶ δὲν θὰ κατισχύσουν.

Θὰ καταισχυνθοῦν σφόδρα, δὲν θὰ ἐπιτύχουν (τίποτε).

Καταισχύνῃ αἰωνία, δὲν θὰ λησμονηθῆ.

α) Διατηρητέον τὸ רִיבֹּץ מְבַרְכִּים, ὅπερ δὲν εἶναι παρεμβολὴ ἐκ τοῦ κ' 3, ὡς θέλουν οἱ Volz, Nötsch. κ.ά.

β) Τὸ שָׁיִן ἐκ τοῦ שָׁיִן καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ שָׁיִן

γ) Ἀντὶ ἱתִּיב; διόρθ. ἱתִּיב μετὰ τῶν πλ. ἐξηγ.

Ο'

- Στίχ. 10 Ὅτι ἤκουσα ψόγον πολλῶν συναθροιζομένων κυκλόθεν· ἐπισύστητε καὶ ἐπισυστῶμεν αὐτῷ, πάντες ἄνδρες φίλοι αὐτοῦ· τηρήσατε τὴν ἐπίνοιαν αὐτοῦ, εἰ ἀπατηθήσεται καὶ δυνασόμεθα αὐτῷ καὶ ληψόμεθα τὴν ἐκδίκησιν ἡμῶν ἐξ αὐτοῦ.
- 11 Καὶ Κύριος μετ' ἐμοῦ καθὼς μαχητῆς ἰσχύων· διὰ τοῦτο ἐδίωξαν καὶ νοῆσαι οὐκ ἠδύναντο· ἠσχύνθησαν σφόδρα, ὅτι οὐκ ἐνόησαν ἀτιμίας αὐτῶν, αἱ δὲ αἰῶνος οὐκ ἐπιλησθήσονται.

Ἡ νέα αὕτη ἐνότης ὀρθῶς, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, τοποθετεῖται κεχωρισμένως ἀπὸ τῆς προηγουμένης (7β-9)¹. Ἡ σχέσις τῶν δύο τούτων ἐνοτήτων ἀφορᾷ κυρίως εἰς τὴν μορφήν καὶ τὸν χαρακτῆρα μόνον. Πρέπει δὲ καὶ ὁ μονόλογος οὗτος νὰ κατὰ γηται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰωακείμ καὶ δὴ ἐκ τῶν πρώτων χρόνων τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Ὁ προφήτης, ὡς καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ μονολόγῳ (7β-9) εἶδομεν, διεκτραγωδεῖ τὴν ἀθλιότητα τοῦ περιβάλλοντος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῆ. Συνεχίζων δὲ ὅσα ἐν τοῖς στίχοις ἐκείνοις ἔλεγεν, δίδει μίαν ἔτι περιγραφὴν τῆς καταστάσεως του. Οἱ πάντες τὸν ἔχουν ἐγκαταλείψει καὶ, ὡς ἐὰν νὰ μὴ ἤρκει τοῦτο, ὁ Ἱερεμίας κάμνει τὴν θλιβεράν διαπίστωσιν, ὅτι οὐδεὶς ἄνθρωπος παραμένει ἐμπιστος εἰς αὐτόν. Καὶ οἱ τοῦ στενοῦ ἀκόμη περιβάλλοντός του τὸν παραφυλάττουν². Πανταχόθεν ἀκούει ψιθύρους συκοφαντικῶς (𐤒𐤁𐤓), πλήρεις μίσους καὶ ὑπουλότητος. Τοῦτο εἶναι πράγματι ἀφόρητον. Τὸ «τρόμος πέριξ» ἔχει πράγματι τὴν θέσιν του ἐν τῷ στίχῳ, τὴν ἐννοιαν τοῦ ὁποίου ὄχι μόνον δὲν παραβλάπτει, ἀλλὰ συμπληροῖ. Ἡ δυστυχία τοῦ Ἱερεμίου κορυφοῦται εἰς τὴν ἀγωνίαν, ἥτις τὸν καταλαμβάνει, ὅταν διαπιστοῖ ὅτι ἅπαντες, καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ φίλτατοι του, τὸν παραμονεύουν, προσπαθοῦντες νὰ συλλάβουν τὸ παραμικρὸν παράπτωμά του, τὸν πρώτον λόγον ὅστις ἤθελεν ἐξέλθει τῶν χειλέων του. Δὲν ἔρχονται δὲ κατὰ πρόσωπον, ἀλλὰ ὑπόλως, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ προφυλαχθῆ. Ὁ προφήτης παραθέτει ἐν τῷ μονολόγῳ του τοὺς ἰδίους αὐτῶν λόγους, εἰσαγομένους, ἐν ἐσωτερικῷ διαλόγῳ (πρβλ. σελ.7), ἀπ' εὐθείας διὰ τῆς προστακτικῆς («καταγγείλατε» 𐤒𐤓𐤓𐤓). Ἀφοῦ δὲ πάλιν διακόψῃ τὴν παράθεσιν τῶν λόγων τῶν συμπατριωτῶν του, ἵνα σημειώσῃ τὴν πικράν διαπίστωσιν, ὅτι πάντες τὸν ἐγκατέλιπον, συνεχίζει παραθέτων τοὺς λόγους τῶν ἀντιπάλων του, οἵτινες ζητοῦν νὰ ὑπερισχύσουν αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν ἐδικηθοῦν.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ χρῆσις τοῦ 𐤒𐤓𐤓𐤓 𐤒𐤓𐤓 (𐤒𐤓𐤓=λαμβάνειν, 𐤓𐤓=ἐκδικεῖσθαι), διὰ τοῦ ὁποίου ἐκφράζεται ἀνάγλυφον τὸ θανάσι-

1. Πρβλ. Volz, Nölscher, Steinmann κ.ἀ.

2. Αἱ σχέσεις τοῦ παρόντος στίχου πρὸς τινὰς ψαλμοὺς εἶναι καταφανῆς. Πρβλ. π.χ. τὸν Ψαλμ. λζ' 7 ἐξ.

μον μῖσος τῶν διωκτῶν τοῦ τρυφερῶς ἀγαπῶντος Ἱερεμίου. Γνωρίζουν ἀράγε τὴν ἀγάπην τοῦ προφήτου πρὸς αὐτούς ; Γνωρίζουν, ὅτι ἐκεῖνος κλαίει καὶ ζητεῖ πηγὰς δακρύων, ἵνα θρηνήσῃ τὰς συμφορὰς των (η' 23, ιδ' 17β); καὶ ὁμως οἱ λόγοι των εἶναι πλήρεις δηλητηρίου. Ὁ ἴδιος ὁ προφήτης εἰς ἄλλον του μονόλογον παρομοιάζει τοὺς λόγους των πρὸς φαρμακερὰ βέλη (θ' 2). Εἰς τοῦτο δὲ ὁ μονόλογος οὗτος παρουσιάζει στενὴν συγγένειαν πρὸς δύο προηγηθέντας ἤδη μονολόγους (θ' 1 ἐξ., κ' 7β ἐξ.).

Ἀκριβῶς ἐν τοιαύτῃ στιγμῇ πικρίας καὶ ἐνθὺ τὸ αἶσθημα τῆς ἀπολύτου μονώσεως κυριαρχεῖ, ἐν τῷ προφητικῷ τούτῳ μονολόγῳ, ὁ Ἱερεμίας ἀναλογίζεται (στίχ. 11) ποίου Κυρίου δοῦλος εἶναι. Εἶναι ὅπως ἰδιαίτερας σημασίας ἡ ὑπαρξίς ἐνός τοιούτου στίχου μεταξύ τοσοῦτων ἐκφράσεων ἀπελπισίας καὶ ἀπογοητεύσεως.

Σημειωτέον δέ, ὅτι ἐν τοῖς μονολόγοις τοῦ Ἱερεμίου, οἵτινες ἀποπνέουν τὴν βαρυθυμίαν καὶ τὴν μελαγχολίαν, διὰ πρώτην καὶ τελευταίαν φορὰν ἀκούονται οἱ λόγοι οὗτοι, οἵτινες προδίδουν τὴν ὑπαρξίν τῆς ἐλπίδος ἐν τῇ τεταραγμένη προφητικῇ καρδίᾳ. Ὅσον δὲ πρόσκαιρος καὶ ἂν εἶναι αὕτη, ἀναπαύει ὁμως ὅπωςδήποτε τὴν μαρτυρικὴν ὑπαρξίν τοῦ Ἱερεμίου καὶ δίδει εἰς αὐτὸν θάρρος διὰ τοὺς περαιτέρω ἀγῶνας. Συγχρόνως οἱ στίχοι οὗτοι ἀποκαλύπτουν τὴν ζῶσαν πίστιν τοῦ προφήτου, τὴν ὁποίαν εὐστόχως χαρακτηρίζει ὁ Weiser ὡς «βεβαιότητα περὶ τῆς νίκης» (Siegesgewissen Glauben)¹. Καὶ ἐνταῦθα παρατηρεῖται σχέσις πρὸς τοὺς Ψαλμούς. Ὁ Γιαχβὲ «ὡς κραταῖος πολεμιστῆς» (𐤒𐤓𐤁) καὶ ὑπέρμαχος τοῦ δικαίου εἶναι ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων γνωστὸς (πρβλ. ἤδη Ἐξὸδ. ιε' 2 ἐξ.), πολλάκις δὲ ὁ Ἰσραὴλ ἐδοκίμασε τὴν προστασίαν του, ἥτις κατίσχυσε καὶ κατήσχυε καὶ τοὺς πλέον ἰσχυροὺς ἀντιπάλους του. Τῶν γεγονότων τούτων ἡ ἀνάμνησις ἐν ταῖς στιγμαῖς ταύταις τῆς καταθλίψεως τοῦ προφήτου, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς προσωπικῆς καὶ ἔθνικῆς του πείρας, παρέχει εἰς αὐτὸν ἐλπίδας καὶ δύναμιν, ἵνα συνεχίσῃ τὸ βαρῦτατον ἔργον του.

Πρὲπει ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ Ἱερεμίου ἀπὸ τοῦ χριστιανικοῦ προτύπου. Παρ' ὅλον δὲ ὅτι οὗτος ἐκπροσωπεῖ ἐν πολλοῖς τὴν πλέον ἐξειλιγμένην μορφήν τῆς Ἰσραηλιτικῆς θρησκείας, δὲν δύναται νὰ φθάσῃ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, τῆς ὁποίας τὸ «ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν», εἶναι μακρὰν τῆς διανοίας καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ προφήτου, τοῦλάχιστον ἐν τῷ μονολόγῳ τούτῳ. Ὁ Ἱερεμίας ἐμμέσως εὐχεται νὰ προσκόβουν καὶ νὰ καταισχυνοῦν ἀντ' αὐτοῦ οἱ ἀντίπαλοί του. Ἐν τέλει δὲ ἐπιθυμεῖ καὶ πιστεύει ἀκραδάντως, ὅτι ἡ κατασχύνῃ καὶ ὁ ἐξευτελισμὸς τούτων θὰ εἶναι αἰώνιος καὶ ἀλησμόνητος εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς.

1. Μν. ἔργ.

5) «Κατηραμένη ἡ ἡμέρα τῆς γεννήσεώς μου!»
(κ' 14—18):

Στίχ. 14 Κατηραμένη ἡ ἡμέρα ἐν τῇ ὁποῖα ἐγεννήθην!

Ἡ ἡμέρα ποὺ ἡ μητέρα μου με ἐγέννησεν!

Ἄς μὴ εἶναι εὐλογημένη (ἡ ἡμέρα αὕτη)!

15 Κατηραμένος ὁ ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος εὐηγγελίσθη εἰς τὸν πατέρα μου λέγων·

«Ἐγεννήθη εἰς σέ τέκνον ἄρσεν»

καὶ τὸν ἐχαροποίησε πολὺ.

16 Καὶ ἄς εἶναι^α ὁ ἀνὴρ^β ἐκεῖνος ὡς αἱ πόλεις,

τὰς ὁποῖας συνέντροφεν ὁ Γιαχβὲ καὶ δὲν μετεμελήθη.

Ἄς ἀκούῃ κραυγὴ τὸ πρῶτ

καὶ θόρυβον πολέμου κατὰ τὸν χρόνον τῆς μεσημβρίας.

17 Διότι δὲν με ἐφόνευσεν εἰς^γ τὴν μητρικὴν κοιλίαν,

ὥστε νὰ γίνῃ εἰς ἐμὲ ἡ μητέρα μου τάφος

καὶ ἡ μητρικὴ κοιλία τῆς ἔγκυος αἰωνίως.

18 Διατί ἐγὼ νὰ ἐξέλθω ἀπὸ τὴν μητρικὴν κοιλίαν,

ἵνα βλέπω μόχθον καὶ πόνον

καὶ νὰ τελειώνουν ἐν κατασχύνῃ αἱ ἡμέραι μου;

α) Ἐντὶ הַיּוֹם , ἀνάγν. καθ' Ο' καὶ πλ. ἐξηγ. יּוֹם

β) Προτιμῶμεν μετὰ τῶν Ο' (Πρβλ. Condamin., Nötsch., Gelin, IB, Χαστ. κ.ξ.) τὴν παροῦσαν κατάστασιν τοῦ κειμένου, ἀντὶ τοῦ προτεινομένου יּוֹם (Duhm, Volz, Rud. κ.ξ.).

γ) Ἐντὶ בְּהַרְגָּם , ἀνάγν. μετὰ τῶν Ο' בְּהַרְגָּם

Ο'

Στίχ. 14 Ἐπικατάρατος ἡ ἡμέρα, ἐν ἣ ἐτέχθην ἐν αὐτῇ· ἡ ἡμέρα, ἐν ἣ ἔτεκέν με ἡ μήτηρ μου, μὴ ἔστω ἐπευκτὴ.

15 Ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος ὁ εὐαγγελισάμενος τῷ πατρὶ μου λέγων ἐτέχθη σοι ἄρσεν εὐφραινόμενος.

16 Ἐστὼ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὡς αἱ πόλεις, ἃς κατέστρεψε Κύριος ἐν θυμῷ καὶ οὐ μετεμελήθη, ἀκουσάτω κραυγῆς τῷ πρῶτ καὶ ἀλαλαγμοῦ μεσημβρίας.

17 Ὅτι οὐκ ἀπέκτεινέν με ἐν μήτρᾳ μητρὸς καὶ ἐγένετό μοι ἡ μήτηρ μου τάφος μου καὶ ἡ μήτρα συλλήμψεως αἰωνίας.

18 Ἴνα τι τοῦτο ἐξήλθον ἐκ μήτρας τοῦ βλέπειν κόπους καὶ πόνοους, καὶ διετέλεσαν ἐν αἰσχύνῃ αἱ ἡμέραι μου;

Ἁ μόνολογος οὗτος εἶναι ὁ ἐκτενέστερος, ὁ περιεκτικώτερος καὶ ὁ σημαντικώτερος. Δὲν ὀμιλεῖ, ὡς οἱ ἄλλοι τῆς ομάδος ταύτης, περὶ τῶν βαθυτάτων

βιωμάτων οὐδὲ περὶ τοῦ προφητικῆς ἀξιώματος καὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἱερεμίου. Καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ ἔχθροί του, ὁ λαὸς καὶ τὰ δεινά του ὑποχωροῦν ἐνταῦθα, διὰ τὸ νὰ ἀφήσουν νὰ ἀκουσθῆ ὁ ἐξ αὐτῶν προκληθεὶς πόνος τῆς πολυπαθοῦς καὶ λεπτῆς καρδίας τοῦ Ἱερεμίου. Κατὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ παρὼν μονόλογος, ὅστις εἶναι καὶ ὁ τελευταῖος, δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ὁ τρόπος τινὰ καρπὸς τῶν ἄλλων. Εἶναι τὸ ἐπιβλητικὸν τέλος τῆς σειρᾶς τῶν μονολόγων, τοὺς ὁποίους ἐξετάσαμεν, καὶ τὸ τραγικὸν τούτων ἀποτέλεσμα. Ἐντύπωση ἐμποιεῖ οὐχὶ μόνον τὸ περιεχόμενον, ἀλλὰ καὶ ὁ τόνος καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἐν λόγῳ μονολόγου. Διότι ὁ Ἱερεμίας ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτει τὰς ἐσωτερικὰς του σκέψεις, τὰ συναισθήματα καὶ γενικῶς εἰπεῖν τὴν διάθεσίν του. Ὁ προφήτης πρωτοτυπεῖ, καινοτομεῖ. Τὸ κύμα τῆς ἀπογοητεύσεως, τὸ ὁποῖον παρηκολουθήσαμεν διὰ τῶν ἄλλων μονολόγων ὀγκούμενον, θραύεται πλέον καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ τελευταία ἐλπίς, ἥτις ἐν τῇ προηγηθείσῃ ἐνότῃ εἶχε φωτίσει τὴν βαρύθυμον προφητικὴν του καρδίαν. Ἡδη δέ, κατὰ τὴν προσφωτεστέτην παρατήρησιν τοῦ G.v.Rad¹, «ἡ νύξ ἀπλοῦται εἰς ὀλόκληρον τὸ ἐσωτερικόν» τοῦ πολυπαθοῦς προφήτου. Τὸ δὲ σκότος τῆς καλύπτει τὴν τε καρδίαν καὶ τὸν νοῦν καὶ πλημμυρίζει ὀλόκληρον τὴν ψυχὴν μὲ ἀπελπισίαν, ἥτις εὐρίσκει τὴν ἔκφρασίν της ἐνταῦθα. Ἰπὸ τὸ κράτος τοιοῦτου σκότους εὐρισκόμενος ὁ Ἱερεμίας δὲν δύναται νὰ ἴδῃ ὅ,τι καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐνότῃ (κ' 10-11). Εἶναι δὲ ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς, ὅτι δὲν ἐνθυμεῖται τὸν Θεόν, οὐδὲ κἂν τὸν ἀναφέρει, πολὺ δὲ περισσότερον δὲν ζητεῖ τὴν παρηγορίαν, οὐδὲ τὴν θεϊὰν ἀντίληψιν εἰς τὴν ἀγωνίαν θανάτου, ἐντὸς τῆς ὁποίας ζῆ. Ἡ μόνη του ἀντίδρασις εἶναι, ὅτι καταρᾶται πᾶν ὅ,τι ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ἀθλίαν του ὑπαρξίν, ἀπὸ τὴν ἄψυχον ἡμέραν μέχρι τοῦ ἀθῶου ἀγγέλου τῆς γεννήσεώς του.

Ἐν τοιαύτῃ ψυχικῇ καταστάσει μηδενισμοῦ, θὰ ἔλεγε τις, προβάλλουν τὰ πλέον προσφιλῆ πρόσωπα, τὰ συνδεόμενα μὲ τὴν ὑπαρξίν του, τὴν ὁποίαν ἤδη καταρᾶται. Ὁ Ἱερεμίας ὅμως τόσον τὴν μητέρα του, ὅσον καὶ τὸν πατέρα του, ἀναφέρει μετὰ στοργῆς καὶ τρυφερότητος, ἰδίᾳ δὲ τὴν μητέρα του. Ἐν τῷ στ. 14 ἀκούεται ἡ κατάρα αὐτολεξεῖ καὶ ἀμέσως «κατηραμένη ἡ ἡμέρα» (𐤇𐤍𐤏𐤍 𐤏𐤍). Ἴσως ὁ Ἱερεμίας νὰ ἐνθυμῆται τὴν ἡμέραν τῆς κλήσεώς του, τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Γιαχβὲ τοῦ εἶχεν εἶπει ὅτι ἦτο εὐλογημένος ἐκ κοιλίας μητρὸς ὡς προφήτης. Πρὸς τὴν ἡμέραν λοιπὸν ἐκείνην ἀντιτίθεται ἡ κατάρα τῆς γενεθλίου του ἡμέρας². Δὲν στρέφεται ἐναντίον τῆς προφητικῆς του ἀποστολῆς³, τοῦλάχιστον ἐμφανῶς, ἀλλὰ μόνον ἐναντίον τῆς γυνῆς ἀνθρωπίνης του ὑπάρξεως. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ γενέθλιος ἡμέρα προσωποποιεῖται ὡς ἄσπονδος προσωπικὸς ἐχθρὸς, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ὁ Ἱερεμίας μεταχειρίζεται

1. Mv. ἔργ., σελ. 272.

2. Steinmam: Mv. ἔργ., σελ. 190.

3. Πρβλ. Orelli: Mv. ἔργ.

τὸ τελευταῖον καὶ φοβερώτερον ὄπλον του, ἐκστομίζων τὸ διπλοῦν **יְהוָה**, τὸ δεύτερον τῶν ὁποίων εἶναι περιφραστικόν· «ὅς μὴ εἶναι εὐλογημένη» (**יְהוָה יְהוָה**).

Ἐν δὲ τῷ ἀκολουθοῦντι στ. 15 ὁ προφήτης, συνεχίζων τὸν δραματικὸν μονολόγον του, στρέφεται ἀπὸ τοῦ ἀφηρημένου πρὸς τὸν συγκεκριμένον ἄνθρωπον, ὅστις ἀνήγγειλεν εἰς τὸν πατέρα του τὴν χαρμόσουν εἶδησιν τῆς γεννήσεως τέκνου, ἴσως τοῦ πρωτοτόκου καὶ δὴ καὶ ἄρρενος. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπευθύνῃ τὸν νέον **יְהוָה** κατὰ τῶν προσφιλῶν γονέων του; Τοῦτο διὰ τὸν Ἱερεμίαν εἶναι ἀδιανόητον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀκούεται τὸ «κατηραμένος ὁ ἀνὴρ». Εἶναι πολὺ ψυχολογημένη ἢ κατάρρα αὕτη. Αἰσθανόμεθα πολλάκις φυσικὴν ἀντιπάθειαν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι μᾶς ἀναγγέλλουν δυσάρεστα πράγματα καὶ ἀντιθέτως. Ἀνάλογος δὲ πρὸς τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς, ἥτις ἀνακοινοῦται, εἶναι καὶ ἡ ἀντιπάθεια, ἥτις ἐγγίζει ἐνταῦθα τὸ μῖσος, τὸ ὅποιον εἶναι διάφορον τοῦ συνήθους, διότι εἶναι στιγμιαῖον καὶ οὐσιαστικῶς ὁ Ἱερεμίας δὲν στρέφεται ἐναντίον ἄλλου τινός, εἰ μὴ μόνον ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του. Εἰς τὴν ἄδικον ταύτην συμπεριφορὰν ἀπέναντι τοῦ κατὰ τὰ ἄλλα ἀθώου ἀγγέλου, ὅστις ἤθελε νὰ κομίσῃ χαρὰν καὶ εὐτυχίαν διὰ τῆς εἰδήσεώς του, ὀδηγεῖται ἀπὸ τὴν παράφορον ἀπελπισίαν καὶ τὸν ἀφόρητον πόνον καὶ τὴν δυστυχίαν του. Τί τρομερὰ διαφορὰ; «Ὅ,τι διὰ τὸν πατέρα του ὑπῆρξεν εὐφροσύνη καὶ εὐτυχία, ἀποτελεῖ δι' αὐτὸν πηγὴν πάσης δυστυχίας. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀνδρὸς τούτου οἱ ραββῖνοι διείδον τὸν Πασχώρ¹. Ἀλλὰ καὶ ἕτερα ἐρωτήματα συνδέονται πρὸς τὸ ἐν λόγῳ πρόσωπον. Ὁ Erbt ἀπορεῖ πῶς, εἰς ἱερατικὴν οἰκογένειαν κατοικοῦσαν εἰς πολίχνην κειμένην πλησίον τῆς Ἱερουσαλήμ, ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ τοῦ γυναικωνίτου, οὕτως εἰπεῖν, καὶ τοῦ ἱερέως πατρὸς τοῦ Ἱερεμίου θὰ ἐγίνετο διὰ τινος ἀνδρὸς καὶ οὐχὶ διὰ μιᾶς δούλης ἐκ τοῦ γυναικωνίτου. Ἐπομένως θὰ πρόκειται περὶ φθορᾶς τοῦ κειμένου, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθε καὶ τὸ **יְהוָה**². Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ὁμιλεῖ καὶ ὁ Cornill³, ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ πλεῖστοι τῶν ἐρμηνευτῶν δὲν ἀπασχολοῦνται περὶ τοιαύτας λεπτολογίας. Πάντως φαίνεται, καθ' ἡμᾶς, πολὺ εὐκολώτερον εἰς φίλος ἢ συγγενῆς ἢ δούλας νὰ δυνηθῇ νὰ ἐξέλθῃ καὶ κυκλοφορήσῃ εἰς τὰς ὁδοὺς, ἀκολουθῶν δὲ νὰ πλησιάζῃ τὴν συναναστροφὴν τῶν ἀνδρῶν, ἢ νὰ εἰσέλθῃ ἐν τῷ ναῷ, ἵνα εὕρῃ τὸν ἱερέα - πατέρα καὶ νὰ τοῦ ἀναγγείλῃ τὸ χαρμόσουν ἀγγελμα.

Ἀλλὰ ποῖον ἔννοεῖ καὶ ἐναντίον τίνος στρέφεται πάλιν ὁ προφήτης ἐν στ. 16; Τὸ κείμενον ἔχει ὡς ὑποκείμενον τοῦ «καὶ ὅς εἶναι» τὸ «ὁ ἀνὴρ». Ποῖον εἶναι τὸ ὑποκείμενον τῆς νέας ταύτης ἀρᾶς; Πολλοὶ ὑπεστήριξαν, ὅτι

1. Παρὰ Orelli: μν. ἔργ.

2. Μν. ἔργ., σελ. 187.

3. Μν. ἔργ., σελ. 239.

ὡς ὑποκείμενον τοῦ **ἡ** νοεῖται «ἡ ἡμέρα» (**ἡ**)¹, διότι τὸ «ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος» εἶναι γλῶσσα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ δεχθῶμεν τὸ «ἡ ἡμέρα», ὡς ὑποκείμενον, ἔχομεν κατάραν τῆς γενεθλίου ἡμέρας τοῦ Ἱερεμίου καὶ οὕτως ἀποφεύγεται ἡ ἀδικος ἐκ δευτέρου κατάρα τοῦ εὐαγγελισαμένου τὴν γέννησίν του εἰς τὸν πατέρα. Ἡμεῖς, παρ' ὅλα ταῦτα, ἀκολουθοῦμεν καὶ ἐνταῦθα μετὰ τινων ἐρμηνευτῶν τὸ κείμενον, δεχόμενοι ὡς ὑποκείμενον καὶ τῆς νέας ἀρᾶς τὸ **ἡ**, ὡς καὶ ἐν τῷ στ. 15². Ὁ Ἱερεμίας τὸν καταρᾶται νὰ ἔχη τὴν αὐτὴν τύχην τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας (Γεν. ιθ' 21 ἐξ.), ταύτην δὲ τὴν ἐννοίαν ἔχει τὸ «ὡς αἱ πόλεις», τὴν καταστροφὴν τῶν ὁποίων φαίνεται, ὅτι ἔχει ὑπ' ὄψιν του ὁ Προφήτης. Ἡ νέα αὕτη καὶ συγκεκριμένη ἀρὰ εἶναι φοβερά. Προδίδει δὲ ἀκριβῶς τὸν βαθμὸν τῆς ἀπογνώσεως καὶ τὴν ψυχικὴν ἐρήμωσιν τοῦ προφήτου. Ἐπικαλεῖται τὴν τρομακτικὴν θείαν ὀργὴν, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁποίας εἶναι τὰ μέγιστα δεινά, ὅσα δύνανται νὰ πληξοῦν τὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸ τῶν ὁποίων ἀδυνατεῖ τις οὐχὶ μόνον νὰ βοηθήσῃ, ἀλλὰ ἔτι καὶ νὰ σκεφθῇ. Οὐχὶ δὲ μόνον τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀνθρώπου τούτου εὐχεται ὁ Ἱερεμίας, ἀλλὰ ἐπὶ πλεον ἀνα ἀκούη κραυγὴν καὶ θόρυβον πολέμου, καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἡμέρας, ἀκούσματα καὶ ὀράματα φοβερά, τὰ ὁποῖα κάμνουν τὸν ἀνθρώπον νὰ ζῆ ἐν ἀφορήτῳ ἀγωνίᾳ. Περὶ τίνος πρόκειται λοιπόν; Ἀσφαλῶς ὁ προφήτης, χωρὶς νὰ κατονομάζῃ τὴν ἀσθένειαν, περιγράφει μόνον ταύτην, εὐχόμενος ἵνα ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος πάθῃ διασάλευσιν τῶν φρενῶν ἢ νὰ προσβληθῇ ὑπὸ δαιμονίου, οὕτως ὥστε ἡ ζωὴ του νὰ εἶναι ἐπίγειας κόλασις. Ἀλλὰ μήπως ἡ ζωὴ τοῦ προφήτου δὲν εἶναι ἤδη κόλασις, παρ' ὅλον ὅτι εἶναι ἀπεσταλμένος καὶ στόμα τοῦ Θεοῦ; Διότι εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀκούει εἰρωνείας, νὰ βλέπῃ τὴν διαφθοράν, νὰ ἐξαγγέλλῃ τὴν καταστροφὴν, νὰ ὑφίσταται καὶ σωματικὰ μαρτύρια παρὰ τῶν συμπατριωτῶν του καὶ νὰ θρηγῇ διὰ τὰ δεινά των, ἐνῶ ταῦτοχρόνως ἀκούει, βλέπει, καὶ αἰσθάνεται, ὡς λέγει ἐν τῷ μονολόγῳ του δ' 19-21, ὅσα καταρᾶται, ἅτινα ὅμως εἰς τὴν περίπτωσίν του δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν θείαν ὀργὴν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν θείαν ἀποστολὴν καὶ τὸ ἰδιαιτέρον χάρισμα, τοῦ ὁποίου ὡς προφήτης τοῦ Γιαχβὲ μετέχει. Ὅπως αὐτὸς συντρέφεται, πάσχει καὶ καθημερινῶς στενάζει ὑπὸ τὸ βάρος τῆς θείας κλήσεως του, οὕτω καὶ ἐκεῖνος ὅστις ἀνήγγειλεν τὴν γέννησίν του, ὡς χαρμόσυνον γεγονός, πρέπει νὰ δοκιμάσῃ τὸ ἰδικόν του μαρτύριον, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀκούη εἰρωνείας καὶ νὰ δέχεται προσβολὰς καὶ νὰ κινδυνεύῃ καὶ αὕτη ἔτι ἡ ζωὴ του, ὡς συμβαίνει μὲ τὸν Ἱερεμίαν. Ἡ νοοτροπία τοῦ Ἱερεμίου εἶναι ἡ τοῦ βαθύτατα ἀλγοῦν-

1. Μεταξὺ ἄλλων οἱ Duhm, Cornill, Erbt, Volz, Weiser καὶ Skinner: μν. ἐργ., σ. 208.

2. Δὲν νομίζομεν ὅτι ἡ προτεινομένη διόρθωσις εἶναι ἱκανοποιητικὴ, φαίνεται δὲ μᾶλλον βεβιασμένη ἔχουσα σκοπὸν νὰ περισώσῃ ὁπωσδήποτε τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἱερεμίου, καὶ δὴ παρ' ὅλον ὅτι ὑπάρχει ὁ στ. 15.

τος ἀνθρώπου, ἥτις πάλιν πλησιάζει τὴν τοῦ παιδὸς εἰς τὸν πρωτογονισμόν, τὸν ὁποῖον περιέχει. Πρέπει καὶ ὁ ἄλλος νὰ δοκιμάσῃ τὰ δεινά, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος εἶναι ὑποχρεωμένος καθημερινῶς νὰ ὑποφέρῃ. Εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ μονολόγου του (στ. 17) ὁ προφήτης ἐρωτᾷ πάλιν τὸ «διατί» του (הַמָּלֵךְ), τὸ ὁποῖον, ὅπως καὶ τὰ προηγούμενα τοῦ εἴδους τούτου, ἔμεινεν ἀναπάντητον. Τὸ παρὸν ὅμως הַמָּלֵךְ εἶναι πρωτότυπον διότι δὲν διατυπῶνται ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ κρύπτεται ὑφ' ὅσα λέγονται. Ἐνταῦθα δηλαδὴ, ἀφοῦ ὁ 'Ιερεμίας ἐπιστρέψῃ ὀπίσω εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἦτο εἰσέτι ἐμβρυον, ἐρωτᾷ διατί δὲν ἐφονεύθη ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρός του! Τὸ περιεργον εἶναι ὅτι ὁ 'Ιερεμίας ζητεῖ ἀπίθανα πράγματα ἀπὸ τὸν ἄνδρα, ὅστις εὐηγγελίσατο τὴν γέννησίν του. Διότι ἐδῶ πλέον εἶναι καταφανὴς ὁ λόγος περὶ τοῦ ἀνδρός. Πάλιν προβάλλει τὸ ἐρώτημα εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν προσωπικότητα τοῦ μυστηριώδους πλέον שִׁשְׁנֵי. Μήπως πρόκειται περὶ ἱατροῦ; Διότι μόνον αὐτὸς θὰ ἠδύνατο νὰ μετέλθῃ τὴν ἔκτρωσιν. Ὁ Duhm θέτει τὸ βασικόν πως ἐρώτημα, ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἡ 'Ισραηλιτικὴ οἰκογένεια ἐγνώριζε τὸν θεσμόν τοῦ ἱατροῦ. Τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἀπίθανον, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὸ τῶν πλείστων προτεινομένη ἀντικατάστασις τοῦ שִׁשְׁנֵי διὰ τοῦ הַמָּלֵךְ δὲν λύει τὸ πρόβλημα καὶ δημιουργεῖ καὶ ἕτερα προβλήματα¹. Διὰ τοῦτο καλύτερον νὰ δεχθῶμεν τὴν παροῦσαν κατάστασιν τοῦ κειμένου, ὁμολογοῦντες ἀδυναμίαν διὰ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, ὅπερ, ὡς εἶδομεν, δὲν ἐμφανίζεται πρῶτον ἐδῶ, ἀλλὰ γεννᾶται ἤδη ἐν τῷ στ. 15. Καὶ πάλιν ἐν τῷ προσκηνίῳ ἢ μήτηρ τοῦ προφήτου. Ὁ τρυφερός υἱὸς ἐκφράζει τὴν εὐχὴν νὰ εἶχε ταφῆ ἐν τῇ μητρικῇ κοιλίᾳ. Ὅποιος τρυφερός καὶ παρήγορος τάφος! Μόνον ἐὰν δὲν ἐξῆρχετο ἐκ τῆς μητρικῆς κοιλίας εἰς τὸν κόσμον, δὲν θὰ ἐβλεπεν, οὐδὲ θὰ ἤκουε καὶ θὰ ἐζῆ ὄλην ταύτην τὴν ἀθλιότητα (στ. 18)². Τὸ πρόβλημα τοῦ θανάτου, πρὸ τοῦ ὁποίου ἴσταται ὁ προφήτης μας, λύεται κατὰ τὸν πρωτότυπον τοῦτον τρόπον. Καλύτερον θὰ ἦτο νὰ μὴ ἐγεννᾶτο! Ὁ προφήτης δὲν φαίνεται ζῶν sub specie aeternitatis³. Ἐν τούτοις οὗτος δὲν ἐπιδικῶκει, οὐδὲ ἐπιθυμεῖ τὸν θάνατον διὰ τὸ παρὸν ἢ τὸ ἐγγὺς μέλλον του. Ἀπλῶς ἐκφράζει τὸ βαθύτατον παράπονον του διατί νὰ γεννηθῆ, πρᾶγμα ὅπερ ἀφορᾷ εἰς τὸ παρελθόν. Ἐπιθυμεῖ νὰ εἶχε μείνῃ ἐν τῇ ἀνυπαρξίᾳ. Τώρα

1. Τὰ ὑπὸ τοῦ Volz λεγόμενα (μν. ἐργ., σελ. 210 ἐξ.) δὲν μᾶς πείθουν.

2. Καὶ πάλιν ὁ 'Ιερεμίας ἐρωτᾷ. Ἦδη ὅμως τὸ הַמָּלֵךְ τοῦ προφήτου εἶναι σύνθετον. Τὸ πρῶτον μέρος αὐτοῦ ἔχει ὡς ἐξῆς: הַמָּלֵךְ הַמָּלֵךְ הַמָּלֵךְ «(διατί) νὰ βλέπω μόχθον καὶ πόνον;» καὶ τὸ δεύτερον הַמָּלֵךְ הַמָּלֵךְ הַמָּלֵךְ «(διατί) νὰ τελειώνουν ἐν κατασυχύνη αἱ ἡμέραι μου;» Καὶ τὰ δύο ταῦτα μέρη συγκεφαλαιοῦνται εἰς τὸ βασικὸν ἐρώτημα τοῦ προφήτου: הַמָּלֵךְ הַמָּלֵךְ הַמָּלֵךְ «διατί ἐγὼ νὰ ἐξέλθω ἀπὸ τὴν μητρικὴν κοιλίαν;», ὅπερ συνδέεται ἀμέσως πρὸς τὴν ὑπαρξίν τοῦ προφήτου.

3. Πρβλ. Duhm καὶ Rudolph: μν. ἐργ.

ὅμως, ὅτε ζῆ, δὲν ἐξουσιάζει πλέον τὴν ζωὴν του, ἢ ὁποία ἀπὸ τῆς κλήσεώς του ἤδη ἀνήκει εἰς τὸν Γιαχβέ.

Δὲν δυνάμεθα νὰ τοποθετήσωμεν ἐπακριβῶς ἐξ ἐπόψεως χρονολογικῆς τὸν παρόντα μονόλογον, ὅστις ἐγεννήθη εἰς ὄλως ἐξαιρετικῶς κρίσιμον στιγμήν τοῦ βίου του. Ἐν τῷ βίῳ του ὅμως ὁ Ἱερεμίας ἀριθμεῖ πολλὰς τοιαύτας ἐξαιρετικῶς κρίσιμους στιγμὰς. Διὰ τοῦτο δὲν θὰ εἶναι σκόπιμον νὰ προσπαθῶμεν νὰ ὀρίσωμεν ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερον τὸν χρόνον τῆς γενέσεως τοῦ μονολόγου τούτου. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι δύσκολον νὰ δεχθῶμεν τὴν ὑπὸ τινων προταθῆσαν γνώμην, ὅτι οὗτος εἶχεν ἀφορμὴν τὴν βιαιοπραγίαν τοῦ Πασχώρ ἐναντίον τοῦ Ἱερεμίου (κ' 2 ἐξ,) ¹, δεδομένου μάλιστα ὅτι ἐν αὐτῷ, ἀντιθέτως πρὸς ἄλλους μονολόγους, δὲν ἀναφέρονται εἰ μὴ μόνον ψυχικαὶ ταλαιπωρίαι. Οὔτε πάλιν ὑπὲρ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰωακείμ ² ἢ τοῦ Σεδεκίου συνηγοροῦν ἰδιαιτέρα ἐπιχειρήματα. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει θὰ ἦτο προτιμότερα ἢ ἐποχὴ ἢ συνδεομένη πρὸς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς μακρᾶς προφητικῆς δράσεως τοῦ Ἱερεμίου³. Τέλος ὁ μονόλογος οὗτος, ὅστις διὰ τὴν πλημμυρίζουσαν αὐτὸν ἀγωνίαν, δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἡ Γεσθημανῆ τῆς Π. Δ., ἀνήκει εἰς τὸ σπανίζον φιλολογικὸν εἶδος τῆς αὐτοκατάρτας ἢ αὐτοαναθέματος, καὶ ὡς ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἢ σχέσις του πρὸς τὸν μονόλογον τοῦ Ἰάβ (γ' 1 ἐξ.) εἶναι προφανής ⁴.

Μετὰ τοῦ μονολόγου τούτου ἐπερατώσαμεν καὶ τὴν περὶ τῶν μονολόγων τοῦ Ἱερεμίου παράγραφον.

3. ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΟΝΟΛΟΓΩΝ

α) Γνησιότης. Ἐν ἐκ τῶν εὐλόγων φιλολογικῶν ἐρωτημάτων, ἅτινα δύνανται νὰ γεννηθοῦν ἐκ τῆς ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἱερεμίου παρουσίας τῶν ὡς ἄνω μονολόγων, εἶναι καὶ τὸ κατὰ πόσον αἱ ἐνόητες αὗται εἶναι γνήσιαι. Πρόκειται ἄραγε περὶ πραγματικῶν μονολόγων τοῦ Ἱερεμίου; Παρ' ὅλον ὅτι ἡ σύνθεσις τοῦ βιβλίου τοῦ ἐν λόγῳ προφήτου ἤγειρε πλείστας ὄσας συζητήσεις καὶ πολλὰ λύσεις προϋτάθησαν διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου φιλολογικοῦ προβλήματος, οὐδεὶς μέχρι στιγμῆς, καθ' ὅσον εἶναι εἰς ἡμᾶς γνωστόν, ἠρνήθη σοβαρῶς τὴν γνησιότητα τῶν περιεχόντων τοὺς μονολόγους τεμαχίων. Ἡδὴ δὲ αὐτὸς ὁ Duhm, ὁ περιορίσας τὰς ἀμέσως ἀπὸ τὸν Ἱερεμίαν προερχομένας ἐνόητας εἰς τὰς ὑπὸ μορφήν προφητικῶν ποιημάτων (Prophetische Gedichte) ⁵, περιλαμβάνει τοὺς μονολόγους μεταξὺ τούτων, ἄρα δέχεται τὴν

1. Erbt: μν. ἐργ., σελ. 187, πρβλ. J. Hempel: Worte der Propheten, σελ. 152, Birmingham: Jeremiah, σελ. 134 ἐξ.

2. Ὡς θέλουσι οἱ Weiser, Nötscher, (μν. ἐργ.) κ.ά.

3. G. v. Rad: μν. ἐργ., σελ. 272.

4. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐπιτίθωμεν συντόμως νὰ ἐπανέλθωμεν ἐν ἰδιαιτέρῳ μελετήματι.

5. Das Buch Jeremia (KHC), σελ. X, Israels Propheten, σελ. 242.

γνησιότητα αὐτῶν. Τὸ παράδειγμα τοῦ Duhm ἠκολούθησαν καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν παλαιότερων, ὡς π.χ. ὁ Giesebrecht¹, ἔχων ὡς κριτήριον τὴν χρῆσιν τοῦ α' προσώπου κλπ. Ἐπίσης καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν Σκανδιναυῶν παλαιοδιαθηκολόγων Sigm. Mowinckel², ὁ περὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ βιβλίου ἰδιαιτέρως ἐνδιατρίψας, διατυπώσας μάλιστα τὴν κατὰ βάσιν μέχρι σήμερον ἰσχύουσαν θεωρίαν περὶ τῆς συνθέσεως αὐτοῦ, ἀποδέχεται τὴν γνησιότητα τῶν μονολογικῶν τεμαχίων, συμπεριλαμβάνων τούτους εἰς τὴν Α' πηγὴν, ἥτις κατ' αὐτὸν εἶναι ἀθθεντικὸν ἔργον τοῦ προφήτου³. Ἄλλος ἐνδιατρίψας περὶ τὰ φιλολογικὰ προβλήματα τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι ὁ Baumgartner⁴, ὅστις κατέδειξε τὴν ἀθθεντικότητα καὶ τῶν ἐνοτήτων, ἃς ἡμεῖς δεχόμεθα ὡς μονολόγους, «μὴ καταλιπὼν πλέον οὐδεμίαν ἀντίρρησην ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο»⁵. Μετὰ παρομοίων κριτηρίων δέχονται τὴν ἀθθεντικότητα τῶν μονολόγων ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ ἐκ τῶν κεφ. α' - κε' τμήματος, τοῦ συνήθως χαρακτηριζομένου ὡς «ἀρχετύπου» (Urrolle), ὡς «λόγων Ἱερεμίου»⁶, οἱ πλεῖστοι τῶν συγχρόνων ἐρευνητῶν⁷. Καὶ εὐλόγως, νομίζομεν, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ἐνόητες, τῶν ὁποίων ὁ χαρακτήρ εἶναι τοσοῦτον προσωπικὸς καὶ τοσοῦτον ἀθόρμητος, νὰ εἶναι ἔργον συντάκτου (Redaktor), οὐδὲ καὶ τοῦ ἐπιστηθίου φίλου καὶ μαθητοῦ τοῦ Ἱερεμίου Βαρούχ, εἰμὴ αὐτοῦ τοῦ μεγάλου προφήτου, ὡς «προσωπικαί του ἐκχύσεις» (Persönliche Ergüsse), κατὰ τὴν παρατήρησιν τῶν Giesebrecht⁸ καὶ Gunkel⁹, εἰς τοὺς μονολόγους δὲ τούτους συμπεριελήφθησαν καὶ ἐνόητες, ὡς αἱ ιε' 10 καὶ κ' 14-18, ἃς μόνον ὁ ἴδιος ὁ προφήτης θὰ ἠδύνατο νὰ γράψῃ. Ἄλλως τε ὁ «συντάκτης» (Redaktor) θὰ εἶχε συνήθως ἄλλα διαφέροντα καὶ οὐχὶ τὴν ἀνάδειξιν τῆς ἀτομοκρατίας (Individualismus) τῆς Π. Διαθήκης.

Παραλλήλως πρὸς τὸ θεμελιῶδες φιλολογικὸν πρόβλημα τῆς γνησιότητος τῶν μονολόγων ὑφίσταται καὶ ἕτερον, σχέσιν ἔχον πρὸς τὴν καταγραφὴν τούτων. Ἦτοι ποῖος ὑπῆρξεν ὁ καταγράφας τὸ πρῶτον τοὺς μονολόγους; Ἡ ἐν τῷ κεφ. λε' (μγ' καθ' Ο') ἀναφερομένη ἀφήγησις περὶ τοῦ πρώτου χειρογράφου βιβλίου, ὅπερ ὁ Ἱερεμίας ὑπηγόρευεν εἰς τὸν Βαρούχ κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τοῦ Ἰωακείμ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωσίου, βασιλέως τοῦ Ἰούδα (στ. 1 ἐξ.), ἀφήνει ἄραγε περιθώριον εἰς ἰδιόχειρον ὑπὸ τοῦ προφήτου συγ-

1. Μν. ἔργ., σελ. XX-XXI.

2. Ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ: Zur Komposition des Buches Jeremia.

3. «Authentische, wortgetreue Überlieferung» (μν. ἔργ., σελ. 63).

4. Μν. ἔργ., σελ. 68.

5. Ὡς δικαίως παρατηρεῖ ὁ J. Stamm: μν. ἔργ., σελ. 354.

6. «Worte Jeremia». (μν. ἔργ., σελ. XXI).

7. Πρβλ. Condamin: μν. ἔργ., σελ. XXII-XXIV. Κυρίως πρβλ. τὰ λεγόμενα ἐν τῇ νεωτέρῃ καὶ ἀριωτέρῃ ἤδη μνημονευθείσῃ Einleitung in das A. Testament τοῦ O. Eissfeldt.

8. Μν. ἔργ., σελ. XIII.

9. Einleitungen ἐν H. Schmidt: Die grossen Propheten, σελ. LX.

γραφὴν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ συμπεριελήφθησαν καὶ ὠρισμένα προσωπικὰ βιώματα, ὡς εἶναι οἱ μονόλογοι ἢ καὶ τινες προσευχαὶ (ἐξομολογήσεις κλπ); Ἡ μήπως ἔτι καὶ τοιοῦτου εἴδους ἐνόητας συμπεριέλαβεν εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὑπαγορευθέντα; ¹.

Ἐνταῦθα θὰ πρέπη νὰ ἀναφέρωμεν, ὅτι ὁ Ἰερεμίας εἶχε τὰς εἰς τοῦτο ἀναγκαίας προϋποθέσεις, διότι, καθὼς ἤδη παρατηρήθη, δὲν ἔμεινε τὸ παράπαν ἀμέτοχος σχετικῆς μορφώσεως» ², πρᾶγμα ἄλλως τε διαπιστούμενον ὑπὸ παντὸς ἀναγινώσκοντος τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον, πρὸ τῶν ὁμμάτων τοῦ ὁποίου παρουσιάζεται λίαν καλλιεργημένη ὅσον καὶ ταλαντοῦχος φύσις. Ὅταν δὲ ἐπὶ πλέον λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν ὅλως ιδιόζοντα χαρακτήρα τοῦ περιεχομένου, ὅσον καὶ τῆς μορφῆς τῶν μονολόγων, ὡς καθαρῶς ἀτομικῶν καὶ τελείως προσωπικῶν ἐνοτήτων, τότε πλέον πειθόμεθα ἀδιστακτικῶς, ὅτι ὁ Ἰερεμίας εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις καὶ κατέγραψεν ἰδιοχείρως τοὺς μονολόγους του καὶ ἄλλα τινὰ συναφῆ πρὸς ἐκείνους, καὶ δὴ διὰ τὸν ἑαυτὸν του ³. Τοῦτο δὲ διότι οὐδεὶς ἄλλος θὰ ἠδύνατο νὰ γράψῃ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ δὴ, ὡς παρατηρεῖ ὁ Rothstein, «μετὰ τοσαύτης αἰσθητικῆς ἐσωτερικῆς ἀληθείας, ὅπως τὴν εὐρίσκομεν ἐν τῷ ἐ' 10» ⁴. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἰδιόχειρον καταγραφὴν αὐτῶν, εἰς τῶν ἀξιολογωτέρων ἐρευνητῶν καὶ γνώστης βαθὺς τοῦ Ἰερεμίου, ὁ Volz, λέγει ὅτι «ἐνόητας, ὡς τὸ ἐ' 10 καὶ κ' 7, δὲν θὰ ἠδύνατο οὐδεὶς, ἐκτὸς αὐτοῦ, νὰ καταγράψῃ, τοῦτο δὲ οὐχὶ ἀργότερον καὶ ἀπὸ μνήμης... καὶ τὸ καλῦτερον θὰ ἦτο νὰ δεχθῶμεν ἰδιόχειρον σχεδιάσιν» ⁵.

Ἄλλὰ καὶ ἡ φύσις τοῦ Ἰερεμίου ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὸν νὰ ὑπαγορεύσῃ εἰς ἕνα τρίτον τοιοῦτου εἴδους τεμάχια, ὅπου ἀποκαλύ-

1. Ἡ IB (σελ. 787) θέλει τοὺς μονολόγους τῶν κεφ. δ', ε', ζ', καὶ ἴσως καὶ η', ὡς τὸν «Baruch's Scroll», τοὺς δὲ λοιποὺς ὡς τὴν «Second Collection». Ὁ H. G. May ἐν τῇ μελέτῃ αὐτοῦ: Towards an objektive Approach to the book of Jeremiah: The Biographer (ἐν J.B.L. I, XI: 1942, σελ. 139-155), διετύπωσε τὴν γνώμην περὶ βιογράφου. Ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης τοῦ May πρβλ. καὶ H. Rowley: The Old Testament and modern Study, Oxford 1951, σελ. 151.

2. Β. Βέλλα: μν. ἔργ. σελ. 277 ἐξ. Ὁ δὲ Birmingham (μν. ἔργ., σελ. 28 ἐξ.) παρατηρεῖ: «...as a son of the family with many traditions, it is reasonable to suppose, that the young Jeremiah had more education than that provided for every country lad by the fields, the beast and the birds around him....».

3. Ἐνταῦθα φαίνονται συμφωνοῦντες πλείστοι ἐκ τῶν διαπρεπῶν ἐρευνητῶν τοῦ Ἰερεμίου, ὡς π.χ. οἱ Duhm: μν. ἔργ. (KHC), σελ. XII, Volz: μν. ἔργ. (KAT), σελ. XXXIX, Rudolph: μν. ἔργ., σελ. 91, 93 κτλ., Skinner: μν. ἔργ., σελ. 201, Leslie μν. ἔργ., σελ. 137, W. Williams: Les Prophètes (trand. J. Villard), Paris 1957 σελ. 228, Balla: μν. ἔργ., σελ. 174 κ.ἄ.

4. HSAT, σελ. 722.

5. Μν. ἔργ. σελ. XLII, πρβλ. XLIV, ἐπίσης R. Kittel: Gestalten und Gedanken in Israel, σελ. 370-371. C. Steuernagel: Lehrbruch der Einleitung in das Alte Testament, Tübingen 1912, σελ. 540 ἐξ.

πτεται ὀλόκληρον τὸ ἔσωτερικὸν του μετὰ τσοαύτης εἰλικρινείας. Καὶ κατὰ τὰς πλέον δυσκόλους στιγμὰς του ὁ ἔντροπαλὸς καὶ ἐπιφυλακτικὸς προφήτης δὲν θὰ ἤθελε νὰ καταφύγῃ εἰς τινὰ καὶ ἐκ τῶν πλέον οἰκείων του, ἵνα τῷ ὑπαγορεύσῃ τι, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξωτερίκευε τὰς ἐνδομύχους σκέψεις του, τοὺς ἐσωτερικοὺς ἀγῶνάς του, τὰ πρὸς τὸν Θεὸν παράπονά του, ὡς ἐπίσης νὰ κάμῃ φανεράν καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν καὶ τὴν ἀπελπισίαν του, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἄλλως τε θὰ προσέκρουεν ἐπὶ πλέον καὶ πρὸς τὴν εὐσυνειδησίαν του, διότι θὰ ἐσκανδαλίζε τὸν ἀκούοντα. Ἀκριβῶς δὲ ἡ εὐσυνειδησία τοῦ προφήτου εἶναι ἐκείνη, ἥτις ἐπιτρέπει νὰ διακρίνωμεν ὅσα οὗτος ἰδιοχείρως ἐσχεδιάσεν, εἰς ἃ οὐχὶ σπανίως εἰσάγει διὰ τοῦ **יְהוָה** (καὶ εἶπα). Εἶναι ἐπίσης πολὺ δύσκολον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις, καθ' ἃς ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ μονολογήσῃ ἢ καὶ εὐθύς μετ' αὐτὰς θὰ ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἀναζητήσῃ τὸν Βαρούχ ἢ ἄλλον τινά, ἵνα τοῦ ὑπαγορεύσῃ. Μάλιστα θὰ πρέπη νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας, ὅτι, ὡς εἶδομεν ἤδη ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους καὶ ἀκολουθῶς θέλομεν εἶπει, πλεῖστοι τῶν μονολόγων κατάγονται ἐκ τῆς ἀ' περιόδου τῆς προφητικῆς δράσεώς του, καθ' ἣν ὅχι μόνον κύκλον μαθητῶν δὲν θὰ εἶχεν ἀκόμη, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τὸν Βαρούχ, ἐφ' ὅσον ἐπὶ τι διάστημα εὐρίσκειτο ἐν Ἀναθῶθ, καθὼς παρατηρεῖ καὶ ὁ B. Duhm¹. Μία δὲ ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ ἀπὸ μνήμης ὑπαγόρευσις θὰ ἦτο εἰς βάρος τῆς τε ζωηρότητος καὶ τοῦ πηγαίου τῶν μονολόγων, τῶν ὁποίων ἄλλως θὰ ἐμειοῦτο καὶ ἡ λογοτεχνικὴ ἀξία.

Ἐξ ὅσων ἤδη εἶπομεν, δὲν θὰ πρέπη, ὡς νομίζομεν, νὰ ὑπάρχῃ ἀντίρρησις, ὅτι τὰ ἐν τῷ μνημονευθέντι κεφ. λε' τοῦ βιβλίου τοῦ Ἱερεμίου περὶ καταγραφῆς ὑπὸ τοῦ Βαρούχ βιβλίου ὑπαγορευθέντος ὑπὸ τοῦ προφήτου, ἀφήνουν περιθώριον καὶ διὰ ἰδιόχειρον συγγραφῆν ὠρισμένων καθαρῶς προσωπικῶν τεμαχίων², ἥτις ἐγένετο εὐθύς ὡς ὁ προφήτης ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ μονολογήσῃ καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ ἀπὸ μνήμης³. Οὕτω δὲ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξηγεῖται πλήρως ἡ ἀπλότης καὶ τὸ αὐθόρμητον τῶν μονολόγων τοῦ Ἱερεμίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διαφυλάσσεται ἀλώβητος ἡ ἐγνωσμένη λεπτότης καὶ ἡ εὐσυνειδησία αὐτοῦ, ὡς ἀνωτέρω ὑπεδείχθη. Σημειωτέον δὲ ἐναυθῆ, ὅτι τὴν ἰδιόχειρον καταγραφῆν ἐνοτήτων τῆς φύσεως τῶν μονολόγων φαίνονται δεχό-

1. Ἔνθ. ἄν.

2. Πρβλ. Steuernagel: μν. ἐργ., σελ. 540 ἐξ., Leslie: μν. ἐργ., σελ. 137, διότι ὡς παρατηρεῖ ὁ Birmingham: (μν. ἐργ., σελ. 139), «...that he could write we know, for he wrote letter to the nobles in captivity». Ὁ δὲ κ. B. Βέλλας σημειώνει (μν. ἐργ., σελ. 313), ὅτι «...ὁ ἴδιος ὁ προφήτης διὰ τῆς γραφίδος αὐτοῦ ἐζωγράφησε καὶ παρέδωκεν εἰς τοὺς ἐπιγιγνομένους τὴν σκιερὰν ταύτην τοῦ βίου του περίπτωσιν...» (πρόκειται περὶ τῆς ἐνάτης ιε' 10 ἐξ.).

3. Ὡς θέλει ὁ W. Caspari (Die Israelitischen Propheten, σελ. 87), παρατηρῶν ὅτι «...später hat Jeremia jene Rede aus dem Gedächtnis aufgeschrieben...».

μένοι οί πλεῖστοι τῶν ἐπιφανεστέρων ἐρευνητῶν, ὡς οἱ Duhm¹, Caspari², R. Kittel³, Rothstein⁴, Volz⁵, Nötscher⁶, Weiser⁷, Eissfeldt⁸, Rudolph⁹, Leslie¹⁰ καὶ ἄλλοι¹¹.

β) Ἡ ἀρχικὴ μορφή καὶ ἡ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἰερεμίου θέσις τῶν μονολόγων. Καταδειχθείσης τῆς γνησιότητος καὶ τοῦ ἰδιογράφου τῶν ἤδη παρατεθέντων μονολόγων, εἶναι εὐλογον νὰ στραφῶμεν πρὸς τὴν ἐξερεύνησιν τῆς ἀρχικῆς τούτων μορφῆς καὶ τῆς ἐν τῷ βιβλίῳ θέσεως διότι, ὡς εἶναι φανερόν, ἡ παροῦσα θέσις αὐτῶν ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἰερεμίου δὲν θὰ ἦτο καὶ ἡ ἀρχικὴ, ἐφ' ὅσον μάλιστα γνωρίζομεν, ὅτι δὲν εἶναι ὁ προφήτης οὗτος ὁ δῶσας τὴν σημερινὴν μορφήν αὐτοῦ, ἥτις φαίνεται ὡς προῖόν μακρᾶς ἐξελίξεως.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τῶν μονολόγων ἀπησχόλησε τοὺς ἐρμηνευτάς. Ἐκ δὲ τῶν σποραδικῶς διατυπωθεισῶν σχετικῶν ἐπόψεων σημειοῦμεν τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Volz, ὅστις ὁμιλῶν περὶ τῆς ἀρχικῆς μορφῆς ἐνίων ἐκ τῶν μονολόγων (καὶ συγκεκριμένως τοῦ κεφ. δ' κ. α.), δέχεται, ὅτι ἐγράφησαν ὑπὸ μορφῆν προκηρύξεων (Flugblatt)¹². Ἐτέρα ἐκδοχὴ εἶναι ἡ τῆς «ἐπιστολῆς»¹³ τοῦτέστιν, ὅτι τοιοῦτου εἶδους ἐνόητας ἐγράψεν ὁ Ἰερεμίας διὰ τοὺς αἰχμαλώτους πρὸς παρηγορίαν των ὑπὸ μορφῆν ἐπιστολῆς του πρὸς ἐκείνους. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου, ὁ Volz¹⁴ διετύπωσε καὶ ἑτέραν γνώμην, ἣν ἠκολούθησε καὶ ὁ Rudolph¹⁵, καθ' ἣν τὰ ὠρισμένα ταῦτα τεμάχια ἀπετέλεσαν σύγγραφὴν ἰδιωτικοῦ χαρακτῆρος, ἥτις ὅμως εὐθὺς μετ' ὀλίγον εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Καθ' ἡμᾶς τὰ πράγματα ἔχουν μᾶλλον ὡς ἐξῆς. Ἐν πρώτοις προσεκτικὴ ἐξέτασις τοῦ ὑλικοῦ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰερεμίου πείθει, ὅτι τοῦτο εἶναι διαφόρου προελεύσεως. Τὸ δεδομένον τοῦτο ὑποβοηθεῖ εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς γνώμης περὶ αὐτοτελῶν συλλογῶν (Sammlungen)¹⁶, αἱ ὁποῖαι

1. Μν. ἐργ., σελ. XII.

2. Ἐνθ' ἄν.

3. Μν. ἐργ., σελ. 370.

4. Ἐνθ' ἄν.

5. Ἐνθ' ἄν.

6. Das Buch Jeremias (HS), σελ. 35.

7. Μν. ἐργ., σελ. 136, 464.

8. Μν. ἐργ., σελ. 433.

9. Ἐνθ' ἄν.

10. Ἐνθ' ἄν.

11. Πρβλ. J. Kroeker: Jeremia, σελ. 19.

12. Ἐνθ' ἄν.

13. Νεωστὶ ὁ Kremer (ἐν E.K.L. Jeremia).

14. Prophetengestalten des Alten Testaments, σελ. 242.

15. Μν. ἐργ., σελ. 33.

16. Περὶ «συλλογῶν» ὁ Mowinkel: μν. ἐργ., σελ. 39 κλπ., καθὼς καὶ οἱ λοιποί. Πρβλ. μν. ἐργ. (HS), σελ. 3, Skinner: μν. ἐργ., σελ. 38.

ἀπετέλεσαν τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον μετὰ βάσεως τῶν προφητικῶν αὐτοῦ μερῶν. Μία δὲ τῶν συλλογῶν τούτων δύναται νὰ εἶναι καὶ ἡ περιέχουσα τοὺς μονολόγους ὁμοῦ μετὰ τῶν ἐξομολογήσεων καὶ ἄλλων τινῶν παρεμφερῶν ἐνοτήτων. Δυσκολευόμεθα δὲ πολὺ νὰ δεχθῶμεν τὰς δύο ὡς ἄνω διατυπωθείσας θέσεις, καὶ ἐν μέρει καὶ τὴν τρίτην τῶν Volz καὶ Rudolph, καθ' ἃς ἐνόητες, ὡς οἱ μονολόγοι, θὰ ἠδύναντο νὰ γραφοῦν ἀκριβῶς διὰ νὰ λάβουν θᾶπτον ἢ βράδιον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, προοριζόμενοι δι' ἐν στενὸν ἢ καὶ εὐρύτερον κοινὸν καὶ δὴ καὶ κατὰ πανηγυρικὸν πῶς τρόπον (ὡς προκηρύξεις). Ἐναντίον δὲ τῶν τοιούτων ὑποθέσεων ὀρθοῦνται ὡς ἀνυπερβλητὰ ἐμπόδια ἀφ' ἐνὸς μὲν ὁ ἰδιάζων χαρακτήρ τῶν μονολόγων, ὡς προσωπικῶν ἐκχύσεων (Persönliche Ergüsse)¹, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ὄλως ἰδιάζουσα φύσις τοῦ προφήτου Ἱερεμίου, περὶ ἧς καὶ κατωτέρω ὁ λόγος. Διὰ τοὺς λόγους τούτους δεχόμεθα, ὅτι ὁ Ἱερεμίας μετὰ τῆς λεπτοτάτης ψυχῆς τοῦ καὶ ἔνεκεν τῶν ποικίλων ἀντιξοοτήτων, ἃς συνήνητησεν ἐν τῷ βίῳ του, κατέφυγεν καὶ εἰς τοὺς μονολόγους, ἵνα ἐξωτερικεύσῃ τὰ βιώματά του, κατέγραφε δὲ ἐκάστοτε καὶ αὐτοὺς καὶ τὰς ἐξομολογήσεις του. Ἡ καταγραφή αὕτη, ἣτις πάντως ἐγένετο κατ' ἰδίαν, ἢ καὶ ὡς λέγει ὁ Gunkel, «... im stiller Kammer sein Herz ausgeschüttelt hat»², ἀπετέλεσεν αὐτοτελεῖ συλλογὴν³ ἐν εἴδει «ἡμερολογίου»⁴. Μόνον δ' ἐν τοιαύτῃ ἐντελῶς ἰδιωτικῇ συλλογῇ, ἣτις δὲν θὰ προωρίζετο διὰ τὸ κοινόν, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν Ἱερεμίαν⁵, θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποκαλύψῃ οὗτος τὸν πόνον καὶ τὴν ἀγανάκτησίν του, τὴν ἀγωνίαν καὶ ἀπογοήτευσίν του καὶ τὴν τελείαν ἀπελπισίαν του. Τοῦτο δὲ διότι θὰ ἐγνώριζεν, ὅτι οὐδεὶς πρόκειται νὰ λάβῃ γνῶσιν τῶν ὄσων ἐκεῖνος εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην ἐνεπισεύθη, ὡς καὶ ὅτι οὐδεὶς ἐπρόκειτο νὰ σκανδαλισθῇ ἐκ τοῦ πολλάκις λίαν τολμηροῦ περιεχομένου αὐτῆς, μηδὲ τοῦ Βαροῦχ ἐξαιρουμένου⁶, τὸν ὁποῖον μάλιστα ὁ ἡμέτερος προφήτης παρουσιάζεται παρηγορῶν (με' 1-5, καθ' Ο' νὰ' 31-35). Ὑπὲρ τῆς γνῶμης ταύτης συνηγοροῦν πάλιν ὁ τε προμνημονευθεὶς χαρακτήρ

1. Giesebrecht: μν. ἔργ., σελ. XIII, πρβλ. Gunkel: Einleitungen ἐν H. Schmidt: Die grossen Propheten, σελ. LX. Ὁ Leslie: (μν. ἔργ., σελ. 137) τὰς χαρακτηρίζει ὡς «genuine outpouring». Πρβλ. Kittel: μν. ἔργ., σελ. 370.

2. Die Propheten, σελ. 121, Πρβλ. Balla: μν. ἔργ., σελ. 223.

3. Τοιούτου εἶδους συλλογὴν φαίνεται δεχόμενος καὶ ὁ Miller (Das Verhältnis Jeremia und Hesekiel sprachlich und theologisch untersucht, σελ. 103).

4. Πρβλ. τὸν χαρακτηρισμὸν, τὸν ὁποῖον δίδει εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ἡμερολογίου ὁ Gelin (μν. ἔργ., σελ. 21) ὁμιλῶν περὶ «precieux feuillet», Πρβλ. IB, σελ. 157. Ἐπίσης καὶ ὁ Leslie (μν. ἔργ. σελ. 137) δέχεται τοῦτο ὡς τὰ «intimate papers», πρβλ. τοῦ αὐτοῦ μνημ. ἤδη εἰδικῆν ὑπὸ τὸν ὡς ἄνω τίτλον μελέτην.

5. Πρβλ. καὶ A. Weiser: μν. ἔργ., σελ. 136.

6. Ὁ A. Lods (Histoire de la littérature Hébraïque et Juive, Paris 1950, σελ. 228) διατυπώνει τὴν γνώμην, ὅτι τὰς τοιαύτας ἐνοτήτας, παρ' ὅλον ὅτι κατ' ἀρχὴν δὲν προωρίζε διὰ πολλοὺς ἀνθρώπους, ἔδωκεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν Βαροῦχ. Πρβλ. IB, σελ. 157.

τῶν μονολόγων τοῦ Ἱερεμίου¹ καὶ ἡ φύσις αὐτοῦ τοῦ προφήτου. Ὡς πρὸς τὸν ἰδιωτικὸν χαρακτήρα τῶν τοιούτων μονολόγων, ὡς προστεθῆ καὶ ἡ γνώμη τοῦ Skinner², καθ' ὃν αἱ ἐνόητες αὐταὶ δὲν ἦσαν γενικοῦ διαφέροντος, ἀλλ' εἰδικοῦ, ὡς ἐκ τοῦ προσωπικοῦ των τόνου καὶ τοῦ ἰδιάζοντος περιεχομένου των.

Ἐξ ἄλλου ἡ τοιαύτη συλλογὴ δὲν θὰ ἦτο καθαρῶς θρησκευτικῆς φύσεως, οὕτως ὥστε νὰ δικαιολογῶνται αἱ ὑποθέσεις τινῶν, ἐξεταζόντων καὶ τὰς ἀποτελοῦσας τὴν συλλογὴν ταύτην ἐνόητας ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς λατρείας τοῦ Ἰσραὴλ³. Οὐχὶ δὲ μόνον ὁ θρησκευτικός, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ διδακτικὸς σκοπὸς δέον νὰ ἀμφισβητηθῆ, δεδομένου ὅτι ἐν τῇ ἐν λόγῳ συλλογῇ ὑπάρχουν καὶ μονόλογοι, ὡς ὁ ς' 10 ἐξ. καὶ ε' 4 ἐξ. καὶ δὴ καὶ ὁ ιε' 10 καὶ ὁ κ' 14-18, οἵτινες εἶναι εἴτε διαπιστώσεις μελαγχολικαί, εἴτε ἐκχειλίσματα ἀπογοητεύσεως καὶ ἀπελπισίας. Ὅτι δὲ εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην, ὡς εἰς ἡμερολόγιον, θὰ ἔπρεπε νὰ κατέφευγεν ὁ ἡμέτερος προφήτης, ὁσὶς ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην, ἵνα μονολογήσῃ καὶ νὰ σημειώσῃ τὰς σκέψεις του καὶ τὰ συναισθήματά του, μάλιστα εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν. Ἄλλως τε, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ergbt, οἱ μονόλογοι εἶναι «γεννήματα τῆς στιγμῆς»⁴, διότι μία τυχὸν ἀναβολὴ τῆς καταγραφῆς θὰ ἐσήμαινε μετὰθεσιν τοῦ προφήτου εἰς ἄλλας ψυχικὰς καταστάσεις καὶ νέα βιώματα καὶ πλεῖστοι ἐκ τῶν μονολόγων τοῦ προφήτου ἴσως νὰ μὴ ὑπῆρχον, ὡς π.χ. οἱ μονόλογοι ιε' 10 καὶ κ' 14-18 κλπ. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸ μέγεθος τῆς συλλογῆς ταύτης, θὰ ἔδει νὰ εἶναι αὕτη λίαν περιωρισμένη, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλὰς περιλαμβανούσας προφητείας κλπ., ὁ δὲ χαρακτήρ τῆς αὐτοτελοῦς ταύτης συλλογῆς, λόγῳ τῆς φύσεώς της, θὰ ἦτο ἀποσπασματικός.

Καὶ ἤδη ἐπὶ τὸ ἕτερον σκέλος τοῦ ἐρωτήματος, ὅπερ ἐτέθη ἤδη ἐν ἀρχῇ. Πῶς δηλαδὴ εἰσῆλθεν εἰς τὸ κείμενον καὶ πῶς διεφυλάχθη ἐν αὐτῷ ἢ οὕτως ἀποτελεσεθεῖσα συλλογὴ, ὅφ' ἦν μορφήν ἀπατᾶ αὕτη σήμερον. Βεβαίως ἐνταῦθα δὲν πρόκειται νὰ ἀσχοληθῶμεν περὶ πάντα τὰ προβλήματα τῆς συνθέσεως τοῦ βιβλίου τοῦ Ἱερεμίου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἄλλως τε θὰ ἐξέφευγεν τῆς δικαιοδοσίας ἡμῶν ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς παρούσης ἐργασίας. Ἐν τούτοις, θὰ πρέπη νὰ ἀναφερθῶμεν εἰς ὠρισμένα ἐκ τῶν πραγμάτων τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς καὶ τῆς καθ' ὅλου ἐρεύνης ἐπὶ τοῦ βιβλίου τοῦ προφήτου τούτου. Καὶ ἐν πρώτοις δέον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο ἀπετελέσθη 1) ἐξ ὅσων ὁ Ἱερεμίας ὑπηγόρευεν ἢ ἰδιοχείρως, ὡς εἶδομεν, ἔγραψεν, 2) ἐξ ὅσων ὁ Βαροῦχ ἀπὸ μνήμης συνέγραψε καὶ 3) ἐξ ὅσων μεταγενεστέρως διὰ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν δύο πρώτων πηγῶν προῆλθον. Ἡ δὲ ἐπεξεργασία καὶ ἡ ὀριστικὴ μορφή τοῦ βιβλίου εἶναι ἔργον τῆς Ἰουδαϊκῆς παραδόσεως κυρίως τῶν πρώτων δεκαετηρίδων, ἀν μὴ καὶ πεντηκονταετηρίδων

1. Πρβλ. H. Schmidt: Die grossen Propheten, σελ. 208.

2. Μν. ἔργ., σελ. 200.

3. Πρβλ. Weiser: ἐνθ' ἄν., J.J. Stamm: μν. ἔργ., σελ. 373 ἐξ. κλπ.

4. Μν. ἔργ., σελ. 187.

μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἱερεμίου. Οὕτω δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν αἱ ὑφιστάμεναι διαφοραὶ μεταξύ τοῦ κειμένου τῶν Ο' καὶ τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν κυρίαν βᾶσιν τῆς παρούσης μελέτης Μασωριτικοῦ¹. Τὴν ὡς ἄνω γνώμην ἐδέχθη, πρὸς τοὺς ἄλλοις, καὶ διευτύπωσεν συστηματικώτερον ὁ Mowinckel ἐν τῇ καὶ ἀνωτέρω ἤδη μνημονευθείσῃ μελέτῃ του, ἐν ἣ ὑποστηρίζει μεταξύ ἄλλων, ὅτι τὰ προφητικὰ βιβλία εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἔργα συλλογῆς² καὶ ὅτι τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον δὲν ἔχει σχέδιον εἰς τὴν σύνθεσίν του³, ἐπὶ πλέον δὲ ὅτι ἔχει ὡς βᾶσιν τοῦ πλείστας συλλογὰς καὶ πηγὰς⁴, ἐκ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον καὶ τινες ἔχουσαι χαρακτῆρα ἀνεκδότων, παρατηρήσεις, αἵτινες ἐνδιαφέρουν ἡμᾶς τὰ μάλιστα. Τέλος τὴν γνώμην ταύτην περὶ τῆς συνθέσεως τοῦ βιβλίου τοῦ Ἱερεμίου δέχεται σειρὰ ὅλη Γερμανῶν ἐρμηνευτῶν ἀπὸ τοῦ Duhm μέχρι καὶ τῶν συγχρόνων, ὧν τὰς κυριωτέρας γνώμας εὐρίσκει τις ἐν τῇ μνημιώδει β' ἐκδόσει τῆς περισπουδάστου Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Π. Δ. τοῦ ἐγκρίτου ἐρευνητοῦ Ο. Eissfeldt, ὡς καὶ Ἁγγλων ἐρευνητῶν τῆς περιωπῆς τοῦ Th. Robinson⁵ καὶ Γάλλων, ὡς τοῦ Condamin⁶ κλπ.

Ἐὰν λοιπόν, ἵνα ἐπανεέλθωμεν εἰς τὰ ἀρχικῶς λεχθέντα, δεχθῶμεν ὅτι οἱ μονόλογοι ἀποτελοῦντες συλλογὴν συμπεριελήφθησαν εἰς τὸ βιβλίον, ὡς ἀνήκοντες εἰς τὴν πρώτην πηγὴν, ὑπολείπεται νὰ προσπαθῶμεν νὰ δώσωμεν πρῶτον μίαν ἐξήγησιν τοῦ πῶς εἰσῆλθον τοιοῦτου ἰδιωτικοῦ χαρακτῆρος τεμάχια εἰς βιβλίον κατ' ἐξοχὴν προφητικόν, δεῦτερον δὲ μίαν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα, πῶς ἰδιόγραφος συλλογὴ αὐστηρῶς προσωπικοῦ χαρακτῆρος ἦτο δυνατόν νὰ διαφύγῃ τῶν χειρῶν τοῦ Ἱερεμίου καὶ νὰ περιέλθῃ εἰς χεῖρας εἴτε τοῦ Βαρούχ εἴτε ἄλλων συντακτῶν τοῦ βιβλίου, οἵτινες τὴν συμπεριέλαβον εἰς τὸ ἐν λόγῳ προφητικόν βιβλίον. Διότι καθ' ἡμᾶς εἶναι ἀπίθανον, ὡς ἤδη εἴπομεν, νὰ ἔδωκεν ὁ ἴδιος καὶ τὴν συλλογὴν ταύτην μετὰ τῶν προφητειῶν εἴτε καθ' ὑπαγόρευσιν, εἴτε πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὸν Βαρούχ⁷, μάλιστα δὲ περισσότερον ἐν τῇ πρώτῃ προφητικῷ περιεχομένου ὑπαγορεύσει του. Ὅτι δὲ δὲν συμβαίνει τοῦτο, φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀρχετύπου (Urrolle) καὶ τῆς βραχύτητος αὐτοῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἐπέτρεπε τὴν εἴσοδον ἐξωπροφητικῶν, ὑπ' αὐστηρὰν ἔννοιαν, στοιχείων, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν μονολόγων. Ἐὰν δέ, παρὰ ταῦτα, δεχθῆ τις, ὅτι περιελήφθησαν εἰς τὸ πρῶτον βιβλίον, τότε θὰ πρέπη

1. Πρβλ. Π. Μπρατσιώτου: Εἰσαγωγή εἰς τὴν Π. Διαθήκην, σελ. 400 ἐξ., 404 ἐξ. καὶ Ἐπίτομος Εἰσαγωγή εἰς τὴν Π. Διαθήκην, σελ. 187, 188.

2. Μν. ἔργ., σελ. 3. Πρβλ. Nötscher: μν. ἔργ. (HS), σελ. 21, IB, σελ. 787 κλπ.

3. Μν. ἔργ., σελ. 5.

4. Μν. ἔργ., σελ. 14.

5. Baruch's Roll, σελ. 213, 215. Περὶ τῆς συστάσεως τοῦ βιβλίου τοῦ Ἱερεμίου ἰδὲ καὶ Lods: μν. ἔργ., σελ. 412-414, Williams: μν. ἔργ., σελ. 215 κ.ἀ.

6. Μν. ἔργ.

7. Ὡς θέλουν οἱ Volz, Nötscher κ. ἀ. Πρβλ. Lods: ἐνθ' ἄν. Ἀντιθέτως ὁ Mowinckel ἐν μν. ἔργ., σελ. 21-22.

ἐπίσης νά δεχθῆ, ὅτι θά ἐκάησαν μετὰ τοῦ ὄλου βιβλίου, ἄρα δὲ ὅτι οἱ παλαιότεροι τούτων, τοὺς ὁποίους ἔχομεν σήμερον, εἶναι ἀντιγραφή ἀπὸ μνήμης, πρᾶγμα μὴ συμβιβαζόμενον πρὸς τὸν αὐθορμητισμὸν καὶ τὸ πηγαῖόν των.

Διὰ ταῦτα προτιμότερον νά δεχθῶμεν, ὅτι ὁ Ἱερεμίας διεφύλαξε δι' ἑαυτὸν τὴν δίκην ἡμερολογίου ἀποτελεσθεῖσαν συλλογὴν του, μετὰ δὲ τὴν ἀπαγωγὴν του εἰς Πηλουσίας Δάφνας ὑπὸ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ὄχλου, θά ἀνευρέθησαν ἴσως ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ προφήτου ὑπὸ τῶν μαθητῶν του, μεταξὺ τῶν ἄλλων, καὶ τὰ προσωπικῆς φύσεως ἰδιόγραφα σημειώματα, ὡς οἱ μονόλογοι καὶ αἱ ἐξομολογήσεις, τὰ ὁποῖα εὗρισκοντο, ὡς ἤδη εἴπομεν, ἐν ἀποσπασματικῇ μορφῇ. Διεφυλάχθησαν δὲ καὶ ἐτακτοποιήθησαν οὕτως, ὥστε νά ἀποτελέσουν μίαν ἰδιαίτεραν ἐνότητα ὑπὸ μορφήν συλλογῆς, ἣτις θά ἐχρησίμειυσε διὰ τὴν συγκρότησιν τοῦ βιβλίου ἐν εὐθετωτέρῳ χρόνῳ. Ἐπὶ τι διάστημα θά ὕφιστατο ἴσως ὡς ἀνεξάρτητος συλλογὴ, οὐσα γίνωστή, παραλλήλως πρὸς τὰς ἐπὶ μέρους συλλογὰς προφητικῶν λόγων, εἰς τὸν στενὸν ὅμως κύκλον τῶν πιστῶν μαθητῶν καὶ ὁπαδῶν τοῦ προφήτου, οἵτινες διεφύλασσαν ἀνόθευτα τὰ ἱερά δι' αὐτοὺς κειμήλια ταῦτα. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ προφήτου¹, ὅτε ἤρχισεν ἡ προσπάθεια πρὸς ἀποτελέσειν τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, αἱ ἐν λόγῳ ἐνότητες συμπεριελήφθησαν εἰς τὰς συλλογὰς τῶν προφητικῶν λόγων καὶ διὰ λόγους συναισθηματικούς, ἀλλὰ καὶ διότι αἱ ἐπιγενόμεναι γενεαὶ ἤθελον νά ἔχουν οὐχὶ μόνον προφητείας, ἀλλὰ καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν πιστοτέραν καὶ πληρεστέραν εἰκόνα τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς δράσεως τοῦ προφήτου. Ὡς ἐκ τούτου καὶ οἱ «συντάκται» τοῦ σημερινοῦ βιβλίου θά ἠναγκάσθησαν νά διασκορπίσουν τὰ ἐν λόγῳ χωρία κατὰ τὴν κρίσιν των, ὥστε νά ὑπάρχη σχέσις αὐτῶν πρὸς τὸ ὑπόλοιπον κείμενον². Κατὰ δὲ τὸν τρόπον τοῦτον καὶ αἱ προφητεῖαι ἀπέκτησαν κίνησιν περισσοτέραν καὶ φυσικότητα καὶ ἡ αὐθεντία των ἠδύξθη. Ὡς πρὸς τὰ σημεῖα ταῦτα, οἱ «συντάκται» κατέβαλον πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν, ἣτις ἐστέφθη ἐν πολλοῖς ὑπὸ ἐπιτυχίας. Εἰς τοῦτο δὲ ἐβοήθησεν ἀφ' ἐνὸς μὲν ὁ ἀποσπασματικὸς χαρακτῆρ τῶν μονολόγων κλπ., ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ βραχύτης τούτων. Μόνον δὲ μία τοιαύτη λύσις, κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, διαφυλάσσει ἀλώβητον ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸν χαρακτῆρα τῶν μονολόγων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν χαρακτῆρα τοῦ συγγραφέως των καὶ ἐπὶ πλέον ἐξηγεῖ τὴν εἴσοδον των εἰς τὸ κείμενον³. Ὡς πρὸς δὲ τὴν διαφύλαξιν τῶν οὕτως ἐν τῷ κειμένῳ εἰσελθουσῶν ἐνοτήτων, μόλις εἶναι ἀνάγκη καὶ νά εἴπωμεν. Διότι ἀπαξ εἰσῆλθον αὐταὶ εἰς τὸ κείμενον, εὐλογον ἦτο νά διατηρηθῶσιν ὑπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς παραδόσεως ἐν τῷ προφητικῷ βιβλίῳ διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἀντιθέτως μάλιστα πρὸς ἄλλα τεμάχια τοῦ βιβλίου

1. Miller: ἐνθ. ἀν., Skinner: μν. ἔργ., σελ. 200, 201. Πρβλ. Gelin: μν. ἔργ., σελ. 21.

2. Skinner: μν. ἔργ., σελ. 201, 211, 214, κλπ.

3. Παρατηρητέον ἐνταῦθα ὅτι ὁ Ἱερεμίας πιθανὸν νά συνέγραψε περισσοτέρας ἐνοτήτας τοῦ χαρακτῆρος τῶν μονολόγων, ἐκ τῶν ὁποίων περιεσώθησαν μόνον αἱ ἤδη γνωστὰ εἰς ἡμᾶς.

τούτου, ἀτινα ὑπέστησαν τυχὸν μεταβολάς, ἐνόητες, ὡς οἱ μονόλογοι καὶ αἱ ἐξομολογήσεις, διετηρήθησαν ἀνόθευτοι ¹, λόγῳ τῆς ἀθηντικότητος αὐτῶν, ὡς ἀνήκουσαι δηλαδὴ εἰς τὸν ἰδιαιτέρως τιμώμενον ὡς «ἐν μήτρᾳ ἀγιασθέντα προφήτην», καθὼς λέγει ἡ Σοφία Σειράχ (μθ' 7). Ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν ἔχομεν τοὺς μονολόγους τοῦ Ἱερεμίου ὑφ' οἷαν μορφήν ἐξῆλθον ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ προφήτου ἢ τῆς γραφίδος αὐτοῦ, κατὰ βάσιν βεβαίως, καὶ οὕτως ἐξηγεῖται τὸ ὅτι ὑπάρχουν μονόλογοι, ὡς ὁ ιε' 10 καὶ κ' 14-18 κλπ., διαφυλαχθέντες διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ἀναλλοίωτοι.

γ) Χρόνος καὶ τόπος συγγραφῆς. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἔχομεν ἐν πρώτοις νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς στερούμενον σημασίας τὸ γεγονὸς τῆς τοποθετήσεως τῶν μονολόγων μεταξὺ τῶν κεφ. α'-κε', δεδομένου ὅτι τὰ κεφάλαια ταῦτα θεωροῦνται ὡς τὸ πρωταρχικὸν βιβλίον (Urgolle), ἤτοι οὐχὶ μόνον ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν ἱερεμίειον μέρος τοῦ βιβλίου, ἀλλὰ καὶ ὡς τὸ ἀρχαιότερον. Τὰ ἐν τῷ τμήματι τούτῳ τοῦ βιβλίου διαλαμβανόμενα μέρη ἀφοροῦν εἰς τὰς πρώτας περιόδους τῆς μακρᾶς προφητικῆς δράσεως τοῦ Ἱερεμίου. Μελέτη δὲ τοῦ μέρους τούτου τοῦ βιβλίου ἀποκαλύπτει γεαρόν καὶ ἐν πολλοῖς πρωτόπειρον προφήτην, ὅστις ἀφ' ἐνὸς ταράσσεται ὑπὸ τῶν πρώτων καὶ ἐντόνων δραμάτων του, ἀφ' ἑτέρου δὲ συντρίβεται ἐκ τῆς σκληροκαρδίας καὶ τῶν δεινῶν τῶν συμπατριωτῶν του. Ἀσφαλῶς δὲ ἀργότερον ὁ Ἱερεμίας ἐξοικειώθη σὺν τῷ χρόνῳ πρὸς τὰ ἔκτακτα βιώματά του, καὶ ἴσως ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ὅτι βαθμηδὸν σπανίζουσιν πλέον οἱ μονόλογοι, ἵνα ἐκλείπουν ἤδη ἀπὸ τοῦ κγ' κεφαλαίου, ὅπου εὔρηται, ὡς εἶδομεν, ὁ τελευταῖος μονόλογος.

Εἰς τὴν α' περίοδον τῆς δράσεως του δυνάμεθα, ὡς εἴπομεν, νὰ τοποθετήσωμεν τὰς ἐνόητας δ' 19-21, 30-31, ε' 4-6, ς' 10-12β, 28-30 καὶ ἴσως ἡ' 18-23, καὶ κγ' 9 ², αἱ δὲ ὑπόλοιποι ἀνήκουν εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Ἰωακείμ (κ' 7-9, 40-44 κλπ.), ἐνῶ περὶ ἄλλων ἐξ αὐτῶν (κ' 14-18 ἢ ιε' 10 κλπ.) οὐδὲν δύναται μετὰ βεβαιότητος νὰ λεχθῆ ³.

Ἄς ἴδωμεν τώρα πῶς τοποθετοῦνται ὑπὸ τινῶν αἱ μεγάλαι ἐνόητες, ἐν αἷς περιέχονται καὶ οἱ μονόλογοι. Ὁ Rudolph ⁴ καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Volz ⁵ τοποθετοῦν γενικῶς τὰ κεφ. α'-ς' εἰς τὴν περίοδον τοῦ Ἰωσίου, τὰ ζ'-κ' εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰωακείμ καὶ τὰ κα'-κδ' εἰς μεταγενεστέρους περιόδους. Ἀντιθέτως ὁ H. Schmidt ⁶ τοποθετεῖ ἅπαντας τοὺς μονολόγους (ἐξαιρέσει τοῦ κγ' 9)

1. Volz: μν. ἔργ. σελ., XLII.

2. Ὁ Lods (μν. ἔργ., σελ. 413) ἰσχυρίζεται, ὅτι πρὸ τοῦ 604 οὐδὲν ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἱερεμίου.

3. Πρβλ. Bewer: μν. ἔργ., σελ. 159 κλπ.

4. Μν. ἔργ., σελ. XVII, J. J. Stamm: μν. ἔργ., σελ. 355.

5. Μν. ἔργ., σελ. XLII.

6. Μν. ἔργ., σελ. 207-282.

εις τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 628-622, ἐνῶ ὁ Condamin¹ προσπαθεῖ νὰ τακτοποιήσῃ τούτους ἐπὶ τὸ συστηματικώτερον οὕτω πως. Ἐπὶ τοῦ Ἰωσίου, ἢ κατὰ τὰ πρῶτα μόλις ἔτη τοῦ Ἰωακείμ, ἐγράφησαν οἱ ἀπὸ δ'-ς' κεφ., κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωακείμ οἱ τοῦ η' τοῦ θ' καὶ κ' κεφ., κατὰ δὲ τὰ ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἰερονίου καὶ Σεδεκίου ὁ τοῦ κγ' κεφαλαίου. Τοὺς δὲ τῶν ιδ' καὶ ιε' εὐσυνειδήτως δὲν ἐπιχειρεῖ νὰ τοποθετήσῃ ἀκριβῶς². Ὅντως δέ, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, ἔνιοι τῶν μονολόγων δὲν παρέχουν ἐνδείξεις εἰδικάς, ἵνα τοὺς χρονολογήσωμεν. Διότι μὲ μοναδικὸν χαρακτηριστικὸν τὴν ἀπελπισίαν, ἢ τὴν ἀπογοήτευσιν³, ἣτις ὑπάρχει εἰς ἰδιαίτερον βαθμὸν ἐν τισι τούτων, δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπωμέν τι τὸ ἀσφαλές, ἐφ' ὅσον μάλιστα πολλάκις ὁ προφήτης κατὰ τὴν μακρὰν δρᾶσιν του ἐπὶ μίαν 45ετίαν περίπου (ἀπὸ τοῦ 627 ἴσως μέχρι τῶν πρώτων ἐτῶν μετὰ τὸ 586) εὐρέθη ἐν μέσῳ δυσκολωτάτων περιστάσεων, καθ' ἃς ἠπειλήθη καὶ αὐτὴ ἐτι ἡ ζωὴ του. Καὶ ταῦτα μὲν γενικῶς περὶ τῆς χρονολογήσεως τῶν μονολόγων, εἰδικώτερον δὲ περὶ αὐτῶν ἡσχολήθημεν ἤδη ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους (σελ. 39 ἔξ.).

Ὡς πρὸς δὲ τὸ β' σκέλος τῆς ἐρωτήσεως, ἦτοι τὸν τ ό π ο ν, ἐνθα ἐγράφησαν οἱ μονόλογοι, εἶναι δύσκολον νὰ δεχθῶμεν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τόπον δι' ἅπαντας, ἐφ' ὅσον μάλιστα, ὡς εἶδομεν, δὲν ἐγράφησαν ὅλοι ὁμοῦ καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον. Αἱ πρὸς καθορισμὸν τοῦ τόπου δυσχέρειαι εἶναι μεγαλύτεραι ἐκεῖνων τοῦ χρόνου. Δύο ὑποθέσεις εἶναι δυναταί: ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ περὶ Ἀναθῶθ, πατρίδος τοῦ προφήτου καὶ τοῦ πιθανωτέρου τόπου τῆς κλήσεώς του, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ περὶ Ἰεροῦσαλήμ, ὅπου ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς δράσεώς του θὰ ἐγκατεστάθῃ ὁ προφήτης. Περὶ δὲ τῶν Πηλουσίων Δαφνῶν, οὐδεμίαν σοβαρὰ συζήτησις ἐπιτρέπεται⁴, δεδομένου μάλιστα ὅτι τὰ ἐν αὐτῇ συμβάντα, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ θανάτου τοῦ προφήτου, καλύπτονται ὑπὸ τοῦ πέπλου τοῦ μυστηρίου καὶ τοῦ θρύλου. Ἐν Ἀναθῶθ⁵ ἴσως θὰ ἐγράφησαν οἱ ἀρχαιότεροι τῶν μονολόγων (δ' 19-21, 30-31), οἵτινες εἶχον σχέσιν πρὸς τὰ ἔντονα πρῶτα προφητικὰ βιώματα καὶ τὰς φοβερὰς δράσεις κλπ, τοῦτο δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ διὰ τὸν λόγον, ὅτι εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἐμμέσως, μαρτυρεῖται ἐν αὐτοῖς ἡ ὑπαιθρος χώρα. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοις ἐξ αὐτῶν δὲν θὰ ἦτο ἀπίθανον νὰ ἔγραψεν ἐν Ἀναθῶθ, κατὰ μίαν τῶν ἐπισκέψεων του εἰς

1. Μν. ἔργ., σελ. XXII - XXIV.

2. Ὁ Pfeiffer (Introduction to the Old Testament, 1941 (1953), σελ. 479) χρονολογεῖ τὰς ἐξομολογήσεις, εἰς ἃς συμπεριλαμβάνει καὶ τινὰς τῶν μονολόγων, εἰς τὰ ἔτη 605-598. Πρβλ. IB, σελ. 788. Ὁ Leslie (μν. ἔργ., σελ., 137), ὡς ἀκολούθως κατατάσσει τὰς ἐν λόγῳ ἐνότητες: ιδ' 17-18 καὶ κγ' 9 εἰς τὸ 626-24, δ' 19-21, 30-31, ε' 4-6, ζ' 40-42, 28-30, η' 18-23, θ' 1-5 εἰς τὸ 624-21 καὶ ιε' 10, κ' 7-9, 10-11, 14-18, εἰς τὸ 608-605.

3. Bewer: ἐνθ. ἀν., Πρβλ. ὅσα λέγει ὁ Gelin περὶ τοῦ κγ' 9 κλπ.

4. Πρβλ. Mowinckel: μν. ἔργ., σελ. 56.

5. Ὁ Skinner (μν. ἔργ., σελ. 208-210) προσπαθεῖ νὰ τοποθετήσῃ χρονολογικῶς καὶ τοπικῶς ἐν Ἀναθῶθ ὄρισμένας ἐκ τῶν ἐξομολογήσεων.

τὴν πατρικὴν οἰκίαν. Περὶ δὲ τῆς Ἱε ρ ο υ σα λ ῆ μ, ὡς τόπου συγγραφῆς τινῶν ἐξ αὐτῶν, μαρτυρεῖ ἡ μνεῖα ὁδῶν, κοινωνικῶν τάξεων, ἱερέων, ἐργαστηρίων χαλκουργικῶν κλπ., ἅτινα συνήθως ἀπανταῦν εἰς τὰς πόλεις, κυρίως δὲ ἡ ἐπανειλημμένη προσφώνησις τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ φαίνεται κατοικῶν ὁ προφήτης, ὅτε ποθεῖ τὴν ἔρημον καὶ τὴν ὑπαιθρον χώραν, ἵνα ἀναπαυθῇ. Τοὺς δὲ ἀπροσδιοριστοὺς χρονολογικῶς μονολόγους μᾶλλον ἐν Ἱερουσαλήμ πρέπει νὰ τοποθετήσωμεν, διότι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐν αὐτῇ ἔδρασεν καὶ ὑπέστη τὰ πάνδεινα ὁ προφήτης.

(Συνεχίζεται)